مجموعه ای از ضرب المثلهای ملل مختلف

(کردی - فارسی)

تألیف : محمد کاظم مفاخری (گردمیرانی)

مجموعه‌ای از ضرب‌المثلهای

ملل مختلف

کُردی - فارسی

مؤلف: محمدکاظم مفاخری(گردمیرانی)

شناسنامه کتاب

- نام کتاب : مجموعه‌ای از ضرب‌المثلهای ملل مختلف
- مؤلف : محمد کاظم مفاخری
- ناشر : انتشارات صبا

- نوبت چاپ : اول بهار هفتادوهفت
- چاپخانه : حیدری
- مرکز پخش : قروه ـ کتابفروشی لیلاخ

شابک ۹۶۴-۶۴۴۸-۱۳-۵
ISBN 964-6448-13-5

بە ناوی خوای مەزن و دلۆڤان

پێشەکی

وتارو پەندی پێشینیان ڕستە یان هەڵبەستێکە کە لە لایەن گشت خەڵک و مرۆڤی زاناوە پەسەن کراوە بە چەشنێک هێنانی مەتەڵێک لە وتار لە کات وتاربێژی دا شـەوتی بـە چەندایەتی لە پەروەردە کردن مەبەست و بۆڕاکێشان سـەرەنج بـیسەران زۆرتـر لە چەندەها دێڕ و چەن لاپەڕە پەرتۆک و پەیغامە ، وئەگەر وتـاربێژێک بـیەوێ وتاری خۆی بڕازێنێتەو و باسەکانی ڕونتر و بەشەوتووتر ڕابگەیێنێ تا وڕی لە بیسەران دوور بخاتەوە یەکێ لە ئەم مەتەڵگەل پونج و پوڕیدە و جوانە بە کار دەبات چونکا شەوتی بیرەوەری بلیمەتان و مـەزنان و کـورتەیەک بـەهرەو داخـوندی کـتێب ئـاڕێشگەل گەورەکانە و ئەگەر کەسێک بیەوێ لە جارگەلی پێویست یەکێ لەئەم تەڵبژێن گـەل فیلسوفانە بۆ دامرکاندن مەبەست خۆی بەکار بـبات و یـان بـیەوێ بـە دیکـەی‌تر ئامۆژگاریەک بدات بە ئاوەزو بیری خۆی یەکێ لە ئەم ویژتوانەی جوانە ڕادەگەیێنێ و چون زەین بیسەران و خوێنەران بەم جۆرە مەتەلانە ئاشنایە بەگورجی لە ڕاڤەی ڕستە ئاگا دەبنەو و لەمەبەست وێژەر تێ دەگەن و هەمیسان ئەگەر کەسێک بیەوێ چۆنیەتی هاوڕێیەتی و هاونشینی و گیانگیانی‌دامرکێنێت و یان هاوڕییان و نزیکان خۆی بـە هەڵسوکەوت و وتوویژ تەک چاکان‌دا ڕینوێنی بکات و لەهەڵسان دانیشتن و ئامشۆ

دەگەڵ ناژیران بەرگری بکات ئەم هەلبەست و ڕستانە دەخوێنێ‌بە جۆرێ کە ئەم هەڵبەست و ڕستانە هێندێکیان لە هەستیاران گەورەی زانست و بەناوبانگ گیرراوە و فرە جۆراوجۆرن ئەم هەڵبەستانە و مەتەڵانە وەکۆ ئەفسانە و چیرۆک ئاوێنەی ئاوەز و داب و نەرێتی گەلانی جۆراوجۆرن بە چەشنێک کە بە هۆی خوێندن ڕستەیەک پەڕە و بازارگەرم نێوان مرۆڤی ناوەقەیەک دەتوانین بە چۆنیەتی داب و ئاکار و مەبەست ئەوان تێ‌بگەیین ، ڕستەکان بۆ وەرەیی بنەڕەتی بە کار دەبرگێن واتا مەردم بە کار و کردەوەی پەسەنراو ڕێنوێنی دەکەن و لە خوخدەی ناحەز دووریان دەخەنەوە بەم سۆنگەوە لە زۆربەی زمانەکانی جیهاندا مەتەڵ و ڕستەگەلێک هاوچەشن هەیەتی ئەم هاوچەشنیە بە سۆنگەی باوەڕو جازەکانی گەلانی جیهان بە ئاکارو ڕەتەوەیک کە هەیانە وهەرمەتەڵ ئاکاری بەماف یەک ڕێنوێنی ئاکاری دەژمێرگێت

تا ئێستا لەبۆ کۆکردنی مەتەڵ گەلی کورد کەسانگەلێک زۆر بریتی لەڕۆشنبیرانی کورد زمان و جگە لەکوردەکان لە ناوچەکانی کوردنشین کۆمارەکانی ئێران ، عیراق ، سوریە ، ئەرمەنستان ، ئازەربایەگان و خۆرهەلاّت ناسان ئوروپایی دەسەوکار بووگن و هێشتا نووسراوەگەلێک چەن تا ئێستا بە چەشن دەسنووس لە بڕێک لە کۆمارەکانی ئوروپایی لە کتێبخانەی زانکۆکانی ئەوان دانراوەو هەمیسان لە فەرهەنگ پڕبار کورد مەتەڵ گەلێک زۆر هەیە کە لە سینگ هامار نشینەکان جێ جێی ئەم ولاّتە بە جێ ماوەو هەموو کات چاوەنزای دڵسووتاوەکانی دەکێشێ تا ئەوانە بهێننە سینگ کاغەز تا تیاچوونیان نتمی نەبێ سپارشتە و تکا بۆ خوێنەران هێژا لە هەر جێگای ئەم سەرزەوینە پان و بەرینە کە خاوەن فەرهەنگێکی کۆن و دەوڵەمەنە نیشتەجێن ، درەنگ نەفەرمون و مەتەڵەکان بە شێوەی دەرزەن دەری بهێنن و وام خۆیان لە بابەت داخوازی

داهاتوان ئەم ولاّتە و بۆ بەرگری لە نـاوچوون تـێ کـۆشانی مـەزنان پـێشو کـە بـە ڕۆشنبیرێکی بەربڵاو خۆیان وتارگەل تەڵ چن وەکو دوڕیان داهێناوە داوژار بکەن .

موحەممەدکازم مەفاخری

گردمیرانی

بسم الله الرحمن الرحیم

((پیش گفتار))

ضرب المثل جمله ویا شعری است که از جانب عموم مردم دانا وآگاه مورد پسند وتأیید واقع گردیده بطوریکه آوردن یک مثل در کلام هنگام سخنرانی اثرش به مراتب در پروراندن مقصود وجلب توجه شنونندگان بیش از چندین بیت منظوم وچند صفحه مقاله و رساله می‌باشد واگر خطابه‌ای بخواهد کلامش را بیاراید و بیانات خویش را گویاتر و مؤثرتر ایراد نماید تا کسالت را از مستمعین دورگرداند یکی از این مثلهای سنجیده و زیبا را بکار می‌برد زیرا امثال نتیجه تفکرات دانشمندان و بزرگان و خلاصه برداشت و مطالعات کتب و تجارب برجستگان است و اگر کسی بخواهد در مواقع مقتضی یکی از این گزیده‌های فیلسوفانه را برای ثابت کردن منظور خویش بکار ببرد ویا بخواهد بدیگری پند و اندرز بدهد با عقل و درایت خویش یکی از این بیانات زیبا را عنوان نموده و چون ذهن مخاطب یا خواننده به اینگونه امثال آشناست بزودی از معنی جمله آگاه می‌گردد و مقصود گوینده را درک می‌نماید و همچنین اگر کسی بخواهد شیوهٔ دوستی و هم

نشینی و صمیمیت را ثابت نماید و یا دوستان و نزدیکان خویش را به هم‌نشینی و گفتگو با محسنین راهنمایی کند و از نشست و برخاست و آمدوشد بانااهلان جلوگیری نماید این اشعار و جملات را می‌خوانند به گونه‌ای که این اشعار وجملات بعضی از آنها از شعرا و بزرگان خرد و نام‌آور مأخوذ گردیده و بسیار گوناگونند.

این اشعار و امثال‌الحکم همانند افسانه و حکایت آئینه تمام‌نمای عقل و رسم و مراسم ملل مختلفند به گونه‌ای که به سبب خواندن جمله‌ای مروج در میان مردم ناحیه‌ای می‌توانیم به چگونگی رسم اخلاق و منظور آنان پی‌ببریم جملات برای قبولاندن ریشهٔ اخلاقی بکار می‌روند یعنی مردم را به کار و کردار پسندیده راهنمایی می‌کنند و از رفتار ناپسند بر حذر می‌دارند به همین دلیل در اکثر زبانهای دنیا امثال و جملاتی شبیه هم وجود دارند این تشابه به سبب ایده و علائق ملل دنیا به اخلاق و ریشه‌ای که دارند و هر مثل اخلاقی بحق یک راهنمای اخلاقی شمرده می‌شود. تاکنون جهت گردآوری ضرب‌المثلهای ملت کُرد افراد زیادی اعم از متفکرین کُرد زبان و غیر کُرد در مناطق کُردنشین کشورهای ایران ، عراق، ترکیه ، سوریه ،ارمنستان ، آذربایجان وشرق شناسان اروپایی همت گماشته‌اند و حتی نوشته‌های چندی هنوز بصورت دستنویس در بعضی از کشورهای اروپایی در کتابخانهٔ دانشگاههای آنان قراردارد و هم چنین در فرهنگ پربار کُرد مثلهای فراوانی هست که در سینه پهنه نشینان جای جای این دیار بجای مانده و همواره انتظار دلسوختگانی را می‌کشند تا آنها را بر کاغذ آورند تـ

انقراضشان محتوم نگردد سفارش و استمداد است بر خوانندگان گرامی در هرجای این سرزمین دارای فرهنگ کُهن تمکین دارند درنگ نفرمایند و مثلهای مکتوب نشده را یادداشت ودر صورت توانایی آنها را بصورت مجلد در آورند و دین خویش را نسبت به توقع آیندگان این دیار و جلوگیری از تباه نمودن تلاش بزرگان پیشین که با تفکر مبسوط خویش گفتارهای گزیده و دّر مانندی خلق و ابداع نموده اداء نمایند.

محمد کاظم مفاخری

(گردمیرانی)

بڕوی خۆت له دەست خۆت دایه چاوه دێری لێ بکه.

بروی خودت در دست خودت است مواظب آن باش . امثال و حکم دهخدا

ردی بێخ دڕک کۆ نابێتەوه .

رد ریخته در خار زار جمع نگردد. فرهنگ مردوخ

ردی خۆمان ئێڵەک کردوه و ئێڵەکمان دارەلۆز کردوه .

رد خود را بیختیم و الک خود را آویختیم . فرهنگ مردوخ

کنایه از هوی وهوس افتادن و دیگر دنبال امیال دل نرفتن است).

اردی ڕویشتوه و سۆسی ماوه.

ردش رفته‌است سبوسش مانده‌است . فرهنگ مردوخ

ازا تێخی به کار ئەهێنێ ، قەڵب زمانی .

لیر تیغ را به‌کار می‌برد ، وبدل زبان را . امثال و حکم دهخدا

ازا جارێک دەمرێت ، ترسەنۆک هەزار جار .

جاع یک بار می‌میرد ، ترسو هزار بار . بۆ کوردستان مامۆستا هەژار

اسمان بێ هەور نابێ ، بەنەیش بێ خەوش نابێ .

سمان بدون ابر نشود ، بنده نیز بی عیب نشود . کُردی

اسن سارد دەکوتێ .

هن سرد را می‌کوبد. فرهنگ مردوخ

به امری غیر منتج و عبث مشغول شدن).

اسنگەری کارێکی نیه، پانی دەکەیتەوه بێڵە ـ درێژی دەکەیتەوه مێڵە .

آهنگری کاری ندارد پهنش کنی بیل است درازش کنی میل است . کُردی

ئاسنی سارد به فوێک نه‌رمه‌و نابێت .

آهن سرد با یک فوت گرم نشود . امثال وحکم‌کردی

(آدمهای باتجربه در برابر سردی و گرمی روزگار بزودی تن به ذلت نمی‌دهند).

ئاسوه که‌سێکه که که‌ری نیه ، له کاوجۆی خه‌به‌ری نیه .

آسوده کسی است که خر ندارد از کاه و جوش خبر ندارد . فارسی

ئاسیاو ببه ، زرۆ بسێنه نه‌رم به‌ره‌وه .

آسیاب باش درشت بستان نرم با زده . امثال و حکم دهخدا

(در برابر تندخو ، خونسردی به است ، چون کسی سخت گوید تو نرم پاسخ ده وملایم و نیک گوی).

ئاسیاو فره هاڕ وردیژ ده‌هاڕێ زرویژ ده‌هاڕێت .

آسیاب مدام کار، هم ریز آسیا کند هم درشت . فرهنگ مردوخ

(آدمهای حراف هم هرزه گویند . هم نکو).

ئاسیاو کار خوه‌ی ده‌کات چه‌ق‌چه‌قه دیان خوه‌ی ده‌شکێنێت .

آسیا به کار خود مشغول ، آژینه دندان خود شکند . کُردی

ئاسیاو گرمه‌ی دێ ، به‌ڵام ئاردی دیار نیه .

آسیا صدا دارد اما آردش معلوم نیست . فرهنگ مردوخ

ئاش به نۆره‌یه .

آسیاب به نوبت . امثال و حکم کُردی

ئاشتی دوژمن وه‌کۆ شه‌ڕی هاوڕێیه .

صلح دشمن چون جنگ دوست بود. امثال و حکم دهخدا .

ئاشتی کتک و مشک پرسەی پێتەوا فرۆشە .

صلح گربه و موش عزای کالا فروش است . فرهنگ مردوخ

ئاشنا دەزانێ زمانی ئاشنا .

آشنا داند زبان آشنا را . امثال و حکم دهخدا

(دو کس که باهم مأنوس و مألوفند البته زودتر از دیگران به همدیگر پی میبرند) .

ئاش سارد بووەوە ، خزمان کۆ بوونەوە .

آش سرد گشت، اقوام جمع گشتند . کُردی

(اگر کسی رامصوبتی پیش آمد اقوام «دوستان» بی تعصب دور شوند چون مشکل مرتفع گردید آنان نیز ظاهراً به جانب‌داری جمع شوند)

ئامێژەن حەوت قازانگ شیرە .

ماست بند هفت دیگ شیر است . کُردی

(بسیار مکار است) .

ئاکامی گا هەر دۆڵە .

عاقبت جای گاو تنکه است . فرهنگ مردوخ

ئاگر کە هەڵگرسا وشک و تەڕ پێکەوە دەسووتن .

آتش که شعله‌ور شد ترو و خشک با هم می‌سوزند . امثال و حکم کُردی

(درجوادث گنه‌کار و بی گنه باهم صدمه می‌بینند).

ئاگرە سووریی لە من دووریی .

آتش سوزان از من دوری . (فرهنگ مردوخ)

(کسی که ناملایمات رابرای دیگران پسند کند).

ئاو ئاودانیه .

آب آبادانیست . امثال و حکم دهخدا

ئاو به ئاو دەگات زۆر هەڵ دەگرێت .

آب به آب میخورد زور برمی‌دارد . امثال و حکم دهخدا

(یاری دادن به یکدیگر یاری دهندگان را قوی می‌سازد) .

ئاو به گورێس بەستن .

آب به ریسمان بستن . امثال و حکم دهخدا

(کار بیهوده کردن ، به امری غیر ممکن دست زدن) .

ئاو دەچێتە ئاوەدانی .

آب به آبادانی می‌رود . امثال وحکم دهخدا

ئاوی بێ لەغاوی خواردوە .

آب بی لجام خورده‌است . فرهنگ مردوخ

ئاو دەکاتە بێژنگدا .

آب در غربال کند . فرهنگ مردوخ

(به امری بیهوده دست زدن) .

ئاو دەکاتە سەوەتەدا .

آب در سبد کند . فرهنگ مردوخ

(نظیر : مثل قبل)

ئاوی ڕژاو کۆ نابێتەوە .

آب ریخته جمع نگردد . فرهنگ مردوخ

(چیزی که از کف رفته نگرانی و تلاش بی سود است) .

ئاو ژێرکایە .

آب زیرکاه است . فرهنگ مردوخ

(بسیار حیله ساز ومکار است) .

ئاوکێش چاوی لێ کەن ، بە کەوگیر ئەڵێ تۆ سێ کونت هەیە .

آبکش را نگاه کنید به کفگیر میگوید تو سه تا سوراخ داری . ایرانی

(اشاره به مردمی که خود سراسر معیوبند و عیب دیگران را می‌بینند) .

ئاو کە لە سەر بوارد چ یەک گەز ، چ سەد گەز .

آب که از سرگذشت چه یک زرع ، چه صد زرع . ایرانی

(افرادی که به مشکلاتی گرفتار شوند دیگر از مشکلات نهراسند) .

ئاو ئەشێکان لە بنەوەنگەوە بیبەسی .

آب را از سرچشمه باید مهار نمود کُردی

(چارەی مصائب را بنیادی باید نمود)

ئاو کە لە سەرەوژووریدا دەڕوات قوڕبۆق « ابوعطا » ئەخوێنێت .

آب که ازسربالایی رفت قورباغه ابوعطا میخواند . فارسی

ئاو لە ئاو تەکان ناخوات .

آب از آب تکان نمی‌خورد . کُردی

(همه جا امن و همه چیز درکمال آرامی است) .

ئاو له دەسی ناتکێت .

آب از دستش نمیچکد . کُردی

(کنایه از بسیار خسیس بودن است) .

ئاو له سەرچاوەو لێڵە

آب از سرچشمه گل آلود است . کُردی

(کسی که ناصل باشد زیر دستان وی نیز دنباله‌رو او خواهند بود) .

ئاو له سەری بگردووە .

آب از سرش گذشته‌است . کُردی

ئاو له گۆزەدایه ئێمه تینو لێو دەگەڕین .

آب در کوزه و ما تشنه‌لبان می‌گردیم . امثال و حکم دهخدا

ئاو لێڵ دەکا تا ماسی بگرێ .

آب را گل آلود می‌کند تا ماهی بگیرد . ایرانی

(دنبال بازار آشفته می‌گردد تا منفعتی بدست آورد) .

ئاوی زەریا له دەمی ماسی زەریادا خۆشه .

آب دریا در مذاق ماهی دریا خوش است . امثال و حکم دهخدا

ئاوێنه هەڵ بگره تۆ چۆن من ئەبینی منیژ هەروا تۆ ئەبینم .

آینه را بنگر تو چگونه مرا می‌بینی منهم همان گونه تو رامی‌بینم . کُردی

ەتەوێ ماسی بگری و لاقت تەڕ نەبێ ؟.

یخواهی ماهی صید کنی و پایت خیس نشود.؟ کُردی

در پی برآوردن تمنای دل رنجی باید بردن).

ەخواد نان هەرزان، ئەکاتە لەقەتیزان .

ی‌خورد نان ارزان، می‌کند جفتک پرانی . کُردی

ەسپی ڕەسەن کۆزەرێکی بەسە .

سب نجیب را یکبار تازیانه بس است . ایرانی

آنکه اهل بشارت است اشارتی را بس است).

ەسپ و کەر ئەگەر لە جێگایک بیانبەسنەو ئەگەر هاو بۆ نەبن هاو خۆ دەبن .

سب و خر را اگر یکجا ببندند اگر هم‌بو نشوند هم خو شوند . ایرانی

(کمال هم نشینی بر طرفین اثر کند).

ئەسپەکەی گوم کردوە، بە شوێن نالەکەی دەگەڕێ .

اسبش را گم کرده دنبال نعلش می‌گردد. ایرانی

ئەسپی پێشکەشی ددانی ناژمێرن .

اسب پیشکشی دندانش را نشمارند. ایرانی

ئەسپی تورکەمەنە هەم لە توورەکە دەخوات هەم لە ئاخوڕ .

اسب ترکمنی است هم از توبره خورد هم از آخُر . ایرانی

ئەسپی خۆش غار جۆی خۆی زۆر دەکاتەوە .

اسب دونده جو خود را زیاد کند . ایرانی

ئەسپێک کە بە چل ساڵ هۆژان بخوات بۆ مەیان ئەو دنیا چاکە .

اسبی که به چهل سال تعلیم بخورد برای میدان قیامت به کار آید .		امثال مردوخ

ئەسپێکیان ناڵ دەکرد کێچیژ پای خۆی بەرز کردەوە .

اسبی را نعل میزدند کک هم پای خود را بلند کرد .		کُردی

(در مورد نادانی که خود را همتای بزرگان قلمداد کند گفته می‌شود) .

ئەگەر تۆ نەبی بە یارم خودا دەسازنێ کارم .

اگر تو دوستم نباشی خدا ردیف کند کارم را .		کُردی

(نظیر اگر دوستی مانند شما داشته باشم دشمن خواهم چکار) .

ئەگەر سوار سانتۆکی هەبێ دەگەڵ پا پیادەی دەس‌مشتاخ دەکا .

اگر سوار مایل باشد با پیاده دست میدهد .		کُردی

ئەسپی نی‌یە ئاخوڕی بۆ هەڵ دەبەستێ .

اسب ندارد آخور برایش می‌بندد .		امثال و حکم کُردی

(آهوی نگرفته را می‌بخشد) .

ئەوەی کە لە بەر چاوە چ ئەوەجەی بە وتنەوەیە .

آنچه را که عیان است چه حاجت به بیان است .		فارسی

ئەوەی کە لە گورگ بترسێت مەڕ ئەیوەت ناکا .

آنکه از گرگ بترسد گوسفند نگهداری نکند .		امثال و حکم دهخدا

ئینسان برسی خەوی سەنگەک دەبینێ .

انسان گرسنه خواب سنگک می‌بیند .		ایرانی

ئینسان چه‌وت حه‌ساو دووجار ئه‌دات .

آدم بدحساب دوبار تاوان پس میدهد . ایرانی

ئینسان خۆش مامه‌ڵه هاوبه‌ش ماڵی خه‌ڵکه .

آدم خوش معامله شریک مال مردم است . ایرانی

ئینسانی داماو هه‌ر کارێک دووجار ده‌بار ده‌کات .

انسان دست پاچه کار را دوبار فراهم می‌کند . ایرانی

ئینسانی که‌م له‌ش ئاوه‌زی چل وه‌زیری هه‌یه .

انسان تنبل عقل چهل وزیر دارد. ایرانی .

ئه‌شێکان وتاری پوڕیده‌و پونج بڵێی .

باید سخن سنجیده واندیشیده گفت . فارسی

ئه‌گه‌ر ئاوه‌ز دارانه ژین بکه‌ین قه‌د ئه‌وه‌جه‌مان به دوکتور نی‌یه .

اگر عاقلانه زندگی کنیم هیچگاه محتاج دکتر نمی‌شویم . انگلیسی

ئه‌گه‌ر ئه‌ته‌وێ له به‌ر چاو خزمان به ڕێز بی ، یان بمره یان دوور به‌ره‌وه .

اگر خواهی پیش اقوام عزیز شوی یا بمیر یا دور شو . کُردی

ئه‌گه‌ر ئه‌م جار بووم به بووکی ماڵان ده‌زانم چۆن شه‌رم بکه‌م

اگر دوباره عروس شوم می‌دانم چگونه شرم کنم . کُردی

(در هر کاری بار اول انسان اگر چه ببازد لیکن در آن تجاربی کسب کند که برای بار دوم شکسته نخورد).

ئه‌گه‌ر ئێرس بکه‌ی له هاڵه هه‌ڵوا دێته به‌رهه‌م .

گر صبرکنی زغوره حلوا سازی . ایرانی

(صبر وبردباری گشاینده گره بعضی از مشکلات است) .

ئه‌گه‌ر بۆ ئاو بچێت ، کانی وشک ده‌کات .

اگر از پی آب رود چشمه خشک گردد .		کُردی

(بسیار بخت برگشته‌است) .

ئه‌گه‌ر به کاره‌که‌ر بڵێن خانم هه‌رچی کاسه‌و که‌وچک هه‌یه ده‌یشکنێ .

اگر کنیز را بگویند خانم تمام ظروف را درهم شکند .		امثال مردوخ .

(گویا این گفته را به طعن پندارد و یااز خوشحالی) .

ئه‌گه‌ر پوورم ڕیشی ببوایه، ده‌بوو به کاک لالۆم .

اگر خاله‌ام ریش داشتی آقا دائیم بودی .		ایرانی

(با اگر ومگر کار درست نشود) .

ئه‌گه‌ر پاکی ، بێ باکی .

اگر پاکی ، بی باکی .		امثال مردوخ

ئه‌گه‌ر تۆ گوێزی بێ مێشکی ، منیش چه‌قۆی لووت چه‌وتم .

اگر تو گردوی بی مغزی ، من هم چاقوی نوک کجم .		گیلانی

ئه‌گه‌ر که‌نه‌ک وه‌شێنی ، باخچه‌که‌ی خۆت پا بێڵ بکه .

اگر بیل زنی ، باغچه ، خود را بیل بزن .		ایرانی

ئه‌گه‌ر خه‌وت دێ ژێر سه‌رت بۆ چی‌یه . ئه‌گه‌ر برسیته پێ خۆرت بۆ چی‌یه ؟.

اگر خوابت می‌آید بالش می‌خواهی چکار ؟ . اگر گرسنه‌ای نان خورش می‌خواهی چکار؟.		کُردی

(شخص اگر طالب انجام کاری باشد از عیب و نقص آن نپرسد) .

ئه‌گه‌ر خێردار بواتا ، نێوی « خیرالله » بوو .

اگر خیرداشت اسمش « خیرالله » بود . ایرانی

(به مزاح به کسی که از یاری و مدد کاری امتناع کند) .

ئه‌گه‌ر دارێک بۆ خۆی سێبه‌ری نه‌بێ بۆ خه‌ڵک که‌ی هه‌یه‌تی ؟ .

اگر درختی برای خود سایه نداشته‌باشد برای مردم کی سایه دارد ؟ . کُردی

ئه‌گه‌ر دز و خانه‌خۆ ببنه یه‌کێ گا له گومه‌ز هه‌ڵ ده‌کێشن .

اگر دزد و صاحب خانه همدست باشند گاو را از گنبد طویله بالا کشند. امثال و حکم کُردی

(به کسی گویند که برای بیگانه مزدوری کند) .

ئه‌گه‌ر دوعا و نزای منداڵان شه‌وتوو هه‌با مامۆستایێک زیندو نه‌ده‌ما .

اگر دعای بچه‌ها تأثیر داشت معلمی زنده‌نمی‌ماند . ایرانی

ئه‌گه‌ر ده‌ستی بڕوات . له پشته‌وه خه‌ڵک سه‌ر ده‌بڕێ .

اگر مقتدر بود مردم را از پشت سر می‌برید . کُردی

ئه‌گه‌ر ده‌فرێک هه‌نگوێن برژێت مێشه‌کان کۆ ده‌بنه ده‌وری .

اگر کاسه‌ای عسل بر زمین ریزد مگسها گردش جمع گردند . هندی

ئه‌گه‌ر دیتمی ئه‌زێم ئه‌گه‌ر نه‌یدیتم دزم .

اگر دید مرا می‌زایم . اگر ندید دزدم . کُردی

ئه‌گه‌ر ڕۆیشتیه شار کوێران ده‌بێ ده‌س بگریته به‌ر چاوتا .

اگر به شهر کوران رفتی باید دست بر چشمانت نهی . امثال و حکم کُردی

(نظیر : خواهی نشوی رسوا همرنگ جماعت شو) .

ئه‌گه‌ر ڕیش به‌ ڕیشه‌وه‌ بوو ئه‌وێ شانه‌یه‌کی بۆ هه‌ڵ بگری .

اگر ریش زیاد شد باید شانه هم برداشت . امثال و حکم کُردی

(اگر صعوبتی پیش آمد باید آستین مبارزه بالا زد) .

ئه‌گه‌ر زمانم ڕا بوێستێ سه‌رم سلامه‌ته .

اگر زبانم را نگه دارم سرم سلامت است . کُردی

ئه‌گه‌ر زۆر هات قه‌باڵه به‌تاڵه .

اگر زور رسید قباله باطل است . کُردی

ئه‌گه‌ر زه‌ڕی بپۆشی ئه‌گه‌ر ئه‌تڵه‌س بپۆشی دیسان که‌نگه‌ر فرۆشی .

اگر زری بپوشی ، اگر اطلس بپوشی همان کنگر فروشی . فارسی

ئه‌گه‌ر سه‌رچۆپی بده‌ی به‌ ده‌سیه‌و بۆ لای دۆڵه نان ده‌یکێشێ .

اگر چوپی بدستش دهند به طرف خوان می‌کشاند . کُردی

(افرادی را مورد نظربود که گر مقتدر گشتند جامعه را به‌سمت هدف خود سوق دهند) .

ئه‌گه‌ر فره‌ گه‌ڕاڵ ببوایه‌ چل شه‌و جارێک ده‌هاته‌وه‌ ماڵی خۆی .

اگر زیاد ولگرد بود چهل شب یکبار به‌خانه، خود سرمیزد . کُردی

(به مزاح کسی راگویند که زیاد در کار خود اقرار نکند) .

ئه‌گه‌ر که‌وش دووری که‌وشه‌کان خۆت بدوورنه .

اگر کفش دوزی کفشهای خود را بدوز . هلندی

(نظیر : اگر بیل زنی باغچه خود را بیل بزن) .

ئه‌گه‌ر لای لای ده‌زانی بۆچی خه‌وت لێ ناکه‌وێ .

اگر لای لای بلدی چرا خوابت نمی‌گیرد. کُردی

ئه‌گه‌ر مقه‌ده‌ریک پیش هات له مقه‌ده‌ر خراپتر بترسه.

اگر حادثه‌ای پیش آمد از حوادث بدتر بترس. ایرانی

ئه‌گه‌ر پیاوی، سه‌رده‌سک ئه‌م ئاوان ده‌سا بشکنه.

اگر مردی سراین دسته هاون را بشکن. ایرانی

(تگرگه درشتی برسر کچلی فرود آمد و سرش بشکست فوراً به خانه رفت دستهٔ هاون را برداشت و به آسمان بگرفت و گفت...)

ئه‌گه‌ر نه‌مان خواردوه نان گه‌نم، دیومانه له ده‌س مه‌ردم.

اگر نخورده‌ایم نان گندم دیده‌ایم به دست مردم. کُردی

ئه‌گه‌ر نه‌مدیبات باوکت، ده‌مردم له هجران دایکت.

اگر نمی‌دیدم پدرت، می‌مردم از هجر مادرت. کُردی

(کنایه از شخصی است که برخود ببالد در صورتی که برای دیگران عیب وهنرش عیان باشد).

ئه‌گه‌ر هه‌تاو له ته‌شاییه‌و تیشک نه‌خاته خانو دوکتۆر له ده‌رگاوه دێت.

اگر آفتاب از پنجره نور به خانه نیندازد دکتر از در وارد می‌شود. فارسی

ئه‌ڵی ئه‌م تیانه بۆ ئه‌و چۆنه‌ره دروس کراوه.

گویی این دیگ برای آن چغندر ساخته‌شده‌است. کُردی

ئه‌ڵێن ته‌مه‌ڵ وه‌ره سێبه‌ر ئه‌ڵێ سێبه‌ر بێ بۆ لام.

گویند تنبل بیا سایه، گوید سایه پیش من بیاید. کُردی

ئه‌ڵێن ڕێوی کوی خۆشه، ئه‌ڵێ ده‌ور باخ.

از روباه پرسیدند کجا خوشتر است گفت حریم باغ . کُردی

(نظیر هر جا که‌دل خوش بود ، آنجا خوش است)

ئه‌لێن شێت بۆچی شێتی ئه‌لێ بۆم ئه‌چه‌لێ .

دیوانه را گفتند چرا دیوانه‌ای گفت امکانش برایم فراهم است . کُردی

ئه‌م ئاشتیه ، ئاشتی کتک و مشکه .

این صلح، صلح گربه و موش است . کُردی

(دوستی آنها ناپایدار است) .

ئه‌م ده‌غا هاوڕیانه که ده‌یبینی وه‌کو مێشن کۆی شیرینی .

این دغل دوستان که می‌بینی مگسانند گرد شیرینی . ایرانی

ئه‌مرۆ له منه به‌یانی له تۆیه .

امروز از من است فردا از تو است . کُردی

(کنون کسی را بردیگری نیاز افتد بعداً نیز متقابلاً نیاز افتد) .

ئه‌م کاروانه تا قال‌به‌لا شه‌له .

این قافله تا به حشر لنگ است . ایرانی

ئه‌م کۆڵه‌که تا ئه‌و کۆڵه‌که خودا گه‌وره‌یه .

این ستون تا آن ستون خدا بزرگ است . ایرانی

(نباید درهر حال نالمید شد. درویشی رابه‌جرمی پای چوبهٔ دار کشیدند در واپسین لحظات از وی خواستند که آیا وصیتی داری ؟ گفت : فقط مرا پای این ستون دار نزنید و به ستون دیگر برید ، پذیرفتند و مکان را قدری آنطرفتر عوض کردند تا وی را برای به‌دار کشیدن مهیا کردند پیکی حکم بی گناهی وی را رساند و درویش گفت ....) .

ئەم لام تات، ئەولام تات، باوکەڕۆ زیقم دەرهات .

سمت راستم تات، چپم تات، وای بر من له کشتم . کُردی

ئەو نانە، نانە کە ئەمڕۆ لە خوانە .

نانی را نان پندار که امروز سر سفره‌ات است . کُردی

(نظیر داشتم داشتم شرط نیسته دارم دارم شرط بود) .

ئەمە گورزو ئەمەش مەیدان (هەوشە) .

این گوی و این میدان . عربی

ئەمە نیە نیشان ئامەتی بە پۆشەمەنی زێڕین .

این نیست نشان آدمیت با پوشیدنی زرین . ایرانی

ئەمەیە نەهاتی: بێ شەڕ دانیشە و شەڕ بێتە بەر ماڵ .

بدبختی را بنگر: غافل از دعوا بنشین، دعوا درب خانه‌ات را بگیرد . کُردی

(از وقوع واقعه‌ای بی اطلاع بودن و تاوان دادن) .

ئەو چاوەی کوێر بێ کە هاوڕێ خۆی ناناسێت .

کور باد آن چشمی که دوست خود را نشناسد . کُردی

(چه سود آنکه بعد از مدتها به کاری که در آن اشتغال دارد تبحر ندارد) .

ئەو دارەی دەکەوێ بزانین سەری بە کوێدایە .

آن درخت میافتد ببینیم سرش به کجا می‌خورد . امثال و حکم کُردی

(چشم انتظار پایان کاری بودن) .

ئەو سەرەم لە بەر تاوی سپی نەکردوە .

موی سرم را جلو آفتاب سفید نکرده‌ام . امثال و حکم کُردی

(علت سفید شدن موهایم تجربه است) .

ئه‌وه‌ی که شاقزی خۆی ده‌کات ، پیزی خۆی که‌م ده‌کات .

کسی که از خود تعریف کند ارزش خود را کاسته‌است . ایرانی

ئه‌و ماسته بیٚ موو نی‌یه .

این ماست بدون مو نیست . امثال و حکم کُردی

(نظیر : کاسه‌ای زیر نیم کاسه است) .

ئه‌وه‌ی که ها به شوێن هه‌نگوینه‌وه له چزۆی هه‌نگ باکی نی‌یه .

کسی که دنبال عسل است از نیش زنبور باکی ندارد . امثال و حکم کُردی

(نظیر کسی که پر طاوس می‌خواهد جور هندوستان را باید بکشد) .

ئه‌وه‌نده بچۆره باوان به‌ڕێ له ژێرت بیاوان .

تا حدی به خانه‌ی پدرت آمد و شد کن که گلیمی زیرت بیندازند . کُردی

(به اندازه‌ای بر اهل خویش گذر کن که جای حرمتی باقی باشد) .

ئه‌وه‌نده بنه شوێن دزه‌و که دز لیٚت نه‌گه‌ڕیٚته‌و .

اندازه‌ای دزد را تعقیب کن که دزد به رویت برنگردد . کُردی

(در کارها اعتدال و میانه‌روی پیشه کردن) .

ئه‌وه‌نده بیٚ و بچۆ بایه‌خت نه‌چۆ .

آنقدر بیا وبرو که ارزشت کاسته نشود . امثال مردوخ

(رجوع شود به مثل : قدری به خانواده‌ات آمد و شد کن) .

ئه‌وه‌نده خه‌ته‌نه سوّران ها به دواوه .

آنقدر ختنه سوران در پیش است . امثال مردوخ

(در تلافی زحمت و تشکر از کسی و همچنین در اظهار گلگی و نارضایتی از رفتار کسی گویند...).

ئه‌وه‌نده ده‌مم بیّشیّت ، ئه‌وه‌نده پام بیّشیّت.

آنقدر دهانم درد گیرد همانقدر پایم . کُردی

(معمولاً در سفارش و پیغام به انجام کاری ، آن کار یابه‌خوبی صورت نمی‌گیرد یا کُند و سفارش کننده گوید اگر زحمت راه رابرخود مستعد دارم به که از دور پیغام فرستادن).

ئه‌وه کاوڕ بازی بوو ، ئه‌مه به‌ران بازی‌یه .

آن یکی بره بازی بود این یکی قوچ بازی است . امثال مردوخ

ئه‌وه‌ی که ستایش توّ ده‌کا به چتیّک که له توّدا نی‌یه له‌وه دوور به‌ره‌وه ،که دیسان به‌خی توّ ده‌کا به‌وه‌ی که له توّدا هه‌یه .

کسیکه مدح تو کند به چیزی که در تونباشد از او احتراز کن که نیز ذم تو کند به چیزی که در تو هست . امثال و حکم کُردی

ئه‌وه‌ی که بوّ خوّی ده‌که‌ویّت ناگری .

آنکه برای خود افتد نمی‌گرید . امثال و حکم کُردی

(بلایی راکه خود شخص مسبب آن است از آن ننالد ـ نظیر کار کدبانو صدا ندارد).

ئه‌وه‌ی که حه‌سابی پاکه له بازخوازی بیّ‌باکه .

آنرا که حساب پاک است از محاسبه چه باک است . ایرانی

ئه‌وه‌ی که ده‌زانیّت بدووریّنیّت ده‌زانیّت بدڕنیّت .

آنکه داند دوخت داند دریدن را . ایرانی

ئەوەی کە زانایە جەرگی پڵاسە ، ئەوەش نەزانە ، نازانێ چ باسە .

آنکه دانا است جگرش پلاس است . آنکه را نادان ، نداند هیچ احوال . امثال و حکم کُردی

(دانا خسته جگر و نادان بی خیال ...).

ئەوەی کە سێبەر نشینە سێبەری نی یە .

آنکه سایه نشین است سایه ندارد . امثال و حکم دهخدا

(آنکس که در کنف حمایت دیگران است دیگری را نتوان حمایت کرد).

ئەوەی کە وا دیتنییە چ ئەوەجە یەکی بە وتنەوەیە .

آنچه را که عیان است چه حاجت به بیان است . فارسی

ئەوەی کە لە گورگ بترسێت مەڕ ئەیوەت ناکا .

آنکه از گرگ بترسد گوسفند نگهداری نکند . امثال و حکم دهخدا

ئەوین ئاگرین زوو سارد دەبێتەو .

عشق آتشین زود خاموش می‌شود .کُردی

ئێسقان شیاوی سەگ ، سەگ شیاوی ئێسقان .

استخوان را سگ شاید و سگ را استخوان . امثال و حکم دهخدا

ئێمە دەبێ سیر بخۆین و سوڕنا بژەنین .

ما باید سیر بخوریم و در سُرنا بدمیم. کُردی

(بیانات کسی که حقوقش تضییع گردد و کاری از دستش بر نیاید).

ئینسان برسی خەوی سەنگەک دەبینێ .

انسان گرسنه خواب سنگک می‌بیند. ایرانی

ئینسان چەوت حەساب دوو جار حەساو ئەدات.

آدم بد حساب دوبار حساب پس می‌دهد. ایرانی

ئینسان خۆش مامەڵە هاو بەش ماڵ خەڵکە.

آدم خوش معامله شریک مال مردم است. ایرانی

ئینسانی داماو هەر کارێک دووجار دەیکات.

انسان دست‌پاچه کار رادوبار انجام می‌دهد. ایرانی

ئینسانی کەم لەش ئاوەزی چل وەزیری هەیە.

انسان تنبل عقل چهل وزیر دارد. ایرانی

(تنبل‌ها به دیگران پند دهند).

باخەوان لە کات میوەدا کەڕە.

باغبان را بوقت میوه، گوشهایش کر است. امثال وحکم دهخدا

باران باری شەقەکان هاتنە یەک.

باران بارید تَرَکها به هم رفتند. ایرانی

(در مورد افرادی که گذشته‌ای روشن نداشته و اکنون به مکنت رسیده و کجی‌های آنها در پرده گشته است.

بار بۆ مێرد دەکەوێت نە بۆ نامەرد.

بار افتاده را مرد بار کند نه نامرد. کُردی

(کمک و جوانمردی برای مردان است نه نامردان).

بار کج به منزل نرسد . ایرانی

باریکان دەرێسێت .

نخ باریک می‌ریسد . کُردی

بارێک وەکو هەنگوێن نادەی چزۆ مەوەشێنە .

باری چو عسل نمی‌دهی ، نیش مزن . امثال و حکم دهخدا

باری کویرەوەری و مەینەت خۆت باشتر لە باری منەت خەڵک .

بار محنت خود به ، که بار منت خلق . امثال و حکم دهخدا

کایە هەڵس و کەوتی هەیەو سەر شکاندنیشی هەیە .

بازی اشکنک دارد سرشکستنک دارد . فارسی

بازی ، بازی چەپاڵەبازی‌یژ بازی ؟ .

بازی بازی سیلی زدن هم بازی . کُردی

بانێکەو دوو هەوا .

یک بام و دوهوا است . ایرانی

باوک بێ براو ئامۆزای فرە .

پدر بی برادر و عموزاده فراوان . کُردی

(اگر کسی به منزلتی برسد اقوام تقلبی زیاد شوند) .

باوک سوچ دەکات منداڵی گیر دێت .

پدر گنه کند و فرزند گیر افتد . کُردی

باوک و دایک هەزار وار پیروپاتاڵ بن ڕۆحیان لاوە .

پدر ومادر هرچند پیر باشند روحشان جوان است . کُردی

باهێناو با دەبیات .

باد آورده را باد می‌برد . فارسی

بایەخی باوکت ئەو کاتە دەزانی کە خۆت ببیتە باوک.

قدر پدر را آنزمان دانی که خود بابا شوی . امثال و حکم دهخدا

بایەخی چیمەن بولبولی پەشێو دەزانێت .

قدر چمن را بلبل افسرده داند . امثال و حکم دهخدا

بایەخی زێڕ زەڕینگەر دەزانێت ، بایەخی گەوهەر گەوهەری .

قدر زر را زرگر داند ، قدر گوهر را گوهری . امثال و حکم دهخدا

بایەخی لەش ساقی کەسێک دەزانێت کە بە کۆسپێک تووش هاتبێت .

قدر عافیت را کسی داند که به مصیبتی گرفتار آید . امثال و حکم دهخدا

بترسە لە سەگێک کە ڕێویەتی دەکات .

بترس از سگی که روبهی کند . منصوب به حضرت ادیب

بچمە شارێک کەس نەمناسێت ، تاریف خۆم کەم پڕ بە کراسێک .

به شهری میروم کسی مرا نشناسد ، برخود ببالم پر ازجامه‌ام . کُردی

برین دەوەشێنێ ، تیماریشی دەکا .

زخم می‌زند علاجش هم می‌کند . کُردی

(کنایه از افرادی است نادرست که دریشت خنجر زنند پیش رو طبیب شوند).

بزمار دوو دەمە هیچێک ناسمێت .

میخ دو شاخ فرو نرود در چیزی . کُردی

بزن کاتێ ئه‌نجلّی هات نان شوان ده‌خوات .

بز که اجلش رسید نان چوپان میخورد . امثال و حکم کُردی

بزنێک گه‌ڕۆڵ ڕانێک گه‌ڕۆڵ ده‌کات .

یک بز گرّ گله‌ای را گَر کند . ایرانی

بزن به پای خۆی پەزیش به پای خۆی . امثال و حکم کُردی

بز را به‌پای خود به قناره می‌آویزند و گوسفند به پای خود .

بزن گه‌ڕۆڵ له سه‌رچاوه‌و ئاو ده‌خوات .

بز گرّ از سرچشمه آب می‌خورد . کُردی

بم‌بوو بم‌بوو حه‌ساب نی‌یه هه‌مه هه‌مه حه‌سابه .

داشتم داشتم حساب نیست ، دارم دارم شرط است . ایرانی

بنواڕه که‌چی ئه‌ڵێت ، مه‌نواڕه که کێ ئه‌ڵێت .

بنگر که چه گوید ، منگر که چه کس گوید . امثال و حکم دهخدا

بۆ ئه‌وه گا جووته‌که‌م خه‌واندووه دوو په‌ڵ بوه‌شنم .

به این خاطر شخم زدن را رها کرده‌ام دو سنگ پرت کنم . کُردی

(در قدیم رسم بر این بود اگر عروسی را از دهی به ده دیگر می‌بردند مردم روستای عروس به طرف ساقدوشان عروس یا اقولم دلماد سنگ پرتاب می‌کردند روزی شخم‌گری کار خویش را رها می‌کند و بر سر راه همراهان عروس می‌رود و به طرف آنان سنگ پرتاب می‌کند آنان نیز وی را ناسزا می‌گویند چرا سنگ می‌پرانی، کشاورز نیز در جواب می‌گوید ...) ؟!

بۆچی گورگ به ژماره ناخوات .

چرا گرگ به شماره نمی‌خورد.

(چرا افراد بی مروت و پلید به اندازه محدود جنایت نکنند). کُردی

بۆ خۆی نازانێت بڕوێش بکات بۆ خەڵک پڵاو دەکات.

برای خود نمی‌تواند آش بلغور درست کند برای مردم پلومی‌پزد. کُردی

بۆ دوزاک پاپۆش ئەدوورنێت.

برای شیطان پاپوش میدوزد. امثال وحکم دهخدا

(بسیار فریبنده و گربز است).

بۆ دەزماڵێک قەیسەرێک دەسووتێنێ

برای دستمالی قیصری را می‌سوزاند. کُردی

بۆ سکێک دوو منەت ناکێشن.

برای یک شکم دو منت نکشند. امثال‌وحکم دهخدا

بۆ شیرێک کە ڕژاوە شیوەن مەکەن.

برای شیری که ریخته است شیون نکنید. آمریکایی

بۆ کاسەیٚ هاوسا بیر کەیتەوە دەبێ بە بێ شێو سەر بنیتەوە.

در انتظار غذای همسایه نشستن باید شب را بدون شام سر بر بالش بگذاری.

بۆ کەرێک شەل کاروان بار ناخات.

برای خر لنگی کاروان بار نیفکند. ایرانی

(نظیر : برای یک آدم بی نماز درب مسجد را نبندند).

بووەتە ئاردی بێخ دڕکوداڵ.

همانند آرد درون خار و علوفه . کُردی

(کنایه از سرمایهٔ نسیه میان مردم که ستاندنش غیرممکن باشد و هرچیز شبیه آن) .

بوکێ بە دامان ، شوانیژ بە گۆچان .

عروس رابه دامان ، چوپان را به چوب دستی . کُردی

(هر چیز بجا و بموقع برازنده است) .

بۆ هەر کەرێک ئاخوڕ نابەسن .

برای هر خری آخُر نمی‌بندند . امثال و حکم دهخدا

(این کس شایستهٔ این همه اکرام که می‌خواهید نیست) .

بوینین و تاریف بکەین .

ببینیم و تعریف کنیم . ایرانی

(در جواب کسی که به عظمت وقدر خویش ببالد) .

بە ئەسپەکەی وتوویانە یابۆ.

به اسبش گفته‌اند یابو . فارسی

بە ئەشتاوەی خەڵک نابێت نان بخۆی .

به اشتهای مردم نشود نان خورد . کُردی

بە ئەندازەی بەڕ خۆت پا داکێشە .

به اندازی گلیم خود پا دراز کن . کُردی

بە بالوول وتیان ڕیش تۆ چاکە یان کلک سەگ ؟ وتی : ئەگەر لە پرد بواردم ، ڕیش من

ئەگینا کلک سەگ .

به بهلول گفتند ریش تو بهتراست یا دم سگ ؟ گفت اگر از پل گذشتم ریش من وگرنه دُم سگ .

(مراد از پَل ، پَل صراط است نظیر : چون رد و قبول همه در پرده ، غیب است ، زنهارکسی رانکنی عیب که عیب است) .

امثال و حکم دهخدا

به باوەڕ نەدار، دەوڵەمەند هەموو شەوێک پڵاو دەخوات .

به تصور فقرا، ثروتمند هرشب پلو چلو می‌خورد . کُردی

بە برسیەتی مردن، باش‌ترە لەنان بەد ڕەگەزان خواردن .

از گرسنگی مردن به ، که نان نانجیب خوردن . امثال و حکم دهخدا

بە بڕوای دز هەموٚ کەس دزە و بە بڕوای گەڕاڵ هەموٚ کەس گەڕاڵە .

به تصور دزد همگان دزد و به‌تصور ولگرد همگان ولگردند . کُردی

بە بزنیان وت خاوەنەکەت مرد ؟ وتی بێ خاوەن نابم .

بز را گفتند صاحبت مُرد ؟ گفت بی صاحب نمی‌مانم . کُردی

بە بوٚن بزن قوتەو لە دوٚی دراوسێ بڕاین .

به امید بز کمان از دوغ همسایگان هم محروم ماندیم . کُردی

بە بوٚن گوڵێک گەنمەو سەد ملوٚر ئاو دەخوات .

به خاطر یک خوشه گندم صد مُلور آب می‌خورند . کُردی

بە بوٚن دوٚی هاوسا ماڵەو لە دوٚی بزن قوتیژ بڕاین .

به امید دوغ همسایگان از دوغ بزکمان هم محروم ماندیم. کُردی

(نظیر: به امید بزکمان از دوغ همسایه محروم ماندیم) .

بە بەرەوە کار ڕوو بدەی بسێنکار دەبێت .

به بدهکار رو دهی طلبکار می‌شود.	فارسی

به پفێک داده‌گرسێت به تفێک ده‌کوژێته‌وه .

به فوتی روشن و با تُفی خاموش می‌شود.	کُردی

(مراد از افراد بی‌خرد که تفکرات و اعمالشان از آن خودشان نیست) .

به په‌ینجه به ئاسمان نابێ ڕویشتن .

با نردبان به آسمان رفتن نشود.	فارسی

به تاقه گوڵێک به‌هار نابێت .

با یک گل بهار نمی‌شود.	ایرانی

به جێگای ئه‌وه منداڵه‌که‌ت فێری ماسی خواردن بکه‌ی فێری ماسی گرتنی بکه .

به جای آنکه به بچه‌ات ماهی خوردن یاد دهی ماهی گرفتن یاد بده .	چینی

به جێگای شه‌م کافووری چرای نه‌فتی .

به جای شمع کافوری چراغ نفتی .	فارسی

به چاوی کوێر سورمه کێشان چ کەڵک ؟

به چشم کور سُرمه کشیدن چه سود ؟	امثال و حکم دهخدا

به‌چکه گه‌دا مه‌خه به ته‌ما ، به چێڵگێک دێته سه‌ما .

بچه ، گدا را به‌طمع مینداز ، که با خسی به رقص آید .	کُردی

(عموماً کسانی به همکیشان خود خیانت می‌کنند که از لحاظ مالی و فرهنگی در فقر هستند) .

به چووزه‌ره‌ی گوڵێک به‌هار نایه .

با شکفتن گُلی بهار نمی‌شود .	کُردی

بەخ مەکە ، یەخ دەکەی .

ذم دیگران مکن یخ میزنی . کُردی

بە دزی ئیزراییلەو دەگەڕێت .

پنهان از چشم عزرائیل می‌گردد . کُردی

(بسیار نحیف و مردنی است) .

بە دواوەدان ئاگر کەس بە ئاگر ناکات .

دفع آتش کس به آتش نکند . امثال و حکم دهخدا

(نظیر : دشمن را کس نفرستد استمداد خواستن) .

بە دەرگا ئەڵێم، دیوار تۆ گوێ بگرە .

به در گویم ، دیوار تو گوش کن . کُردی

بە دەستی خۆی ئاگری بەر داوە گیان خۆی .

با دست خود آتش به جان خویش افروخته‌است . کُردی

بە دەس ئەیداتە دواوە بە پا دەی‌کێشێتە پێشەو .

با دست پس میدهد با پا پیش میکشد . فارسی

بە دەشت ئاهوی نەگرتوو مەبەخشە .

به دشت آهوی نگرفته مبخش . فارسی

بە دەم سەگ دەریا پیس نابێت .

نشود دریا به دهان سگ کثیف . ایرانی

بەرچاو تەنگی ڕسوایی تێرێت .

چشم تنگی رسوایی آورد. کُردی

بەرچاو تێر ئابڕوومەندە .

چشم سیر آبرومند است . کُردی

بەرد دانن بە جێگە چاکتر لە زێڕ دانن بێ جێگەیە .

سنگ دادن به محل به از زر دادن بی محل . از مجموعه امثال طبع هند

بەردەوامی پاوشایەتی بە دادگەریە (علی ع).

پایداری شاهی به عدل و داد است (علی ع). امثال و حکم دهخدا

بەردێک نەزان بیخانە نێو بیر هەزار زانا ناتوانن بیهێننە سەر .

سنگی که نادان در چاهش اندازد هزار دانا نتواند در آوردن . کُردی

بەرز باز بردن مل پیاو دەشکێنێت .

بلند پریدن گردن انسان را میشکند . کُردی

(بلند پروازی انسان را سقوط میدهد).

بەرز مەڕوانە نزم دەنیشیتەو .

بلند پروازانه منگر دون فرود می‌آیی . کُردی

بەر لە کارێز ئاوی دەوێت .

قبل از رسیدن به چشمه آب میخواهد . کُردی

(نظیر : قبل ازرسیدن به گذرگاه رودخانه کفش درآوردن).

بەڕ لە شان تەنکەو دەدڕێت .

گلیم از گوشهٔ کم پشتش پاره می‌شود. کُردی

(همیشه ضعفا ضعیفتر میشوند . در جامعه ، همیشه در حادثه‌ای زودتر از همه قشر فقیرازبین میروند)

به ڕواڵەت مەڕوانە ، لە دڵ خەبەر بپرسە .

به ظاهر منگر خبر از دل بگیر . کُردی

بە ڕێوی وتیان گەواهت کێ یە؟ وتی کلکم .

روباه را گفتند شاهدت کیست ؟ گفت دُمم . کُردی

بە زانایی خۆت ئەگەر کردەوەت نەبێت لقوپۆقێکی بێ گەڵای .

با علم خود اگر عمل نکنی شاخ بی برگی . کُردی

(اگر باعلم خود عمل نکنی درخت بی ثمری)

بە زاهدی پیەو بوو وپزیشکی لاواز بڕوا مەکەن .

به زاهد فربه‌و پزشک نزار نگروید . امثال و حکم دهخدا

(زاهد فربه علامت مرتاض نبودن و طبیب نزار علامت نادانی به علم طب است .)

بە سوچ عیسا مووسا مەگرە .

به جرم عیسی موسی را مگیر . امثال و حکم دهخدا

بە سەر هاتو پزیشکە .

به سرآمده حکیم است . ایرانی

بە شمشێر چێوین جەنگ ناکرێت .

به شمشیر چوبین جنگ نتوان کرد. امثال و حکم دَهخدا

(برای هر کاری باید اسباب آن کار رامهیا کرد .)

بە شەو جەردە بە ڕۆژ مەردە .

به شب چپاول گر به روز مرد است . کُردی

(نظیر : جو فروش گندم نما) .

به شێتیان کوت بۆچی شێتی کوتی بۆم ئەچەلێت .

دیوانه را گفتند چرا دیوانه‌ای گفت امکانش برایم فراهم است . کُردی

(بعضی افراد خود رابه‌کودنی میزنند اما ازاین طریق پیشی گیرند)

بە کاسەیەک دەیکەن بە کەوچکێک دەیخۆن .

در کاسه‌ای درست کنند با قاشقی بخورند . کُردی

(کنایه از روابط دوستان یا اشخاص باهم که رابطه ، بسیار گرم دارند .)

بە کام ساز تۆ هەڵپەڕم .

به کدام آهنگ تو برقصم . کُردی

(منظور : هردم که شماعقیده‌ای داری کدام یک را قبول کنم ؟)

بە کلک مار خەوتوودا پا مەنە .

به دم مار خفته پا مگذار . کُردی

بە کۆڵ ئەسپ تازی ڕەسەن نیەتی ئاوەز ئەوکەسەی کە کۆپانی نا .

بر پشت اسب تازی نژاد ندارد خرد آنکه پالان نهاد . امثال و حکم دهخدا

بەگ بەخشی ، بەڵام کەیخوا نای بەخشێت .

خان میبخشد ، اما کدخدا نمی‌بخشد . کُردی

بە گۆشت ، گۆشت وتن ، ئاو گۆشت دورست نابێت .

به گوشت ، گوشت گفتن آب گوشت درست نمی‌شود. کُردی

به گوێ کەر یاسین خوێندن .

به گوش خر یاسین خواندن . امثال وحکم دهخدا

(به گوش ناشنوا یا احمقی اندرز وپند دادن .)

به گوێ کوتیان بۆ قەڵەو نابی کوتی بۆ ئەوەی ئەوەندە وتارگەل بەحەت هێنەر دەبیسم .

گوش را گفتند چرا فربه نشوی گفت از بس سخنان عجیب می‌شنوم . امثال و حکم دهخدا

بەڵا لە بۆگەن دەبێتەو .

بلا از بوگند خیزد. کُردی

(همیشه جنایات از اشخاص فاسد برآید .)

بەلە ئاو بتبات مەدە لە پرد نامەرد .

به آب بزن تا تو را ببرد، مزن به پل نامرد . کُردی

بە گا کەروێشک دەگرێ .

با گاو بەشکار خرگوش می‌رود. کُردی

بەڵێن‌یان نیە زانایان جگە لە کردەوە .

قول خردمندان نبود جز عمل . امثال و حکم دهخدا

بە مریشکی ناوێت کشە بڵی .

به‌مرغش کیش نمی‌شود گفت . فارسی

بە مل‌هوڕ کوتیان ناوت چیە کوتی ڕێبەر .

به گمراه گفتند اسمت چیست ؟ گفت رهبر . امثال و حکم دهخدا

بە ناوی چاکە مردن باشتر کە بە نەنگ مردن .

به نام نکو مردن به که به ننگ مردن . قابوسنامه .

به نزای کتک باران نابارێت .

به دعای گربه باران نمی‌بارد . ایرانی

(دعای هرکس مستجاب نگردد مگر زحمتی و رنجی متحمل شده‌باشد) .

بەن به پێڵاوێک ببەسە کە نەدڕابێت

بند را به کفشی ببند که پاره نباشد . کُردی

به نەفامی و گەوجی گەورەیی ناکرێت .

به جاهلی نتوان کرد مهتری . فرخی

بەوچێکان پێت ئەڵێم لالۆکە دەرگای هۆڕەکەم بۆ بگری .

به این خاطر گویمت دایی که درب توبره رابرایم نگه‌داری . کُردی

(نظیر: سلام لُر بی طمع نیست).

به زمان خۆش مار لە کون دەردێت .

با زبان خوش مار از سوراخ برون آید . کُردی

به وشتر مریشک وتیان بار ببەوتی مریشکم ،کوتیان بفڕە وتی وشترم .

شتر مرغ راگفتند بار ببر گفت مرغم ، گفتند بپر گفت شترم . فارسی

بەهەشت جێگای مرۆڤی زانایە .

بهشت جای انسان دانا است . کُردی

به هەرکوێ بڕوی ئاسمان هەر ئەم ڕەنگەیە .

به هرجا روی آسمان همین رنگ است . فارسی

به هێسر کوتیان باوکت کێیه ؟ کوتی کاک لالۆم ئه‌سپه

به قاطر گفتند بابات کیست ؟ گفت آقا دائیم اسب است — فارسی

به هیوای گونۆش قۆڵه‌نگ گوم کردن .

به امید جوالدوز کُلنگ گم کردن . — امثال و حکم دهخدا

(در آرزوی چیزی کم بها متاعی را ازدست دادن) .

به هیوای هه‌زار هاوڕێ یه‌کێک مه‌که به دوژمن .

به امید هزار دوست یکی را دشمن مکن . — امثال و حکم دهخدا

(هزار دوست از نگاه داشتن تو غافل گردند و آن دشمن از بد سگالیدن تو غافل نشود .)

بیانۆ نان جۆ تڕ تسه .

بهانه نان جو باد شکم است . — کُردی

بێ بگار له ئاو ئه‌دات .

بی معبر به آب می‌زند . — کُردی

بێ سازو ده‌وڵ هه‌ڵ ده‌په‌ڕێ .

بدون ساز و دُهل می‌رقصد . — کُردی

بێ شمشاڵ ده‌یژه‌ن ئێستا شمشاڵیش هابه ده‌ستیه‌و .

بدون نی‌لبک می‌زد کنون نی لبک هم دارد . — کُردی

(درمورد کسانی که بی مورد دنبال دردسر می‌گردند چه رسد به آنکه موردی هم دردست داشته‌باشند).

بێخۆ ئارده چێو هه‌ڕه مه‌که‌ن.

بیهوده خاک اره را اره نکنید. — آمریکایی

بێ کاره هه‌مۆ کاره‌یه .

بیکاره همه کاره است . فارسی

بێوەژنێک کوتی کوای ئەو بەختەی من نێو ماڵ گسک بدەم و کێروگون بدۆزمەوە ؟ .

بیوەزنی گفت کجاست آن خوشبختی که هنگام خانه‌جارو زدن آلت مردی بیابم ؟! کُردی

پات هەڵماڵە ئینجا بدە لە ئاو .

پاچه‌ی شلوارت را بالا بکش، آنگاه به آب بزن . کُردی

پاشگزی بێ کەڵکە

پشیمانی سودی ندارد . فارسی

پاش لە باران کەپەنک[1] .

بعد از بارش کپنک . کُردی

(نظیر : نوشدارو بعد ازمرگ سهراب) .

پای پەتیم چاکە لە پێڵاوی تەنگ ، غەریبیم چاکە لە مەیانی جەنگ ، تەنیاییم چاکە لە هاوڕێ دوو ڕەنگ .

پایم برهنه به ز پای افزارتنگ ، غریبیم به زمیدان جنگ ، تنهاییم به زرفیق دورنگ . کُردی

پرسییان لە بەرد کوتیان بۆ بەردی ، کوتی چاوم کەوتە بەرد منیژ بووم بە بەرد .

سنگ را پرسیدند چرا سنگ گشتی ، گفتا سنگ را نگریستم و من نیزسنگ گشتم . کُردی

پای ڕەش و چەرمگ لە بواردا دەر ئەکەوێ .

---

۱ - کەپەنک - جلیقه‌ای نمدین ضخیم که سابقاً سوار کاران و جنگجویان به تن می‌کردند وباران به کندی به درون آن نفوذ می‌کرد ، فارسی نیز کپنک (کَ پَ نَ) گویند.

پای سیاه‌و سفید در معبر رودخانه نمایان شود. کُردی

(شهامت و جسارت در محل آشکار می‌گردد).

پای گه‌وره نیشانه‌ی ، هه‌نگاوی گه‌وره‌یه .

پای بزرگ نشانه قدم بزرگ است . آلمانی

پردی نامه‌ردی زوو ده‌ڕوخێت .

پل نامردی زود فرو می‌ریزد. امثال و حکم کُردی

پڕ ماڵمانه له ڕازیانه[2] و به ده‌رد دڵ ئێشه‌وه ده‌مرین .

به خانهٔ ما پر از بادیان کوهی زفرط دل درد می‌میریم . کُردی

(کنایه از این است ، درجایی همه چیز مهیا باشد اما نتوان از آن استفاده کرد).

پسته‌ی بێ ناوه ئه‌گه‌ر ده‌م کاته‌وه ده‌ڕزیت ده‌بێت .

پسته‌ی بی مغز چون دهان بگشاید رسوا شود. ایرانی

پشیله ختۆکه‌ی شێر ئه‌دات .

گربه شیر راغلغلک می‌دهد . کُردی

پشیله بۆلینی خودا مشک ناگرێت .

گربه برای رضای خدا موش نمی‌گیرد. کُردی

پشیله ده‌گریا به‌شم که‌مه سه‌گ هات ئه‌ویشی برد.

گربه می‌گریست سهمم کم است سگ آمد و آنرا نیز بربود. امثال و حکم کُردی

---

۲ – رازیانه ـ در طب سنتی کردان جهت علاج دل‌درد بکار میرود . فارسی بادیان کوهی گویند .

پف له خۆڵه‌مڕ ده‌کات .

آتش زیر خاکستر رافوت می‌کند . امثال مردوخ

پله‌نگێک که له سینگی‌دا قه‌لبی مشک هه‌یه که‌له‌زاورتر له مشکه .

پلنگی که در سینه‌اش قلب موش باشد ترسوتر از موش است . امثال مردوخ

پۆز عالی گیفان خاڵی

پُز عالی و جیب خالی فارسی

پۆڵ داره‌کان به که‌باب بێ پوڵه‌کان به بۆی که‌باب .

پول دارها به کباب بی پولها به بوی کباب . ایرانی

په‌شیمانی گورگ ته‌نیا مه‌رگه .

ندامت گرگ فقط مرگ است . امثال مردوخ

په‌نێ کۆپێ بده‌م تا بزانی مه‌نێ ئارد چه‌ند فه‌تیره‌ی تێدایه .

بلایی به سرت بیاورم تا بفهمی از یک من آرد چند فتیر درست می‌شود . کُردی

پیاو ئه‌وه‌یه که جیاواز له به‌ره‌وگه‌ی ئاو مه‌له بکات ئه‌گینا هه‌رماسی مرداره‌وبـوێک ئاوده‌یبات.

مرد آن است که خلاف جهت آب شنا کند وگرنه هر ماهی مرده‌ای را آب می‌برد . ایرانی

پیاو بان به‌ریان بێڵی خوه‌شکاره .

مرد مستقر بر، بر بندآب بیلش خوش دست است. کُردی

پیاو له خۆڵه‌کوان گه‌وره خۆڵ بکا به سه‌ریا چاکتره .

آدمی از پشته خاکستر بزرگ خاک به سرکند بهتراست . کُردی

(در هنگام نیاز انسان به اشخاص بلند همت رو بزند، نه اشخاص بی‌مایه و ناآگاه)

پیاوی به حه‌یا به شانێکی ئه‌رژید ، ژنی به حه‌یا شاریکی ئه‌رژید .

مرد آبرومند شانه‌ای ارزد لیک زن آبرومند شهری ارزد. امثال و حکم کُردی

پیاوه‌تی نیه که‌وتوو پاچه‌قول دان ، ئه‌گه‌ر به بڕوای خۆت بچووکی پیاوی . و ئه‌گه‌ر به نه‌وس خۆت زاڵی پیاوی ، ئه‌گه‌ر ده‌س که‌وتێک بگری پیاوی .

مردی نبود فتاده راپای زدن اگر ازنظر خویش حقیری مردی اگر بر نفس خویش امیری مردی اگر دست فتاده‌ای را گیری مردی . پوریای ولی

پیاوی بێ جل و به‌رگ بچووک مه‌ژمێره .

مرد بی برگ و نوا را حقیر مشمار . امثال و حکم دهخدا

پیاوی داماو دووجار کار ده‌بار ده‌کات .

آدم دست پاچه دوبار کار را انجام میدهد . امثال و حکم دهخدا

(با عجله کارها غالباً ناقص و معیوب و لازم به تجدد و تکرار باشد)

پیاوی ده‌سته‌وستان چ له گه‌رمێن چ له کوێستان .

مرد درمانده چه درگرمسیر چه در کوهستان . امثال و حکم دهخدا

(مرد کاری لزدستش برنیاید چه فرقی دارد در گرمسیر باشد یا سردسیر)

پیاوێک که بزه‌ی پێ که‌نین له ڕواڵه‌تیدا نیه ئه‌وی به‌یانی درگای دووکان نه‌کاته‌و .

مردی که تبسم بر لبش نیست نباید صبح مغازه باز کند . چینی

(چون اگر انسان هر روز بشاش و خندان به‌سر کار نرود سودی عایدش نشود)

پیاوێکیان ده‌برد بۆ پای سێداره ژنه‌که‌ی ده‌یگوت پارچه‌ی شلیته گوڵیم بۆبکره .

مردی را پای چوبه‌دار می‌بردند زنش میگفت پارچهٔ شلیته گلی می‌خواهم.

کُردی

پیاوی ناشی له سه‌ری وشاوه پف له سورنای ده‌کات .

آدم ناشی سرنا را از سرگشادش میزند . امثال و حکم دهخدا

(آدم تازه کار معمولاً به درستی از عهده کارها بر نمی‌آید) .

پیره‌ژنێک ده‌سی به دار هه‌لوچه نه‌ده‌گه‌یشت ده‌یگوت ترشی بۆم ناسازه .

پیره‌زنی دستش به درخت آلو نمی‌رسید میگفت ترشی به من نمی‌سازد . ایرانی .

پیریه‌و سه‌د ناله‌باری .

پیری و صد عیب . ایرانی

پیریه‌و مه‌عره‌که‌گیری .

پیری و معرکه‌گیری . کُردی

پیزی مانگ له تاریکه شه‌وْدا دیاره .

ارزش مهتاب در شب تاریک نمایان است . کُردی

(ارزش انسانهای نیکو زمان نیستی آنان آشکار است)

پێستی خرسێک که نه‌چیرت نه‌کردووه مه‌ی‌فرۆشه .

پوست خرسی را که شکار نکرده‌ای مفروش . ایرانی

پێستی سه‌گ به خۆشه کردن پاک نابێته‌و.

پوست سگ به دباغی پاک نگردد . امثال مردوخ

پێ‌که‌نین خه‌ڵک له شادیه‌و پێکه‌نین بۆزینه له خه‌فه‌ت .

خنده مردم از شادی است خندهٔ بوزینه از غصه . مجموعه امثال طبع هند

پێنج قامک پێکەوە بران بەرانبەر نین .

پنج انگشت باهم برادرند برابر نیستند . ایرانی

پێوانەی بێ بن هفتاو پێنج مەن بپێوە

پیمانه‌ی ته کشوده، هفتاد و پنج من پیمانه کن . کُردی

(کنایه از دروغ گفتن و لاف و گزافه گویی به کسی گفته می‌شود).

پچەیان دزیە یان حیزیە .

نجوا یا دزدی است یا هیزی . کُردی

پرس بە ژن بکە و بەقەوڵ و بەڵێنی مەکە .

با زن مشورت کن به حرفش عمل مکن . کُردی

پەنام برد بە وەیس ، وەیسیش بە سونی دەرهات .

پناه به‌ویس (ویس‌القرنی) آوردم ویس هم سنی از آب درآمد. کُردی

پەندی پێشینیان نەخشی دیوارە .

په‌ند پیشینیان نقش است بردیوار . کُردی

پیاو بە خەیاڵ نابێتە ماڵ .

مرد به تخیل نرسد به ثروت . کُردی

پێستی بێ شەرمی کێشاوە ڕووی خۆیا .

پوست بی شرمی برخود کشیده‌است . امثال مردوخ

پێش دەکەوێ تا بە دوا نەکەوێ .

(مردی را گفتند کی آمدی گفت پس فردا . گفتند پس فردا هنوز نرسیده ، گفت پیش می‌افتم تاعقب نیافتم).   امثال و حکم دهخدا

پیاو ئه‌بێ له گه‌ڵ خێڵی خۆیدا وه‌کو منداڵ بێ .

مرد باید بااهل خویش هم چون کودکی باشد .   امثال و حکم دهخدا

(منسوب به عمربن خطاب « رض »).

تا ته‌ریاک له عێراقه‌وه بهێنن مارانگه‌ز ده‌مرێت .

تا تریاک از عراق بیاورند مار گزیده مرده‌باشد .   ایرانی

تاریکی مانگ سه‌ر له‌ئێواره دیاره .

تاریکی ماه ازدم غروب آشکار است .   کُردی

تا ڕێوی بنچاخی خۆی خوێنده‌وه که‌وڵیان که‌ند.

تا روباه قبالهٔ خود را خواند پوستش را کندند .   امثال و حکم کُردی

تا ژیر بیری کرده‌و شێت له ئاو په‌ڕیه‌و .

تا عاقل ، تدبیر کرد دیوانه از آب پرید .   ایرانی

(عاقل به‌کنار راه تا پل جُسته دیوانهٔ پابرهنه ازآب پرید .)

تاس ئه‌ڵێ بشکم نه بزرینگم .

تاس گوید شکسته شوم نه به زنگ درآیم .   امثال وحکم کُردی

(مرد شجاع و آبرومند مُردن را به رسوایی ترجیح دهد).

تاکێویک نه‌ڕمێت که‌ڵه‌نانێک پڕنابێته‌و .

تاکوهی نریزد خندقی پر نگردد .   کُردی

تا نه‌یچه‌شی نازانی .

تا نچشی ندانی . کُردی

تاوان کار ها به‌لای یاره‌و بیّ تاوان سه‌ری ها به داره‌و .

خاطی پیش یار است بی گناه سربه‌دار است . کُردی

تریّ چاو له تریّ ده‌برِیّ ئاو ئه‌زانییته ده‌می .

انگور ، انگور را نگرد آب بزاق گیرد . کُردی

(مراد: انگور ترش انگور شیرین را بنگرد و شیرین شود، و این مثل در مورد انسان نیز صدق دارد).

تف به‌ره‌و ژوور خستن دیّته‌وه ناو چاوی خوّی .

تُف به هوا انداختن به چشم خود برگردد . کُردی

تا ئه‌ڵیّ هاڵه تریّ پیّ ده‌گات .

تا گوید غوره انگور رسد . کُردی

(بسیار کم حرف اسعه).

تا ئیّستا نه‌مخواردووه له چیّشت ئه‌م کاسه بزانم خراوه یان خاسه .

تاکنون نخورده‌ام آش این کاسه تا بفهمم خوش مزه است یا بدمزه . کُردی

تا پات به بڵسکدا نه‌چزیّت نازانی له هوڵمی ته‌نوور .

تا پایت نسوزد باسیخ تنور ندانی زگرمای تنور . کُردی

(نظیر : قدر عافیت را کسی داند که به‌مصیبتی گرفتار آید .)

تا توّ ئاموّژگاری منت کرد ۲۴ میّشم له سه‌ر گویّ که‌ره‌که‌ت ژمارد .

تا تو مرانصیحت کردی ۲۴ مگس ازسروگوش خرت شمردم . کُردی

(نظیر : لیلی زن بود یا مرد).

تا توو نه‌وه‌شنی خه‌رمان هه‌ڵ ناگریت.

تا بذر نیفشانی خرمن برداشت نکنی. کُردی

ته‌شه‌ر چ له خۆم چ له که‌په‌نکه‌گه‌م (که‌په‌نک).

طعنه چه برخودم چه بر کَپَنکم. کُردی

ته‌ک چاکدا دانیشی چاک‌ده‌بی ته‌ک قازانگ‌دا ڕه‌ش.

با نیک نشینی نیک شوی و بادیگ سیاه. امثال و حکم دهخدا

ته‌ک خه‌ڵکی بێ هونه‌ردا هاوڕیه‌تی مه‌که، که بێ هونه‌ر نه‌شیاوی هاوڕیه‌تیه نه شیاوی دوژمنی.

با مردم بی هنر دوستی مکن که بی هنر، نه شایستهٔ دوستی است نه شایستهٔ دشمنی. امثال وحکم دهخدا

تاگوێره‌که به‌گابێ دڵ خاوه‌نی به ئاو بێ.

تا گوساله گاو شود دل صاحبش آب شود. فارسی

تاڵ و سوێڵ دنیا زۆر چتگه‌له.

تلخی و شوری دنیا چیزهای زیادی است. امثال مردوخ

تا مار ڕاست نه‌بێته‌و ناچێته کونه‌و.

تا راست نگردد مار نرود به سوراخ. ایرانی

تا خاوه‌ن ماڵ دزی گرت،، دز خاوه‌ن ماڵی گرت.

تا صاحبخانه دزد رابگرفت، دزد صاحبخانه را بگرفت. کُردی

تا ماڵ ویسابێت به مزگەوت حەرامە .

تا خانه هست به مسجد حرام است . کُردی

تا نەچیتە پای کێو نازانی لە هەنای کێو .

تا در دامن کوه قرارنگیری نسیم کوه راحس نکنی . کُردی

تا نەکێشی جەفا نابینی سەفا .

تا نکشی جفا نبینی صفا . فارسی

تۆ مووت نیە تا من بیپێچنم .

تو مو نداری تا من پیچش بدهم . فارسی

تا نەگەیشتوی بە بوار لە ئاو مەدە.

تا به‌معبر رودخانه نرسیده‌ای از آن مگذر . آمریکایی

(نظیر : آهوی نگرفته را نبخش)

تەسەی پڕ ئاشتی ماڵە .

طبق پر آشتی خانواده‌است . کُردی

(خانواده‌ها اگر مرفه باشند باهم سازگارند) .

تەک گەورە وبچووک‌دا گاڵتە مەکە چۆن گەورە بە ڕق و بچووک شێرک دەبێ.

با بزرگ و کوچک شوخی مکن، چون بزرگ به کین و کوچک دلیر می‌شود. امثال و حکم دهخدا

(منسوب به سقراط)

تەمەن بەسەرهاتوو پزێشکە .

عمر به‌سرآمده پزشک است . فارسی

تەمەن درێژ شەرمی لە کەس نیە .

عمر دراز شرم از کسی ندارد . ایرانی

تا تەنوور گەرمە نان دەکات .

تنور تا داغ است نان می‌پزد . کُردی

تەنگەک بێ زۆر بۆ کەس ناکێشرێت .

تنگ را بدون زور کس نتواند بکشد . کُردی

(صعوبته بدسته شخص ناتوان نگردد حل)

تەوبەی گورگ مەرگە .

توبهٔ گرگ مرگ است . کُردی

تەوەر کلک خۆی نابڕێت .

تبر دم خود را نبرد . ایرانی

تێخی چاک دەکالانێ (کێلان) ڕا ناوەستێ .

تیغ خوب درنیام نمی‌ماند . امثال وحکم کُردی

(انسان رشید و شجیع در برابر ناملایمات ساکت نمی‌ماند) .

تیر دەخاتۆ کەوان دەشارێتەو .

تیر اندازد وکمان مخفی کند. کُردی

تیر مەدە لە پاشەکەفت خۆت .

تیر مزن به خزانهٔ خویش . کُردی

تیرێک لە کەوان دەرهات ناگەڕێتەو .

تیری که از کمان رها شد برنگردد. کُردی

تول پاک کەر برای سەوەتە چنه .

ترکه پاک کن برادر سبد باف است . کُردی

(ازکسی سئوال کنند وکسی دیگر جواب دهد)

تیکەی کەمتر برای زۆرتر .

لقمه ، کمتر برادر بیشتر . کُردی

(باطمع و آز کمترمیتوان دوستان بیشتری به گرد خود درآورد).

تیکەگیر بکات ئاو هەیە ، ئاوگیر بکات چی هەیە .

اگر لقمه گیرکند آب هست . اگر آب گیر کند چه هست . کُردی

(نظیر : هرچیز بگندد نمکش زنند وای به روزی که بگندد نمک).

تکە پێش لە باران دەیگرنەو .

چکه را قبل ازباران مهار کنند . کُردی

(چاره کار قبل ازوقوع)

تۆپین کەر. زەماون سەگە .

مردن خر عروسی سگ است . کُردی

تۆزقاڵ تۆزقاڵ کۆ دەبێ و ئینجا بە دەریا دەبێ .

اندک اندک جمع گردد وانگهی دریا شود . فارسی

تۆژینەر لە ئاکامدا دۆزێنەرە .

عاقبت جوینده یابنده بود. فارسی

تۆشەی مەردم برسیەتی ناشکێنێت مەیل گەرم دەکات .

توشهٔ مردم گرسنگی رفع نکند تحکیم دوستی کند . کُردی

توول بە تەڕی نەچەمێت چەماندنی دژیایە .

نهال تاکوچک است انعطاف گیرد وگرنه ، انعطاف آن مشکل بود . کُردی

تووی نەچاندوە لە دروێنە ڕاو ئەدات .

بذر نه کاشته از درو کردن حرف میزند. کُردی

تەڕو وشک پێکەوە دەسوتێن .

تر وخشک باهم بسوزند . فارسی

جا بیمار بەو بخوەرەی .

بعد بیمار بیاو بخور . کُردی

(کار راخراب کردن به دنبال این مثل را گویند)

جاران بێ ساز دەیژەن ئێستا ساز ها بە دەسیەو .

پیشتر بدون سُرنا میزد : حالا سُرنا هم بدست دارد . کُردی

(قبلا بدون بهانه ، بهانه میگرفت اکنون بهانه هم دارد).

جگەرگەل خوێن دەبن تا کوڕێک دەبێتە باوک.

جگرها خون شود تا یک پسر پدرگردد. امثال و حکم دهخدا

جل وبەرگ بە ئەندازەی بەژن خۆشە .

جامه به اندازهٔ قامت خوش است . امثال و حکم دهخدا

(درهرکاری میانه خوب است).

جوابی دەوڵ کوت سوڕناچی ئەیداتەو.

جواب دهل زن راسرناچی میدهد. کُردی

جۆ دزە چی دەکا لە جۆ کاڵە .

جو دزد چه کند به جو کار . کُردی

(کسی که دزدی می‌کند هرآنچه رادزدیده بزودی بخورد وباز بی چیز باشد ولی کسی که تولید می‌کند اگر مال او رادزد بزند بازهم تولید کند ونقصان راپرکند).

جووجەڵە دەکوڕێت هێلکە هەڵدێنێت .

جوجه رامیکشد روی تخم می‌نشیند. کُردی

(اصول را رها نموده بەفروع می‌چسبد).

جووجەڵە هەمۆ جارێک لە ژێر سەوەتەدا نامێنێت .

جوجه همیشه زیر سبد نمی‌ماند. ایرانی

جۆ فرۆش گەنم ڕواڵەت .

جو فروش گندم نما. امثال وحکم دهخدا

جواڵە لێ‌یان نەدەپرسی دەیکوت من چل مەن دەگرم .

جوال راکس ازاو نپرسد گفت من چهل من ظرفیت دارم . کُردی

(پندلسه بەافرادی که تامورد سئوال قرارنگرفته‌اند ازخود مبالغه نکنند).

جۆگە لە بەر ئارەزوی خۆی دەڕوا.

جوب بخاطر آرزوی خویش روان است کُردی

جۆگەلە دەریا لێڵ ناکات .

جوب آب دریا راگل آلود نمی‌کند. کُردی

(نظیر: دریا به دهان سگ نگردد کثیف).

جۆلاییت پێ فێر کردم مه‌کوه‌که‌یشم لێ ده‌دزی؟!

جولایی را بهت آموختم مکویم را هم می‌دزدی؟! کُردی

جه‌نگ خۆی خۆش نیه جه‌نگ نامه‌کویی خۆشه.

جنگ خود خوشایند نیست جنگ نامه کجایش خوش بُوَد. کُردی

جه‌نگ کوژاوه‌ته‌و چڵمن به شوێن چێو ئه‌گه‌ڕێت.

جنگ تمام شده خلمو به دنبال چوب میگردد. کُردی

(آشوب تمام شده سخن چین به‌دنبال برافروختن آن می‌باشد).

جه‌نگ له کۆنه قینه‌و هه‌ڵ ده‌گرسێت.

جنگ ازکین گذشته برخیزد. کُردی

جه‌هه‌نه‌م له به‌ر ده‌رگای بگه‌ڕێته‌و له نێوی چاکتره.

جهنم اندر درب آن برگردی به که اندرون آن. کردی

جێ سه‌رم بیێته‌و جێ پامیش ده‌بێته‌و.

سرم راه به جایی بیابد، پایم نیز راه یافته است. کُردی

جێگای به‌رز ئاو ناخوات.

جای بلند آب نخورد. کُردی

جێگایێ بگره بۆنیشتن هه‌ڵت نه‌سێنن.

جای بنشین که نخیزانندت. کُردی

(در انجام امور، منطقی و مدبرانه تدبیر کردن به‌اسعد).

جێگایەک کە ڕاز ئەڵێن گوێ مەسپێرە .

جای را که راز گویند گوش مسپار . امثال و حکم دهخدا

جێگایەک کە گۆشت نیە چۆنەر پاڵەوانە .

جای که گوشت نیست چغندر پهلوان است . امثال و حکم دهخدا

جێی شابازان کوور کوورە وازان.

به جای شهبازان کلاغان نمایش دهند. کُردی

جێگای گوڵ ، گوڵ دەڕێتەو جێ توورک ، توورک .

جای گل ، گل روید و جای خار ، خار . کُردی

(از ولی خوب فرزند خوب ثمر شود و از والدین خوار فرزندان خوار).

چارەنووس وپێش هات کەسێک ڕێنوێنی دەکات کە ئەوەی وەرەیی بێ و کەسێک بە شوین خۆیدا داماو و ئەرامەنە دەکات کە ئەوەی وەرەیی نەکا و بە گاڵتەی بگرێ .

تقدیر و سرنوشت کسی راهدایت می‌کند که آن راقبول داشته‌باشد وکسی را به‌دنبال خود برخاک می‌نشاند که آن را نپذیرفته ورد کرده‌باشد .

رومی (ازجویندگان بدبختی ـ اثر پل واتزلاویک)

چاکەن بن چا جێگایە .

چاه کَن راتە چاه جای اوست . ایرانی

(بالاخره : دام نهاده رابرای دیگران خود روزی در دلم افتد) .

چاکی بکەو بیە بە ئاوا .

نیکی کن و درآبش انداز که ایزد دربیابان دهدت باز (سعدی) . ایرانی

چاو به چاو ده‌که‌وێ، ڕوو به ڕوو.

چشم به چشم افتد، رخ به رخ.

چاوتێر ئاوڕوو داره .

چشم سیر آبرومند است . کُردی

چاو له درێژی خۆت ده‌که‌ی به پانایی خه‌ڵکیش بڕوانه . کُردی

به قامت بلند خویش می‌نگری پهنای دیگران رانیز در نظر داشته باش.

چاوی دوژمن گشت به ده‌غا ده‌که‌وێت .

چشم دشمن همه برعیب افتد . امثال وحکم دهخدا

(دشمن همیشه به‌دنبال یافتن عیب است) .

چاوی هه‌زار کار ده‌کات برۆی نای‌بینێ .

چشمش هزار کار میکند ابرویش نمی‌بیند . ایرانی

(بسیار زیرک و جربزاست) .

چ به سوار بچێت چ له بار .

چه سواره رود چه ازبار . کُردی

(شاید منظور این باشد: مردن انسان چه‌در اثنای بزرگه سالی وچه در سقط شدن همگی مردن است . وازرفتن

به‌هرصورتی باشد نابودی ونیستی است)

چ بڵێن حه‌سه‌ن که‌چه‌ڵ چ بڵێن که‌چه‌ڵ حه‌سه‌ن .

چه بگیم حسن کچل چه بگیم کچل حسن . ایرانی

(نظیر : طعنه چه برخودم و چه برالبسه‌ام).

چرا بۆ ماڵ ڕەوایە نە بۆ مزگەوت .

چراغ به‌خانه رواست نه به مسجد . امثال وحکم دهخدا

چرا لە پێش خۆت بخە ، نە بەدوای خۆت .

چراغ را پیش پای خویش انداز ، نه پشت پایت . کُردی

چرای دورۆ تیشکی نیە .

چراغ دروغ ندارد فروغ . امثال و حکم دهخدا

چوار دیواری ئێختیاری .

چهار دیواری اختیاری . ایرانی

چۆم بێ چەقچەقە ناوێ .

رودخانه بی کاسنی نبود . ایرانی

(جامعه هم نکو نام دارد هم بد نام).

چۆن دزان پێکەوە ناکۆک کەون پێتەوا دەر ئەکەوێ .

چون دزدان باهم در افتند کالا ظاهر گردد . امثال و حکم دهخدا

چۆن ، دوژمن نای خوێنی ئەو کەسەی کە جوامیری خوی لە زیانە خورۆی و ئازار خەڵک دەزانێت . امثال و حکم دهخدا

چرا دشمن نخوانی کسی راکه جوانمردی خود رادر آزار مردمان داند ؟

چۆن ڕان گەورە بێت گورگ شادە .

چون گله بزرگ باشد گرگ شاد است . امثال و حکم دهخدا

چۆن قوڕێک به دیواره‌و بەی ئەگەر نەلکا نەخشی ئەمێنێت .

چون گِل بردیوار زدی اگر درنگیرد نقش آن لامحاله بماند. مرزبان نامه

چونکه «پا» نەوێت چ فرسەق‌یەک چ هەنگاوێک .

چو پا نبود چو یک فرسخ چو یک قدم. امثال و حکم دهخدا

چون هات ساڵ تازه دەڵێم بەداخەوە بۆ پارەکه .

چونکه آید سال نو گویم دریغ از پارسال. امثال و حکم دهخدا

چۆنەر بەگۆشت نابێت ، دوژمنیش به دۆست نابێت .

چغندر گوشت نشود ، دشمن دوست نشود. کُردی

چۆنەر لەگەڵ کەسێکدا بکێڵە، ئەو با بەسەر تۆدا تۆبەی بەسەر ئەودا .

چغندر با کسی بکار، آن برسر تو وتو برسرآن بزنی. کُردی

(با کسی رفتار کن که با هم برابر باشید)

چەن ساڵە ڕۆژگە بە نان جۆ بەربانگ دەکاتەو

چند سال است روزه است بانان جو افطار می‌کشاید. کُردی

(مراد از کسانی است که برای انتخاب چیزی وسواس کنند و عاقبت انتخابشان بد باشد).

چەشت لە هار خراپترە .

چاشت خوار از هار بدتراست. کُردی

چ قازانجێک وەر دەگری لە خلّتی ناژیران .

چه بهره‌بری از اختلاط نا اهلان. فارسی

چەق بە لە هەسان منەت ژنە دۆم مەزان .

چاقو رابر فَسَن سای منت زن گیوه‌کش نبر . کُردی

(مثل اسعه هر مردی بیشگون از زن گیوه کش بگیرد چاقو را با سنگ فسن خوب تیز می‌کند).

چه‌م بێ چه‌قه‌ڵ نابێ .

بیشه بی شغال نبود. کُردی

(جایی که ملتی باشد افراد نابخرد نیز باشد).

چه‌ن چشت هه‌یه ، گه‌وره‌یان بگره : ئاگر ، نه‌خۆشی ، دوژمن .

چند چیز است بزرگ باید داشت : آتش ، بیماری ، دشمن . خواجه نظام‌الملک

چووه‌ته سه‌رکانی به جێگای ئه‌وه به‌ردێک بێنێته‌ده‌ر به‌ردی تێ ده‌خا .

به چشمه رفته بجای اینکه سنگی از آن بیرون آرد ، سنگ در آن اندازد . کُردی

چه‌ن ساڵه مزگه‌وته‌وانه نازانێ شه‌وی هه‌ینی که‌یه .

چند سال است خادم است نمی‌داند شب جمعه کدام است . ایرانی

چه‌وت ته‌ک چه‌وت ، ڕاست ده‌گه‌ڵ ڕاست .

کج با کج گراید ، راست با راست . امثال و حکم دهخدا

چی ده‌زانێت کوێری خوڕسک پێزی دووچاوی ڕوون .

چه داند کور مادرزاد قدر دو چشم روشن . امثال و حکم دهخدا

چێشت ده‌وڵه‌مه‌ند چه‌وره .

آش ثروتمند چرب است . کُردی

(تنگه متمولین صدا ندارد)

چێشت فره‌که‌یخوا یان سۆڵه یان بێ خوا .

آش که آشپز زیاد داشته‌باشد یاشور است یا بی نمک . کُردی

چێشت نه‌خواردوو ده‌م سووتاو .

آش نخورده دهان سوخته . فارسی

چێو به ده‌س ورچ دان ئاسانه به‌ڵام سه‌ندنه‌وه‌ی دژیایه .

چوب به دست خرس دادن آسان ، ستاندنش سخت . امثال و حکم دهخدا

(بهانه ودستاویز به‌قوی ونخراشیده وخشن نباید داد).

چێو به‌رزه‌و بکه سه‌گ دز دیاره .

چوب بردار سگ دزد پیدا است . کُردی

چێو نه‌رم موریانه ده‌یخوات پیاوی ناقه‌ێره په‌ژاره . امثال و حکم دهخدا

چوب نرم را موریانه میخورد انسان بی تجربه را غصه و اندوه .

چێوی خودا بێ ده‌نگه .

چوب خدا صدا ندارد . ایرانی

چێوی خودا ده‌نگی نیه هه‌رکه بیخوا ده‌وای نیه .

چوب خدا صدا ندارد هرکس بخورد دوا ندارد . ایرانی

چێوی دوو سه‌ر زێڕینه .

چوب دو سر طلاست . ایرانی

(پیش طرفین بی آبروسعه).

حازر خۆرو قه‌راخ نشین .

حاضر خورو حاشیه‌نشین . کُردی

(کسی که برای امرار معاش تلاش وکوشش نکند).

حاشا لەو خوێنەو شەو بێ بەسەریا.

حاشا از خون ریخته‌ای که انتقامش به فردا موکول شود. کُردی

(نظیر : کار امروز را مسپار به فردا)

حوکم حاکم مەرگ موفاجات .

حکم حاکم مرگ مفاجات . امثال و حکم دهخدا

(شاید منظور: تصمیم والیان وحاکمان شبیه به مرگه مفاجاته باشد که ناگهان به اجرا درمی‌آید).

حەچەی ڕانە .

قوچ گله است . کُردی

(بی شعور مطلق العنان است)

حەساب بە دینار بەخشین بە خەروار .

حساب به دینار بخشش به خروار . فارسی

حەساب ، حەسابە کاکاوبرا کە.

حساب ، حساب است کاکا برادر . کُردی

حەسەنی بە فێرگە نەدەچوو ، کاتێک کە ئەچوو هەینی بوو .

حسنک به مکتب نمی‌رفت ، هر وقت می‌رفت جمعه بود . فارسی

(درمورد کسی که امحالش وارونه باشد)

حەق بزن کۆڵ لە سەر بزن شاخدارەو نامێنێت .

حق بز بی شاخ بالاخره از شاخدار گرفته میشود. کُردی

(بالاخره حق به حق‌دار میرسد)

حەق تایی لە دۆڵاوی ئەسێنێ .

حق تایی رااز دو لابی میگیرد. کُردی

(نظیر: گنه کار پیش بار است. بی گناه سربه‌دار است ، طای و دولاب دو روستا از روستاهای سنندج که درجنوب شرقی این شهرستان قراردارند)

حەوسەڵەی ساتێک نان سەد ساڵە .

حوصلۀ یک ساعت نان صد سال است . کُردی

حەیاو حوسمەتت دەوێ ماڵ باجی زەمزەم .

گر طلب حیاو عصمت کردی خانۀ باجی زمزم را بجوی . کُردی

(به طنز به بعضی از خانواده‌های که در آشوب و بی بندوبارند گفته می‌شود).

حەیادار لە حەیای خۆی دەترسێ ، بێ حەیا ئەڵێ لە من ئەترسێ . کُردی

آبرومند را ازهتک حرمت خود می‌ترسد ، بی آبرو گوید از من می‌ترسد .

حەیا دڵۆپێکە ئەگەر بڕژێ ئیتر ڕژاوە .

آبرو قطره‌ای است ، وقتی که ریخت دیگر ریخته . کُردی

حەیا ها لە چاودا کاتێک چاو نەوێت حەیا لە کوییە؟

حیا در چشم است وقتی چشم نباشد حیا کجاست؟ کُردی

خاسەکەو ئەو کەوەیە بەرانبەر کەو بخوێنێ .

کبک اصیل آن است که برابر کبک بخواند. کُردی

(فرد دانا آن است که همراه دانایان قد علم کند نه درمیان عامه)

خاڵ مانگ ڕوان ڕەشۆ دان ئاڵەت ڕەش ، هەردووگیان سووتێن بەلاٚم ئەم لەکوێ ئەو لە کوێ .

خال مه رویان سیاه و دانهٔ فلفل سیاه ، هر دو جانسوزند اما این کجاو آن کجا . فارسی

خامۆشی لە وتاری تەڕە هات چاکترە .

خاموشی از کلام عبث بِه امثال وحکم دهخدا

خانزادە لە خان ئەکەفێتەو

خانزاده از خان زاده شود. کُردی

خانۆی زاوا نیەن دەنگۆ باس لە ماڵ بووکێ تەق تورمە .

خانهٔ داماد خبری نیست خانهٔ عروس بزم سور بپاست . کُردی

خانۆێک کە دووکابانە خۆڵ و تۆزتا ئەژنوانە .

خانه‌ای که دو کدبانوست خاک تا زانوست . ایرانی

خاوەن ماڵ دەسی هەڵ گرت، دز ئەڵێ ئەیگەێنم بە حەقە جێ .

صاحب خانه دست بردار شد دزد گوید باید تکلیف مشخص شود . کُردی

خراوترین لە خراو خراوترە ، خراو لە خراوتر چاکترە .

بدترین از بد بدتراست ، بد از بدتر بهتر . ایرانی

خرسێک کە هێشتا نەچیرت نەکردوە پێستی مەفرۆشە .

خرسی را که هنوز شکارش نکرده‌ای پوستش را مفروش . ایرانی

خزم ئەگەر گۆشت بخوات ئێسقان ناشکێنێ .

خویش اگر گوشت را خورد استخوان را نشکند . کُردی

خشت یه‌که‌م چۆن دای نا ئوستا چه‌وت تا که‌شکه‌شه ده‌ڕوات دیوار چه‌وت .

خشت اول چون نهد معمار کج تا ثریا رود دیوار کج . امثال و حکم دهخدا

خۆ په‌سه‌ن ، په‌سه‌ندی خه‌ڵک نیه .

خودپسند ، پسند خلق نیست . امثال و حکم دهخدا

خۆت مه‌کوژه جه‌وته .

خودت رامکش مازوت است . کُردی

(گویا رنگ آن شخص را بفکر شیرهٔ انگور انداخته)

خودا بوه‌سێت ئه‌گه‌ر ده‌رگایه‌ک به ڕه‌حمه‌ت ده‌کاته‌و ده‌رگایه‌کی تر .

خدا اگر ببندد دری ، به رحمت گشاید درِ دیگری . ایرانی

خودا ئه‌و بزنه بگرێت که‌وا نان شوان ده‌خوات .

قهر خدا برآن بز که نان چوپان خورد . کُردی

خودا به‌فر به‌ئه‌ندازه‌ی بان ئه‌دات .

خدا برف رابه‌اندازهٔ بام دهد . ایرانی

خودا به ماڵی هه‌ژار نه‌پرسه بدات نه زه‌ماوه‌ن .

خدا به‌آدم گدا نه عزا دهد نه عروسی . فارسی

(چون فقرا از انجام مراسم هر دو عاجزند) .

خزم ناخزم وه‌کۆ دووکه‌ڵ ته‌پاڵه‌یه .

قوم بدبسان دود تاپاله است . کُردی

خودا به مار پا نادات .

خدا به‌مار پا ندهد. کُردی

خودا پاک به دەم پیسەوە نادات .

خدا پاک را به‌دهان پیس ندهد. امثال و حکم کُردی

(خداوندانسان پاک را گرفتار و مقهور ناپاک نکند)

خودا پەینجەیەکی پێیە یەکێک دێنێتە خوار یەکێک دەباتە سەر .

خدا رانردبانی است یکی را به‌اوج یکی را به زیر آورد. امثال و حکم کُردی

خودا تەختە تاش نیە بەڵام تەختە باش دەخاتە یەک .

خدا نجار نیست اما درو تخته را خوب به هم می‌اندازد. ایرانی

خودا دەرد ئەدات دەرمانیش ئەدات .

خدا درد دهد ، دارو هم دهد . امثال مردوخ کُردی

خودا دەمێنێ و مڵکی پشیلە نامێنێ کولکی .

خدا می‌ماند و ملکش گربه نماند کُرکش . امثال و حکم کُردی

(منظور برای آینده نگران مباش وهردم راشاد باش تا دمی دیگر خدا داند چه شود وپلیدان ازمیان خواهند رفت).

خودا ڕۆزی ئەدات بەڵام تەکان و هەڵمەتی دەوێ .

خدا روزی رسان است اما حرکتی هم میخواهد. ایرانی

خوداسەرما به قەو جل و بەرگ ئەدات .

خدا سرما رابه‌اندازهٔ البسه می‌دهد. امثال مردوخ کُردی

خوداگەرەکی بێ بەختەوەری بەکەسێک بدات لێ ناپرسێ .

خدا بخواهد سعادت دهد زکس نپرسد کیستی . کُردی

خودا له سوڵتان مه‌حمود مه‌زن تره.

خدا از سلطان محمود بزرگتر است. ایرانی

(زمان حکومت سلطان محمود ازنجاری مقدار زیادی خاک اره می‌خواهد که از قدرت وی درعرض یک شب خارج است وابن امر سبب نگرانی نجار می‌گردد وزنش برای رفع نگرانی وی جمله بالا راگوید از قضا همان شب سلطان محمود بمیرد، وآن مرد نیز از زیر این مهم رها شود).

خودا که‌ری ناسیوه شاخی پیٚ نه‌داوه.

خدا خر راشناخته شاخش نداده. ایرانی

خودا کێو ده‌بینیٚ و به‌فری لیٚ ده‌خا.

خدا کوه رانگرد برفش دهد. کُردی

(خدا بندگانش را خوب می‌شناسد)

خودا ناناسیٚ به ده‌لیل ئاوه‌ز بیناسه.

خدا رانمی‌شناسی به دلیل عقل بشناس. کُردی

خودا ماف بزن کوڵ به لای بزن شاخداره‌و ناهیڵیٚ.

خدا حق بز بی شاخ رااز بز شاخدار میگیرد. کُردی

خۆره‌تاو لچ بان به‌ر ده‌وام نیه.

آفتاب لب بام دوام ندارد. امثال مردوخ

خۆزگ به ئه‌و بیره‌ی که ئاوی له خۆی هه‌ڵ‌ئه‌قوڵیٚ.

خوش آن چاهی که آب از خود برآرد. ایرانی

(در مورد کسانی که به فضل ومزایای دیگری بنازند)

خۆش زمان به له ئه‌مان به .

خوش زبان باش در امان باش . ایرانی

خوو ساڵێک له گه‌نمه‌شامی تۆرا چل مه‌ن فره‌و بوو .

خوک یک سال از ذرت آزرده شد چهل من افزایش یافت . کُردی

خۆش هه‌ر زمانه ، تاڵ هه‌ر زمانه .

خوشترین زبان است ، تلخترین هم زبان است . کُردی

خه‌ته‌نه پێویسته نه له بێخ .

ختنه فرض است نه از بیخ . کُردی

خۆڵ بخۆ به‌ڵام نان به‌خێلان نه .

خاک بخور اما نان بخیلان خیر . ایرانی

خۆم سپی چاره‌م ڕه‌ش ، خۆم ڕه‌ش چاره‌م سپی .

خودم سفید بختم سیاه ، خودم سیاه بختم سفید . کُردی

خۆی ڕیشی نیه به کۆسه پێ ده‌که‌نێ .

خودش ریش ندارد به کوسه می‌خندد . امثال و حکم کُردی

خۆی ساز ژه‌نه‌و زه‌ماوه‌نی کوڕیه‌تی .

خودش سُرناچی است و عروسی پسرش است . کُردی

خووێک بگری به شیری ، ته‌رکی ناکه‌ی به پیری .

خویی گرفتی در شیرخوارگی در پیری از ترک آن عاجزی . امثال و حکم کُردی

خه‌تی چه‌وت له ژێر سه‌ری گای پیردایه .

خط کج زیر سر گاو پیراست . امثال و حکم کُردی

(چون ساده و بی آلایش است کژی و نارستی در پیران بیشتر است)

خه‌رج که له کیسه‌ی میوان ده‌رهات حاته‌م تایی بوون ئاسانه .

خرج که از کیسه مهمان باشد حاتم طایی شدن آسان است . فارسی

خه‌رمانی سووتاو له هه‌وره‌برووسکه ناترسێ .

خرمن سوخته از برق نترسد . امثال و حکم دهخدا

خه‌ڵک قه‌ڵه‌و ده‌بن له ڕێگای گوێ ئاژه‌ڵ قه‌ڵه‌و ده‌بێ له ڕێگای ده‌م .

آدمی فربه شود از راه گوش جانور فربه شود از راه دهان . امثال و حکم دهخدا

خه‌وتوو که‌ی خه‌وتوو ده‌کات وایه دار .

خفته کی کند خفته را بیدار . فارسی

خه‌وی نایه بیانوی کێچه .

خوابش نمی‌آید بهانه‌اش کک است . امثال و حکم کُردی

(برای هرکاری بهانه‌جویی می‌کند)

خه‌یر به خوێشه نه به ده‌روێش .

خیر به خویش است نه به درویش . کُردی

خه‌یاریش خۆی تێکه‌ڵ میوه‌کان کردوه .

خیار هم خود را قاطی میوه‌ها کرده . ایرانی

خیگه‌ی گه‌وره ڕۆنی چاک نیه .

خیک بزرگ روغنش خوب نیست . ایرانی

خێڵ بە لای کوێرەوە پیاڵە چاوە .

چپ چشم پیش کور خمار چشم است . کُردی

داپۆشین ژن بە بایی هێمنی دڵی شوویەتی .

پوشش زن به قیمت آرامش دل شوهر است . آفریقای

داد ئاوا دانیە بێ داد وێرانی .

داد آبادانی است بی داد ویرانی . امثال و حکم دهخدا

دار ئەگەر هاتووچووی دەکرد نەجەور هەرەی دەکێشا نە جەفای تەوەر . ایرانی

درخت اگر متحرک شدی از جای به جای نه‌جور اره کشیدی نه جفای تبر .

دارایی دەچێتە سەر دارایی (گەنج دەرژێتە بان خەزانە) .

ثروت انباشتهٔ ثروت گردد . کُردی

دارایی ونەداری مات وخەمە دەوڵەمەن هەر هێندەی بێ ئەڵێ کەمە .

مال زیاد و کمش ماتم و غم است ، ثروتمند هرچه بیشتر داشته‌باشد گوید کم است . کُردی

دار پڕ بەر بەرد دەخوات .

درخت پرثمر سنگ میخورد .. ایرانی

(افراد شایسته عموماً در معرض شاخ خوردن قرار میگیرند)

دار پووازی لە خۆیەتی .

درخت کوه‌اش از خودش است . کُردی

(نظیر کرم درخت از خود درخت است)

دار تاشین کار بۆزینە نیە .

دورودگری کار بوزینه نیست . — امثال و حکم.دهخدا

دار که لار بوو سێبەریشی لارە .

درخت که کج شد سایه‌اش هم کج است . — کُردی

(کسی که تربیتش ناموزون باشد تربیت کردنش هم خطاست) .

دار لە بن بڕین ئاسانە بەڵام پێکەوە لکاندن نابێت . — امثال و حکم دهخدا

درخت را از بیخ بریدن آسان است اما به هم پیوند دادن نشود.

دار لە پێش‌دا پێشەیەکە .

درخت از ابتدا هسته‌ای است . — کُردی

(امید واعتماد به نفس به کسی دادن به کسی که ناامید باشد)

دار لە سەر کۆتەی خۆی سەوز ئەبێ.

درخت برسر ریشه وکندهٔ خود سبز شود. — کُردی

(بازگردد به اصل خود هرچیز)

دامۆریان بە بێگاریەو باشتر لە بێکاریە .

سرگرمی به بیگاری بهتر از بیکاری است . — کُردی

دار هەتا پیربێ گەڵای لێ دەوەرێ .

درخت تاپیر شود برگ از آن بریزد. — کُردی

دار هەرچێک بەری زۆرترە سەر بە ژێرترە .

درخت هرقدر بارش بیشتر باشد سرش پائین‌تر است . — ایرانی

(انسان هرچه از نظرمقام معنوی فضیلت وآگاهی در اوج باشد متواضع‌تر است).

داری گه‌وره ناوێته گورز .

درخت بزرگ گرز نشود. امثال و حکم کُردی

دایه تا منت مۆچیاری کرد سی وسێ مه‌گزم (مێش) له به‌ژن که‌ره دێزگ ژمارد .

مادر تا تو مرانصحیت کردی سی وسه مگس از تن خر ابلق شمردم . کُردی

(نظیر لیلی زن بود یا مرد ؟ زنی فرزندش را نصیحت کند آنهم حواسش به‌جای دیگر باشد ومثل بالا را بگوید)

داییک دز ڕۆژی سێنگ ده‌خوات ڕۆژێ سێنگ ده‌کوتێ .

مادر دزد روزی سینه خورد روزی سینه زند. کُردی

دڕک ده‌کێڵی دڕک دێته ڕێگات .

وقتی خار می‌کاری سر راهت خار می‌روید . کُردی

(درنیکی کردن نیکی درو کردن اسعه گریدی کنی بد گیتی درویدن اسعه)

دڕک له سه‌ره‌ڕێی دڵپاکان ناڕژێته‌وه .

خار در ره‌پاکان نروید. کُردی

درگا به تۆ ئه‌ڵێم دیوار ببیسه .

درب باتوام دیوار بشنو . کُردی

(حرف ومطلبی رابه کنایه به گوش کسی رساندن)

درگای ماڵ خۆت بوه‌سه هاوسا ماڵ به دز مه‌زانه .

درب خانه‌ات را ببند همسایه را دزد مپندار. کُردی

درۆزن خۆی ده‌بێته هۆی سۆک کردن خۆی .

دروغگو خود سبب سبک شدن خویش گردد . امثال و حکم دهخدا

دز بازار شپرزه‌ی ده‌وێ .

دزد بازار آشفته می‌خواهد. — کُردی

دز به ماڵ خۆی ئه‌ڵێ حه‌رامی .

دزد به اموال خود گوید حرامی . — امثال و حکم کُردی

دز به‌و مه‌رد به .

دزد باش مرد باش . — ایرانی

دز بێ ده‌سه‌ک دیوار کۆشکه‌ڵان تێک ئه‌دات .

دزد بدون دزد افشار به دیوار تاپاله‌دان می‌زند. — کُردی

دز واده‌زانێ کڵاوه‌که‌ی ئاگری تێ به‌ربووه .

دزد پندارد کلاهش آتش گرفته‌است. — کُردی

(دزد پندارد که عموم از عمل دزدی وی خبر دارند).

دزی بێ ده‌سه‌ک ناکرێت .

دزدی بدون دزدافشار ممکن نگردد. — کُردی

دز نه‌گیرراو شا دزه .

دزد دستگیر نشده شاه دزد است . — ایرانی

دز ئازا بێ تاریکه شه‌و زۆره .

دزد شجاع باشد شب‌های تاریک زیاد است . — کُردی

درۆزن هه‌مۆ کات ڕه‌نگی زه‌رده .

دروغگو همیشه رنگش زرد است . — کُردی

دز ڕێگایەک دەگرێ خاوەن ماڵ ڕێگایەکی تر.

دزد به راهی رود صاحب خانه به راهی دیگر. کُردی

دزێک کە دەسەکی هەس ، هەڵ نایی بۆ کادان .

دزدی که دزدافشار دارد به کاهدان نگریزد. امثال و حکم کُردی

دژیا دەگرێ ڕۆژگار بۆ مرۆڤی دژیا تێ کۆش .

سخت می‌گیرد روزگار بر مردمان سخت کوش. امثال و حکم دهخدا

دڵ چۆن خاوێن بوو ڕاستەقینە ڕوون دەبێتەوە .

دل چون صافی شود حقیقت شناسا گردد. امثال و حکم دهخدا

دڵ دایک باشترین فێرگەی منداڵە .

دل مادر بهترین مدرسه کودک است. آمریکایی

دزی لە دز شا دزیە .

دزدی از دزد شاه دزدی است. ایرانی

دژیاتر لە ژان برین ڕاوبیدەی بێ دەرمانیە .

صعب‌تر از درد زخم اندیشهٔ بی مرهمی است. امثال و حکم دهخدا

دڵ بە دڵ ڕێگای هەیە .

دل به دل راه دارد. ایرانی

دڵ هاوڕێ تەزان (ئێشان) هیوای دوژمن بە دی هێنانە .

دل دوست آزردن مُراد دشمن برآوردن است. امثال و حکم دهخدا

دڵ کە پاکە زمان بێ باکە .

دل که پاک است زبان بی باک است . امثال و حکم دهخدا

دڵم خۆشه ماڵم له ته‌رازووله‌یه .

دل خوشم به اینکه مسکنم در ترازوله است . کُردی

(کنایه از هرچه که‌انتخاب شخصی باشد وناقص از آب درآید)

دلۆڤ هێنان به دوڵپایان ئه‌سته‌مه بۆ چاکان .

رحم آوردن بربدان ستم است برنیکان . سعدی

دنیا دیتن باشتر له دنیا خواردنه .

دنیا دیدن به از دنیا خوردن است . امثال وحکم دهخدا

دنیا وه‌کۆ ته‌شاییکه هه‌رکه‌س هات لێ ڕوانی و ڕویشت .

دنیا همانند پنجره‌ای است هرکس آمد نگریست ورفت . ترکی

(دُنیابیر پنجره‌دی هرکیم گلدی باخدی گیتدی) .

دنیا کڵاو ، کڵاوه .

دنیا کلاه ، کلاه است . کُردی

(نظیر گهی زین برپشته ، گهی پشته برزین . سریر و تاج دنیا هرچند روز افتخارش نصیب کسی است)

دنیا هه‌ی هه‌یه‌و کۆسه به‌ڵمه ڕیش .

دنیا در آشفتگی کوسه پشمینه ریش . کُردی

(نظیر هر کس به فکر خویش است کوسه به‌فکر ریش است) .

دوای باران که‌په‌نک .

بعد ، باران کپنک پوشیدن . کُردی

(نظیر بعد از مرگ سهراب نوشدارو)

دوای ڕووته‌و کردن ته‌شت ته‌ڵا بنه‌بان سه‌رته‌و .

بعد ازلخت شدن تشت طلا بر سرنه . کُردی

(کنایه از انسان هنگامی که چیزی برای خوردن نداشته باشد طلا به‌کار نیاید یالهنکه زمانی ، حرمه لوهتک گردید وخوار ورسوا شد مادیات چه سودی دارد) .

دوو بزنی هه‌یه یه‌کێکی ده‌کاته نیازه‌ڵ دیکه‌ی تر .

دو بز داشت یکی راندر دیگری کرد. امثال مردوخ کُردی

دۆ تا نه‌یژه‌نی که‌ره نادات .

دوغ راتا درمشک به‌هم نزنی کره ندهد . امثال مردوخ کُردی

(نظیر تا نکشی جفا نبری صفا)

دوو جووجه‌ڵه که‌ڵه‌شێر له یه‌ک مریشکن یه‌کێ کوردی ده‌خوێنێ یه‌کیان فارسی .

دو بچه خروس ازیک مرغند یکی کُردی بخواند یکی فارسی . کُردی

(دوفرزند ازیک والدین که هیچکدام رابر دیگری رجحان نیست) .

دوو درگایان بۆیه پێکه‌وه داناوه که به ده‌رد یه‌ک بخوه‌ن .

دو لنگه در رابرای این پهلو هم نهاده‌اند که به‌درد هم برسند. ایرانی

(همسایه‌ها برای این درکنار همند که به‌مشکلات همدیگر رسیدگی کنند) .

دوور بڕۆ دورس وه‌ره‌وه.

دور برو درست برگرد . امثال مردوخ

دورۆ ماڵ کێی ڕووخاندووه .

دروغ خانه چه کسی را خراب کرده‌است. کُردی

(به طنز به افراد دروغگو گویند)

درۆ و دووزمانی سه‌ریان به خوێنه‌وه‌یه .

دروغ و دو زبانی راه به خون دارند. امثال مردوخ کُردی

دو ڕوو بێ ئاوڕوو .

دو رنگ بی آبرو . امثال مردوخ کُردی

دوور بینی دوا په‌شیمانی دواجاری نیه.

پیش‌بینی پشیمانی به دنبال ندارد. امثال مردوخ کُردی

دوژمن چۆن له هه‌مولاینکه‌وه تێ شکـا زنـجیره‌ی هـاوڕێیه‌تی ده‌جـمێنێت تـا بـه هاوڕێیه‌تی ئه‌و کارانه بکات که له دوژمنی‌دا ناتوانێت به دی بهێنێ .

دشمن چون از هر حیث درمانده شد سلسله دوستی را بجنباند تا بادوستی کارهائی بکند که در دشمنی نتواند کند . امثال و حکم دهخدا

دوژمن که‌س ناینێرێت بۆ یاوه‌ری خوازتن .

دشمن راکس نفرستد به استمداد خواستن . کُردی

دوژمن که که‌وته به‌ر شۆپا به توره‌وه لێ هه‌ڵکه‌وه تا نه‌خێزیت .

دشمن که لگدکوب شد قهر باید کرفت تا برنخیزد . مرزبان نامه

دوژمن له پا ده‌ڕوانێت هاوڕێ له ڕواڵه‌ت .

دشمن به پا نگرد ، دوست به صورت . کُردی

دوژمنی زانا که په‌ژاره‌ی گیان بێ باشتره له ئه‌و هاوڕێیه‌ی که نه‌زان بێ .

دشمن دانا که غم جان بود بهتر ازآن دوست که نادان بود . فارسی

دۆستم هەزاران کەمە، دوژمن دانەیەکی زۆرە .

دوستم گر هزار باد ، کم است دشمنم یکی زیاد . کُردی

دۆسی دۆسی دێنێ ، دوژمنی دوژمنی .

زدوستی دوستی خیزد ، ز دشمنی دشمنی . کُردی

دوو کەس بڕۆنە لای قازی یەکێکیان دێتەوە بە ڕازی .

دو تن که پیش قاضی روند یکی برگردد راضی . امثال مردوخ

دوو کەس دەترسن لە کەوانی تێشکاو.

دو تن ترسند از کمان شکسته . امثال و حکم دهخدا

(یکی از خالی بودن ودیگری ازترس کشته‌شدن)

دووکەڵ لە ئاور دەبێتەو .

دود از آتش خیزد. کُردی

(دود که گاز دی اکسید کربن دارد وآزار دهنده‌است ازیک عنصر سودمند وانرژی‌زا تصاعد شود کنایه : بد از خوب برخیزد).

دوکتورەکان هەرکاتێ بێ کارن یەکتر دەرمان دەکەن .

دکترها هرگاه بیکار باشند همدیگر رامعالجه می‌کنند. کُردی

دوو گا لە دۆڵێکدا ڕەنگ یەک نەگرن خۆی یەک دەگرن .

دو گاو دردره‌ای هم رنگ نشوند هم خو بشوند . کُردی

دوو لا دەرگا کەلە تەنشت یەکدان بۆ ئەوەیە چاودێر یەک بن .

دو لنگه در راکه پهلوی هم‌گذارند برای آن است که به‌درد هم برسند.	امثال و حکم دهخدا

(همسایگان رامنظور است که درمشکلات یاروغمگسار هم باشند)

دوو مار له کونێک دەر دێن یەکێ تورکی دەخوێنێ یەکێ فارسی .

دو مار ازسوراخی برون آیند یکی ترکی خواند یکی فارسی .	کُردی

دۆم بیتو کڵاش بۆ خۆی بکات .

گیوه‌کش باشد وگیوه برای خود ببافد .	کُردی

(نظیر کوزه‌گر از کوزه شکسته آب خورد گیوه‌کش برای همگان گیوه ببافد خود پا برهنه است)

دە بەهەشت ، هەشت بگرە مشت .

ده رابه‌هشت ده ، هشت رانگه‌دار در مشت .	کُردی

(به‌کم خود قانع باش بهتر از زیاد دیگران)

دەرد فریەس وەلێ گریە گریەس . (نالەباری زۆرە بەڵام گرێ ، گرییە) .

مشکلات زیاداند لیکن گره، گره هستند .	کُردی

(مشکل زندگی گر چه فراوان است اما همه بصورت گره‌های هستند که گشودنی هستند)

دووکەڵ لە ڕووی زەویندا ناروات.

دود بر روی زمین حرکت نمی‌کند.	کُردی

(کنایه از افراد مغرور و خود رأی است).

دەرزیەک لە خۆت چەقێنە ئەوسا گونۆش لە خەڵکی.

سوزنی در خود فرو کن آنگاه جوالدوزی در دیگران .	امثال وحکم کُردی

دەرزی خەڵک دەبینێ گاوەسنی خۆت نابینێ.

سوزن مردم را می‌بیند گاو آهن خود رانمی‌بیند. امثال و حکم کُردی

(نظیر خسی درچشم دیگران ببیند چوبی در چشم خود نبیند)

دەرزی هەموان دادەپۆشی بەڵام خۆی ڕووتەڵە .

سوزن همه رامی‌پوشاند اما خودش لخت است . کُردی

دەروازە دەتوانی بیبەسی، دەمی خەڵکی بەستن نابێ.

دروازه رامیتوان بست دهان خلق را نه . ایرانی

دەست لە کەوگیرەو بێت چاوت لە هەژار وفەقیرەو بێت .

دستت به کفگیر باشد چشمت به فقرا باشد . کُردی

دەستەنک ژیر هاوبەش ماڵ دەوڵەمەنە .

فقیر عاقل شریک دارایی ثروتمند است . کُردی

دەس خۆی نیە ماری پێ دەگرێت.

دست خودش نیست با آن مار می‌گیرد. کُردی

(نظیر مال بی صاحب دل بی رحم)

دەس نەوێستاو لە دۆژشیدا ڕێی نادەن .

فضول را درجهنم هم راه ندهند . کُردی

دەس دەس دەشۆرێت دەسیش هەڵدەگەڕێتەو دەم چاو دەشۆرێت .

دست دست بشورد دست هم برگردد صورت بشورد . کُردی

(با همکاری مشکلات آسان گردد)

دەسەک ماڵ ئەداتە بریان دز ئەڵێ من بردم.

دزدافشار مال را چپاول کند دزد افتخار به آن کند. کُردی

(کنایه از کسانی است که به ملت خویش خیانت کنند و دشمن افتخارش را ببرد).

دەسی شکاو بەکار دەچێ دڵی شکاو بەکار ناچێ .

دست شکسته بکار رود دل شکسته بکار نرود . کُردی

دەسی شکاو حەواڵەی ئەستۆە .

دست شکسته وبال گردن است . فارسی

(درخوی و خلق بدخویشان یا رعایت ودستگیری بستگان بی چیز وندار گریز نیست باید تحمل کرد)

دەس کار دەکا چاو دەترسێت .

دست کار کند چشم بترسد . کُردی

(درتشویق وترغیب کسی که‌از انجام کاری رعب داشته‌باشد)

دەس کەس ناخورێنێ پشتم .

دست کس نخوارد پشت من . فارسی

(باید به‌بازوی خود تکیه داشت وتوقع ازدیگران برخطاست)

دەس ماندوو بنە سەر سکی تێرەوە .

دست خسته رابرشکم گرسنه نه . کُردی

(آنگاه به قوت وتکیه بربازوان خود تلاش کردی و گر خسته شدی درقبالش سیروبی نیازی ومحتاج به چیز کسی نیستی و خستگی جسم مرتفع گردد).

دەفری چێشت هاوسا ماڵ یان دوای شێوەیان پێش شێو .

کاسهٔ غذای همسایه یاقبل ازشام آید یا بعد ازشام . کُردی

(معمولاً در روستاها یکی از همسایگان اگر غذای لذیذی داشته باشد و یا در جشنها و مراسم به همسایگان دیگر غذا دهد منظور آن است نباید به انتظار غذای همسایه نشست نباید به امید این و آن نشستن وبه‌دنبال کار نرفتن).

دەگەڵ ئەسڵان هەمو فەسڵان دەگەڵ نائەسڵان هیچ .

با اصلان تمام فصول با نااصلان اصلاً . امثال و حکم کُردی

دەگەڵ کویراندا نان دەخوی خودا لە پێش چاو بگرە .

با کوران غذا خوردن خدا رابابد بیاد داشت . امثال و حکم کُردی

دەممان نەبێ ها بکەین، قولمان نەبێ را بکەین، مەگەر هەر واوەیلا بکەین.

دهان نداشته باشیم ها کنیم، پا نداشته باشیم فرار کنیم، مگر همه‌اش واویلا کنیم. کُردی

دەور باخی هات نێو باخچەیی تارکرد .

برون باغی آمد درون باغی را راند . کُردی

دەلەسەی بە جێگە چاکتر لە ڕاسی شەڕ هەڵگرسێنە .

دروغ بجا بهتر از راست فتنه‌انگیز است . امثال و حکم دهخدا

دەسێک کە ماف بێ بڕی خوینی نایە .

دستی راکه حق ببرد خون ریزی ندارد . کُردی

دەم دەدوێ ، چاو زاتی دەچێت .

دهان گوید ، وچشم بترسد . کُردی

دەنگ دەوڵ لە دوور خۆشە .

صدای دهُل از دور خوش است . ایرانی

دەنگ وشتر شکاندی تاوان کەر دای .

دنده را شتر بشکست تاوان را خر داد . امثال وحکم کُردی

دەورێش لە دێ تارکرا داوای کەێخوایی دەکرد .

درویش از ده رانده‌شد ادعای کدخدایی میکرد. ایرانی

دەنگی دەوڵ لە پووچەڵی سکیەتی .

صدای دهُل از خالی بودن شکم اوست . امثال وحکم دهخدا

دەولەمەن شتێکی کڕی نەدار وتی موبارەکت بێ ، بەڵام ئەگەر نەدار کڕی ئەوکوتی لە کوێ هێنات .

ثروتمند چیزی خرید فقیر گفت مبارکت باد ، اما اگر فقیر چیزی خرید او گفت ازکجا گرفتی . کُردی

دیار دۆس چ ساڵێ چ ساتێ .

ملاقات ودیدار دوست چه یک سال چه یک ساعت . کُردی

دیاری شوان هەپڵۆکە .

سوغات چوپانان پامچال است . کُردی

(هەپڵۆکە گیاهی است خوردنی صحرایی. نظیر تحفهٔ درویشان قرص نانی است و برگه سبزی چه کند بینوا همین را دارد).

دیان ئێشان دەوەرەی کێشان .

دندان درد علاجش کشیدن است . کُردی

(هرچیزی رابابد درجستجوی علاجش بود)

دیان کرمۆڵ ئەشێ بیکێشی .

دندان کرمخورده رابابد کشید . کُردی

دید بێگانه چەن چاک دیاره .

دید بیگانه چه خوب آشکار است . امثال و حکم دهخدا

(دید بیگانه چه خوب برمیب افتد) .

دێر وەرەوە دورست وەرەوە .

دیر آیی درست آیی . ایرانی

(چه خوش گفت آن سخن گوی جهانگرد که دیرآیی درست آیی جوانمرد) نظامی

دێڕەکان کەی ڕاست دێن چۆن لاری له لێنووسه .

خطوط کی راست آیند چون کجی در مسطر است . امثال وحکم دهخدا

دێزه بیگلێنی سەر بۆ خۆی ئەدۆزێتەو .

دیگ را چون بغلتانی درب برای خود بیاید . کُردی

(اشخاص، دوستان هم مرام و هم خوی خویش را جویند).

دێزه هەڵسا گۆزه جێی گرت .

دیگ برخاست کوزه برجایش نشست . کُردی

دێوێک کەم بوو له دێوەڵان یەکتریش هاتە کۆمەڵان .

یک دیو کم بود ازدیوها یکی هم آمد به جمع آنها . کُردی

(مشکلات و صعوبتهای زیادی بگردن داشتیم یکی هم به آن افزوده شد)

دێهاتێک ئاوەدان چاکتر له هەزار شار وێرانه .

روستایی آباد بهتر ازهزار شهر ویران است . ایرانی

دێهاتێک مامۆستای نەبوو کەڵەشێرێکیان کردبوو به بوڵقاسم .

روستایی مُلا نداشت خروسی را بوالقاسم کردند. — کُردی

دێزە هەڵ دەستا گۆزەڵەی لۆمە دەکرد.

دیگ برمی‌خواست کوزه را سرزنش می‌کرد. — کُردی

ڕازت بەلای دۆس ئێشت لای پزیشک.

رازت را پیش دوست دردت را پیش حکیم بازگوی. — کُردی

ڕازت بە لای کەسێک، پرست لە هەزار کەس.

رازت پیش یکی، پرسیدنت را هزار کس. — امثال وحکم کُردی

ڕاس بەو مەترسە.

راست باش و مترس. — کُردی

ڕاسی ڕەفتی، چەفتی کەفتی.

راستی رفتی، کجی افتادی. — کُردی

ڕاسی بکە، کەڕاسان ڕزگارن، لە جیهاندا ڕاسان هێقم باڵن.

راستی کن، که راستان رستند، در جهان راستان قوی دستند. — فارسی

ڕاسی کەوان لە چەوت چێڵی ئەو دایە.

راستی کمان در کژی اوست. — امثال و حکم دهخدا

رژدی رسوایی دێنێت

ازمندی رسوایی آورد. — کُردی

ڕواڵەت مەوێنە وایە لە دڵ بزانە

به ظاهر منگر، به باطن بنگر. — کُردی

ڕۆژی پشیله به دەستی ژن شپرزەیه .

روزی گربه به دست زن شلخته است . ایرانی

ڕۆژ پاک بۆ تەمەڵ شەوەزەنگه .

روز روشن برای تنبل دیجور است . امثال مردوخ

ڕۆژگار ئاوێنه داماو بۆڵ دەکات .

روزگار آئینه را محتاج خاکستر کند. ایرانی

ڕۆشن‌بیری به لوقمان ، فێر کردن هەڵەیه .

حکمت به لقمان آموختن خطاست . ایرانی

ڕۆن ڕژاو کۆ نابێتەو .

روغن ریخته جمع نگردد . ایرانی

ڕۆن ڕژاو دەکاته خێر باوکی .

روغن ریخته را احسان پدرش کند . امثال مردوخ

ڕۆن زۆر بێ پایشی تێ دەنن .

روغن که زیاد شد پا در آن نهند . امثال مردوخ

(روغن که زیاد شد چانه را با آن چرب کنند هرچیز که زیاد باشد ارزش آن کاسته شود)

ڕووی چەرمگ بۆ ڕۆژ ڕەش چاکه .

روی سفید برای روز سیه خوب است . کُردی

ڕوێشت چاوی بڕەژێ خوێ کوێر کرد .

خواست سرمه به چشم بکشد خود را کور کرد . کُردی

ڕووی گەدا ڕەشە بەڵام کیسەکەی پڕە .

ڕوی گدا سیاه است اما کیسه‌اش پراست . کُردی

ڕوو بە ڕوو دەکەوێ چاو بە چاو.

رخ در رخ افتد چشم به چشم . کُردی

ڕوو لە ناکەس خستن لە مردن دژیاترە .

به نامرد رو انداختن از مردن مشکل‌تر است . امثال مردوخ

ڕووگە ناچەرخێ .

قبله نمی‌چرخد . کُردی

(حقیقت یک اصل است)

ڕەشە وڵاخ ئەزمۆدە چاکتر لە مرۆڤی نائەزمۆدەیە .

دد آزموده به که مردم ناآزموده . امثال و حکم دهخدا

ڕەش هەر ڕەشە .

سیاه همیشه سیاه است . امثال مردوخ

(نظیر ترک عادت موجب مرض است)

ڕەگ بە ڕیشەو گلێنە بە بنەتوو .

رگ به‌ریشه وارزن به بذرش . کُردی

(اصل هرچیز به‌خودش بازمیگردد)

ڕەنج ئاکامی گەنجە .

رنج انجامش گنج است . امثال مردوخ

ڕەنگ زەردی کێشان مایەی بێ دەسەڵاتیە .

محتاج بودن مایه بی مبالاتی است . — امثال مردوخ

ڕیبوار ڕێ پێوین دورست بناسە .

رەرو راه پیما راخوب بشناس . — ایرانی

ڕیبواری هەزار کیلومتری دەبێ بە یەکمین هەنگاو دەسی پێ بکەی .

سفر هزار کیلومتری را باید بااولین قدم آغاز کرد . — چینی

ڕێبواری مامۆستای پیاوە .

سفر مربی مرد است . — امثال و حکم دهخدا

ڕێبەر بە ، نەڕێ بڕ .

راهبر باش ، نه راه‌بُر . — امثال و حکم دهخدا

ڕیش کە بوو بەڕیش ئەبێ شانەیەکی لێ هەڵ بگری .

ریش که مبدل به ریش شد باید شانه‌ای برداری . — امثال مردوخ

(وقتی مشکلی پیش آید باید به‌فکر چاره آستین را بالا زد)

ڕێگا بازوو جادە دوورو درێژ .

راه باز و جاده دورو دراز . — فارسی

ڕێگا بنۆست نا بێ دوژمن بە دۆست نابێ .

جاده وجب نگردد دشمن دوست نگردد. — کُردی

ڕێگای جەردە لێ دراو چل ڕۆژ ئەهوەنە .

جادهٔ دزد زده چهل روز امن است . — امثال و حکم دهخدا

رِیگای دوور، نزیکه .

راه دور نزدیک است . امثال مردوخ

(نظیر دور برو درست برگرد)

رِیوی ئەڵێ باشتر ئەوەیە پێچەو کەم .

روباه گوید بهتر همان که راه کج کنم . کُردی

(در عملی که سود و ارزشی عاید نیست تلاش بیهوده است و هم‌چنین به معنی لوضاع وخیم است)

رِیوی تا بنچاخی خۆی خوێندەوە کەوڵیان کەندەوە.

روباه تاقبالهٔ خود را خواند پوستش را دباغی کردند . کُردی

(کسی را تا بخواهد حق خود را ثابت کند دارش زدند)

رِیوی خۆی بە کونەوە نەدەچوو هەژێکی بەستبوو بە کلکیەو .

روباه خود به سوراخ نمی‌رفت بوته‌ای هم به دمش بسته بود. کُردی

(نظیر یکی را بده راه نمی‌دادند ادعای کدخدایی میکرد)

رِیوی دنیا دیو چاکتر لە شێر خەوتووە .

روباه دنیا دیده به ز شیر خوابیده . امثال و حکم دهخدا

رِیوی لە رِیوییە ، گورگ لە گورگە .

(رِواس جە رِواس ورگەن جە ورگەن ...) پیرشالیار

روباه از روباه ، گرگ از گرگ است . ازتاریخ کردستان (شرفنامه)

رِیگای سوار بوون ، و دابەزین یەکێکە .

راه سوار شدن وپیاده شدن یکی است . کُردی

زام دەوەشێنێت و تیماریچی دەکات .

زخم می‌زند و علاجش هم می‌کند . کُردی

زامی تیر لە لەشدایە زامی وتار لە گیان .

زخم تیر برتن است و زخم سخن برجان . امثال وحکم دهخدا

زامی سەری سەگ، سەگ دەیکا چارە .

زخم سر سگ راسگ کند علاج . امثال وحکم دهخدا

(گویند سر سگی خستگی و جراحت یابد سگ دیگر آن را بلیسد)

زانا بەو پرسا بە .

دانا باش وسائل باش . کُردی

زانا دەزانێت و دەپرسێت نەزان نازانێت و ناپرسێت .

دانا داند و پرسد نادان نداند و نپرسد . ایرانی

زانا بە هێما (ئاماژ) ونەزان بە کوتەک .

دانا به اشاره ونادان را به کتک . کُردی

زەریا بە دەم سەگ چەپەڵ (پیس) نابێت .

نگردد دریا به دهان سگ کثیف . ایرانی

زستان ڕویشتوو ڕوو ڕەشی بۆ خەڵوز ماوە .

زمستان رفت و روسیاهی برای ذغال ماند . ایرانی

زک برسی خودا ناناسێت .

شکم گرسنه خدا رانشناسد . کُردی

زمان چەور وتاری نهێنی لە دڵیدا هەڵ ناگرێت .

چرب زبان حرف را در دل نگه نمی‌دارد . — امثال و حکم کُردی

زمان خۆش لە بەهەشتەوە هاتووە.

زبان خوش از بهشت آمده است . — امثال و حکم کُردی

زمان خۆش مار لە کونا ئەهێنێتە دەر .

زبان خوش مار را از سوراخ برون آرد . — کُردی

زمان خەڵک پێ نووسی خودایە .

زبان مردم قلم خداوند است . — امثال و حکم کُردی

زمان سوور سەر سەوز ئەداتە با .

زبان سرخ سرسبز را به باد میدهد . — ایرانی

زمانم بهێڵێ سەرم سڵامەتە .

زبانم بگذارد سرم سلامت است . — کُردی

زمانی دەگەڵ سەریدا کایە دەکات .

زبانش با سرش بازی می‌کند. — امثال مردوخ

زمرووتە و چاوی شامار.

زمرد و چشم افعی . — امثال و حکم دهخدا

(گویند چون افعی زمرد بیند نابینا شود)

زنە ناگاتە زەریا.

آب قلیل به دریا نرسد . — کُردی

زوان کان شەڕە و کان زەڕە .

زبان هم مولد شّر است هم مولد زرّ است . کُردی

زۆر ببێ قەواڵە (بنچاخ) بەتاڵە .

زور باشد قباله باطل است . کُردی

زێڕ هاوڕیەی زۆرە .

زر را دوست بسیار است . امثال و حکم دهخدا

(متاع گرانبها طالبان فراوان دارد)

زیندان جوان نابێتەو ئەگەر چی بیپۆشن بە دیبا .

زندان زیبا نگردد گر چه بپوشند به دیبا .

منسوب به ناصرخسرو .

زیندوئەبێ بکوژی، کوشتو نابێ زیندوو بکەیتەوە.

زنده رابتوان کشت ، کشته را نتوان زنده کرد . کُردی

زیندو بەڵا ، بەس نەبوو مردوو بەڵا هات دیسان .

زنده بلا بس نبود مرده بلا باشد دگر . کُردی

(رجوع به دیوی کم بود از دیوها)

زۆر کەر نایە کۆپان دەکوتێ .

زورش به خر نمی‌رسد پالانش را می‌زند .فرخی ایرانی

(دانی که منم زبون‌تر وماجزتر - پالان بزنی چو برنیایی با خر)

زوڕناچی کە برسیی بوو بیر لە شایی دەکاتەو .

سُرناچی که گرسنه ماند یاد عروسی می‌افتد. امثال و حکم دهخدا

زۆره ملێ مل شکاندنی به دواوه‌یه .

گردنکشی گردن شکستن به دنبال دارد . امثال و حکم دهخدا

زه‌بوون ئازاو دان چه‌شنی نامرۆڤایه‌تیه .

ضعیف آزردن شیوهٔ نامردمی است . امثال وحکم دهخدا

زه‌مانه چۆن به باشی لێ بنۆاڕی هه‌مو په‌نده .

زمانه راچون نکو بنگری همه پند است . منسوب به رودکی

(زمانه پندی آزادوار داد مرا - هر که نیاموخت ز گذشت روزگار - نیز ناموزد از هیچ آموزگار).

زه‌ماوه‌ن سه‌گ و گورگ شه‌مۆته‌ی شوانه .

عروسی سگ و گرگ شیون و عزای شبان است . امثال مردوخ

زه‌وین (هه‌رد) سه‌خته‌و گا له گا ده‌گرێت تاوان .

زمین سخت است گاو، گاو دیگر رامقصر پندارد. کُردی

(هنگامی مشکلی از سوی وجانبی برخلق وارد شود همدیگر را مقصر انگارند).

زیره بۆ کرمان ده‌بات .

زیره به کرمان برد . فارسی

(چون زیره درکرمان فراوان است وتجارت آن از مکانی به کرمان بردن خطاست زیرا این کالا درآنجا ارزان وبی ارزش است).

زێڕی پاک له ماهه‌ک ناترسێت .

زر پاک از محک نترسد . امثال و حکم دهخدا

(طلایی را که پاک است چه باکی از آزمایش دارد - نظیر آن را که حساب پاک است از محاسبه چه باک است)

ژن ئازا بەهار ڕۆن دەکا، ژن خوێڕی پاییز.

زن زرنگ بهار روغن درست می‌کند، و زن تنبل پائیز. کُردی

ژن ئەگەر لە ماڵ شوودا دڵ خۆش بێ بەرد بە کۆڵ دەکێشێ.

زن اگر درخانه شوهر راضی باشد سنگ رابه دوش میکشد. کُردی

(زن درخانهٔ شوهر اگر به‌شوهر راضی باشد حرفهای مادر شوهر را قبول می‌کند).

ژن بە گوڵ کۆڵمە سوور دەبێتەو پیاو بە بەربەرەکانێ.

زن به غازه سرخ گردد و مرد به غزا(از مجموعه امثال طبع هند). امثال و حکم دهخدا

ژن بەنایە، و پیاو کرێکار.

زن بنا است، و مرد کارگر. کُردی

(مرد کندوکاش کند وزن در خرج آن برنامه ریزی کند)

ژن بێ‌کەس هار دەبێ و مێرد بێ‌کەس هەژار.

زن بی کس هار شود ومرد بی کس فقیر. کُردی

ژن تا نەزایت دڵبەرە کاتێک زایی دایکە.

زن تانزاید دلبراست چون زایید مادراست. امثال وحکم دهخدا

ژن تا نەزایت بێگانەیە.

زن تانزاید بیگانه است. منسوب به‌جامع الشمس

ژن ڕەسەن خواستن دژیایە ونگای سوک وئاسانە.

زن پارسا گرفتن مشکل ونگهداری آن آسان است. امثال وحکم دهخدا

ژن ڕەسەن لە جیهاندا زۆر کەمە.

زن پارسا در جهان نادر است. امثال وحکم دهخدا

ژن مەرد بە لە پای بەرد بە.

زن مرد باش زیر غار باشد. کُردی

(اگر مرد مردانگی و شهامت داشته باشد هر جا زندگی کند زن و فرزندان خود را اداره کند).

ژنەفتۆیە ژن هەڕگ دەخوات بەڵام نازانێ چ هەڕگێک.

شنیده‌است که‌زن گل خورد اما نداند چه گلی. امثال وحکم دهخدا

ژنیان وتووە بە زڵفەو دێزەیان وتووە بەقوڵفەو.

زلف را به زن زیبد و دستگیره را کوزه. کُردی

(هرچیزی سنجیده وبجا زیبنده است)

ژنی چاک لە برای هاوپشت چاکترە.

زن خوب و پارسا از برادر تنی بهتراست. کُردی

ژنیش هەیە و ژانیش هەیە.

زن داریم بلا هم داریم. کُردی

(بعضی از زنان زن واقعیند وبعضی بلای جانی).

ژنی لاو تیرێک بە کەلەکەی بنیشێت باش لە پیرێک.

زن جوان راتیری بر تهیگاه نشیند به که‌پیری. منسوب به حضرت ادیب

(دوشیزه را برتکیه‌گاه تیر، از آن خوشتر آید که‌سایدش پیر).

ژوژۆ ئەڵێ لە منداڵ من شل‌نەرمتر نیە.

جوجه تیغی گوید ازبچهٔ من نرمتر نبود . کُردی

(منظور ازمحبت مادری است نظیر اگر فرزندافعی هم باشد مادر نیش او رابه‌پستان بگذارد)

ژێری زەوینە بانی ئاسمانە .

زیرش زمین است رویش آسمان . کُردی

(نظیر ئەڵێن دێتە بەڵێن دەباتە - هیچ در بساط ندارد) .

ژێر مرۆڤ زمانە و ژێر دێزە ئاگر .

زیر انسان زبان است زیر دیگ آتش . کُردی

ژن هاسانی مێردیە .

زن افسان مرد است . کُردی

(افسان چاقو را تیز می‌کند و زن مرد را به پاره‌ای از کارها وادارمی‌کند).

ساحێب باخ و بێستانان شەرمەزارەن زستانان .

صاحب باغ وبوستان‌ها شرمسار است زمستانها . امثال وحکم کُردی

(چون درتابستان باغبان مردم را از باغ دور کرده است لذا درزمستان از آنان شرمنده‌است).

ساحێب ماڵ دەس هەڵ دەگرێ دز دەڵێ حەقی زەحمەتم دەوێ .

صاحب خانه دست بردار است ودزد ادعای حق زحمت کند . امثال وحکم کُردی

ساغ نایەڵێ نەخۆش بناڵێ .

تندرست نگذارد مریض بنالد . امثال وحکم کُردی

(تندرست هم همانند بیمار ناله کند).

ساڵێک کە چاکە لە بەهاردا دیارە .

سالی که نکوست ازبهارش پیداست . ایرانی

سپڵە چ مزگەوتی بۆ بخەی چ لێ بڕوخێنی .

سفله را چه مسجد برایش بسازی چه خراب کنی . امثال وحکم کُردی

(در نظر سفله خوبی وبدی یکسان است آدم سفله قدر خوبی رانداند)

سرکەی خوڕایی شیرینتر لە هەنگوێنە.

سرکهٔ مفت شیرینتر از عسل است . امثال وحکم دهخدا

سرکەی ڕەخ لە حەڵوای قوڵ چاکترە .

سرکهٔ نقد به زحلوای نسیه . ایرانی

سزای گران فرۆش نەکڕینە.

سزای گران فروش نخریدن است . فارسی

سکالاْکانت بە سەرم انشاءالله زەماوەن کوڕکەم.

گلگیهات به سرم انشاالله عروسی پسرم . ایرانی

سک برسی خودا ناناسێت .

شکم گرسنه خدا را نشناسد . ایرانی

سک تێر خەبەری لە سک برسی نیە .

شکم سیر ازشکم گرسنه خبر ندارد . کُردی

سوار تا نەگلێت نابێتە سوار .

سوار تا زمین نخورد سوارکار نشود . کُردی

(نظیر شکست مایه‌ی پیروزی است)

سوار له پا پیاده خه‌به‌ری نیه‌و تێر له برسی .

سوار از پیاده خبر ندارد وسیر ازگرسنه . امثال مردوخ

سواری بوه‌ته‌و ئه‌وه‌جه‌یٚ مامۆستای نیه .

بازهم سوارش شده‌احتیاج به استاد ندارد . امثال مردوخ

(ابتکار عملی بدست گرفتن در امری که نیاز به مربی نباشد)

سواڵکه‌ر سه‌ری به پاشایی بگات هه‌ر سواڵکه‌ره .

گدا سرش به پادشاهی برسد بازهم گدا است . امثال و حکم کُردی

سووری دیوه سه‌مای له بیر چووه‌ته‌و .

عروسی را دیده رقصیدن را فراموش کرده . کُردی

سه‌د پزیشک به ئه‌ندازه‌ی ده‌رده دارێک نازانن نه‌خۆشی چیه .

صد پزشک به اندازهٔ بیماری ندانند مریضی چیست ؟ کُردی

(نظیر قدر عافیه را کسی داند ...)

سوارکه‌ر بوون عه‌یبێکه‌و دابه‌زین هه‌زار عه‌یب .

سوار خر شدن یک عیب و پیاده شدنش هزار عیب . کُردی

(شروع کردن کاری یک سرزنش و به‌پایان نرساندنش هزاران سرزنش بدنبال دارد) .

سه‌د جار خراپه‌ت کرد دیت ئاکامی ، ڕاسی خراپی چی بوو که نه‌ت‌کرد . ایرانی

صد بار بدی کردی ، دیدی ثمرش را ، راستی چه بدی داشت که نکردی .

سه‌ر به سه‌ر بیٚ ده‌ردیسه‌ر .

کالا به کالا بی دردسر . کُردی

سه‌ر بێ ئاوه‌ز وه‌کۆ میوه‌ی سه‌رما بردووه .

سر بی عقل همانند میوهٔ سرما گزاست . کُردی

سه‌ر بێ ده‌لاک مه‌که .

سر را بدون آرایشگر اصلاح مکن . کُردی

سه‌رچۆپی بده‌ن به گامێش ، بۆ لای کادێنی ده‌کێشێ .

سرچووپی را به گاومیش سپارند آن را بسمت کاهدان کشاند . کُردی

(قدرت در دست هرکس باشد جامعه را به‌سوی ایده‌های خود سوق میدهد) .

سه‌ر به سه‌رشێت نان پیاو باقی‌دار ده‌کات .

سر به‌سر دیوانه گذاشتن انسان را بدهکار میکند . امثال مردوخ

سه‌ر بێ ڕۆزی ها له ژێر خاکدا .

سر بی رزق زیر خاک است . امثال مردوخ

سه‌ر پیازی یان قنچۆک پیاز .

سر پیازی یا ته پیاز . ایرانی

(کسی راگویند که بدون آنکه در چند و چون کاری کوچکترین اطلاعی داشته باشد در آن دخالت کند) .

سه‌ر خۆش بێ کڵاو زۆره .

سرخوش بی کلاه بسیار است. امثال مردوخ

سه‌رگه‌رمی (داموریان) به بێگاریه‌و باشتر له بێکاریه.

سرگرمی با بیگاری به ز بیکاری . امثال مردوخ

سه‌روماڵم له تۆ دریخ نیه ، بزنم چوار شایی که‌می نیه.

دارائیم را از تو دریغ نمی‌کنم بزم را چهار شاهی کم نمی‌کنم. امثال مردوخ

(نظیر حساب به دینار بخشش به خروار).

سه‌رەتا ماسی بگرە ئەوسا میوان خوڵک بکە.

اول ماهی بگیر آنگاه میهمان دعوت کن. امثال مردوخ

سەری بێ سوچ ناچێتە پای سێ دارە.

سر بی گناه پای طناب نرود. ایرانی

سەرێ کە لە نێو سەراندا نەبێت بۆ بڕین چاکە.

سری راکه با سران نباشد بریدنش به. کُردی

(کسی که بامردم همکاری نکند وکمک نگیرد پسند خلق نیست).

سەرێک تا نەیشێت پورتی لێ نابەسن.

سر سالم را دستمالش نبندند. ایرانی

سەقا لە سەقایی دۆخشاری نایە لە دڵۆپە ئاوێک کە دەتکێتە نێو شانی دوخشاری دێت.

سقا از سقایی عار ندارد آب که از پشتش میچکد عار دارد. امثال و حکم دهخدا

(نظیر چوپان از چوپانی عار ندارد از نان جمع کردنش عار دارد).

سەگی ئەسحاوەی کەهەف چەند ڕۆژێک دەگەڵ مرۆڤاندا گەڕا بوو بە مرۆڤ.

سگ اصحاب کهف روزی چند با مردم گشت مردم شد.(سعدی) ایرانی

سەگ ئەوەندە زمانی بگاتە برینی چاک دەبێتەو.

سگ همینکه زبانش به زخمش رسید التیام یابد. امثال و حکم کُردی

(نباید به دشمن فرصت داد بعد از ضربه‌ای که خورده است دوباره خود را سامان دهد).

سه‌ری ده‌شکێنێت و گوێز ده‌کاته داوێنی .

سرش را می‌شکند گردو در دامنش می‌ریزد . (در جیبش می‌ریزد) .	کُردی

(نظیر زخم می‌زند و ملاجش هم می‌کند) .

سه‌گ برسی ده‌که‌وێته شوێن مرۆڤ .

سگ گرسنه دنبال آدم می‌افتد .	امثال مردوخ

سه‌گ پای ده‌شکێ کلکی هه‌ڵ ده‌به‌سن .

سگ پایش می‌شکند دمش را می‌بندند .	کُردی

(منظور وارونه عمل کردن)

سه‌گ تێر نه‌چیر ناکات .

سگ سیر شکار نمی‌کند .	امثال مردوخ

سه‌گ ده‌خه‌سێنێ به یه‌ک شایی ده‌س گولاو ده‌کا به دوو شایی .

سگ اُخته کند به یک شاهی دستش را گُلاب می‌کند به دوشاهی .	امثال وحکم کُردی

(نظیر دو ریالیش کج اسعه).

سه‌گ ڕاژی پێ بکه‌ی چاکتر له به‌د ڕه‌گه‌زه .

سگ را خدمت کنی بهتر از بد بنیاد است.	امثال و حکم دهخدا

سه‌گ ڕه‌ش و چه‌رمگی بۆ نیه.

سگ سیاه وسفید ندارد .	ایرانی

سه‌گ له ئێشدا ده‌مرێت بی‌بی نه‌چیری ده‌وێ .

سگ از درد میمیرد بی‌بی شکار میخواهد .	امثال و حکم دهخدا

سه‌گ له به‌ر ده‌رگای خاوه‌نیدا هاره.

سگ جلو خانهٔ صاحبش هار است. — امثال و حکم دهخدا

سه‌گ له خه‌ڵکی زیانه خوروٚ باشتره.

سگ از مردم ، مردم آزار بهتر است. — امثال و حکم دهخدا

سه‌گ له دووکان ئاسنگه‌رچی ده‌وێ؟

سگ از مغازه آهنگر چه میخواهد.؟ — امثال و حکم دهخدا

(نظیر دزد از خانهٔ مفلس خجل آید برون).

سه‌گ له سه‌گ قه‌پ ده‌گرێت چوٚن گورگ‌یان دیت ده‌بنه هاوپشت.

سگ از سگ گاز گیرد چون گرگ را دیدند همدیگر را یاری دهند. — امثال وحکم دهخدا

سه‌گ له سێبه‌ر دیواردا داده‌ورێ پێ وایه سێبه‌ر خوٚیه‌تی.

سگ در سایهٔ دیوار راه میرود پندارد سایهٔ خودش است . — امثال وحکم دهخدا

سه‌گ له کولێره‌ی گه‌رم ناتوٚرێت.

سگ از نان گرم رونگرداند. — کُردی

سه‌گ و مزگه‌وتیان نه‌گوتووه.

سگ و مسجد را نگفته‌اند. — کُردی

(نظیر خانهٔ خرس بادیهٔ مس)

سه‌گ نمه‌ک شناس باشتر له مروٚڤی ناسپاسه .

سگ نمک شناس به از مردم ناسپاس است. — ایرانی

سه‌گێک که ده‌وه‌ڕێت دیان گیر نیه .

سگی که پارس میکند گاز نمی‌گیرد. ایرانی

سه‌گ هار چل شه‌و ته‌مه‌نیه.

سگ هار چهل شبانه روز عمر دارد. کُردی

(ستمگر ومردم آزار عمرش کم بود بالاخره به بلایی گرفتار شود)

سه‌ندن کاری سواڵکه‌رانۆ بێ هیمه‌تانه .

ستاندن کار گدایان و بی همتان است . امثال و حکم دهخدا

سه‌وقات گاوان شوان هه‌پڵوکه .

سوغات چوپانان پامچال است . کُردی

(نظیر تحفهٔ درویشان قرص نان وبرگ سبزی است چه کند بینوا همین دارد).

سه‌وقات مرۆچه پای کوله‌یه .

سوغات مورچه پای ملخ است . امثال و حکم دهخدا

سه‌وه گجارێک ساغ له کانی ناگه‌ڕێته‌و .

سبو همیشه سالم از چشمه بازنگردد . امثال وحکم دهخدا

سێ چشت په‌ژاره له دڵ به‌رێت : ئاو ، سه‌وزی ، ڕواڵه‌ت جوان .

سه چیز اندوه از دل رباید: آب، سبزی روی نکو. امثال وحکم دهخدا

سیرم ده‌ور دنگه

روده پیچ دور دنگ است . امثال و حکم دهخدا

(بسیار سبج است)

سیره‌مۆزه‌ی بێ دلۆڤان بلێ ، بارێک وه‌کوو هه‌نگوێن ناده‌ی چزو مه‌وه‌شێنه .

زنبور درشت بی مروت را بگو باری چو عسل نمی‌دهی نیش مزن . امثال و حکم دهخدا

سێو سوور بۆ دەس کوڕ خان چاکە .

سیب سرخ برای دست پسر خان خوب است . کُردی

شائێمە پاشمان لە بزن دەوێ.

ما راباش از بز دنبه میخواهیم . کُردی

(انتظار بی مورد ازکسی که کاری از اوساخته نیست).

شاباش خۆی داوە و قیت هەڵ دەپەڕێ .

شاباش خود راداده سربلند می‌رقصد . امثال وحکم کُردی

(مسئولیتهای مربوطه رابه‌نحو احسن انجام داده‌است وهیچ اضطرابی ندارد).

شابانۆ دەزاێێت مانگ بانۆ ژان دەیگرێت .

شاه خانم می‌زاید وماه خانم درد می‌کشد . امثال و حکم دهخدا

شادی ئەوە شادیە کە لە گیان هەڵقوڵێ تا ناخ لە پەژارە بشۆرێتەوە.

شادی آن شادی است کز جان رویدت تا درون از هرملالی بشویدت.

ئەگینا ئەو شادیەی کە لە سیم و زەڕە ئاگرێک زان کە ئاکام خۆڵەمڕە .

ورنه آن شادی که از سیم و زر است آتشی دان که آخرش خاکستر است . امثال و حکم دهخدا

شادی بکە چۆن پەژارە هاتە بڕناخ .

شادی کن چون غم بغایت رسید . امثال و حکم دهخدا

شاران گەڕاو درۆ زۆر ئەڵێ .

کسی که مسافرت زیاد کرده دروغ زیاد گوید . امثال مردوخ

شافەی بە شەڕ باشتر لە گومناویە .

شهرت به شرّ به که گمنامی . امثال وحکم دهخدا

شاگردی بکە ئەگەر وەستا نیت .

شاگردی کن اگر استاد نیستی . امثال وحکم دهخدا

شاگرد بەرەبەرە بە مامۆستایی دەگات .

شاگرد رفته رفته به استادی رسد. امثال و حکم دهخدا

شا هەوەجەی دەکەوێتە گەدا .

شاه نیازش به گدا می‌افتد . کُردی

شایلۆغان دوژمن باشترە لە لۆمەی هاوڕیە .

شماتت دشمن به ز سرزنش دوست . امثال وحکم دهخدا

شحیح غنی افقر من فقیر سخی . (علی ع)

قوڵمی دەسەڵاتدار هەوەجەمەندتر لە دەرویشی بەر چاوڕۆشنە.

زفتی توانگر نیازمندتر از درویشی جوانمرد است . امثال وحکم دهخدا

شمشێرت کە داوەشاند قەڵخانت پێ بێ .

شمشیر را که فرود آوردی بر دشمن سپرت را همراه باشد . کُردی

شمشێر کوڵ بە دەس کوڕ ئازا درێژ دەبێتەو .

شمشیر کوتاه بدست دلاوران دراز کردد . امثال وحکم دهخدا

شمشێر مسری لە کێلاندا ناوەستێ .

شمشیر مصری در غلاف نماند . کُردی

(انسان زرنگ و مبری درمانده نگردد هرگز)

شمشێر هێقم، نایە شەڕ لە باهۆی سس.

شمشیر قوی نیاید جنگ از بازوی سست. امثال و حکم دهخدا

شوان لە شوانی تەشکی نایە لە نان چنینەوە تەشکی دێ.

چوپان از چوپانی عار ندارد از نان جمع کردن عار دارد. کُردی

شوان هەتا دانیشیت ڕانەکەی دوور ئەکەوێتەو.

چوپان هر چه بیشتر بنشیند گله‌اش دورتر شود. کُردی

(سهل‌انگاری در مشکلات، مشکل را فزونتر می‌کند).

شوانی بە خەوش خوەیشی گورگە.

چوپان خائن خود نیز گرگ است. امثال وحکم دهخدا

شۆخیمان شۆخی بەردە فڕکێمانیژ شۆخی؟

شوخی، شوخی سنگ پراندن هم شوخی؟ کُردی

(نظیر شوخی، شوخی با ریش بابا هم شوخی؟)

شەرارێک دەگەینێ بە شارێک چورتم.

شراری رساند به شهری گزند. امثال وحکم دهخدا

شەراو ئەر کەر بیخوات کۆپان دەبەخشێ.

شراب اگر خر خورد پالان ببخشد. امثال وحکم دهخدا

شەریک دزە وهاوڕێ قافڵە.

شریک دزد و رفیق قافله. کُردی

شەڕ بەقین هەستاوی دەکرێ .

جنگ به‌کین برخاستن شود . امثال وحکم کُردی

شەرت داخواز نەبێ شەڕ بێت بەر ماڵت لێ بگرێ .

طالب دعوا نباشی دعوا بیاید جلو خانه‌ات را بگیرد. کُردی

(نظیر آش نخورده دهان سوخته)

شەڕ شمشێر دەیکات سەودا پارە .

جنگ راشمشیر کند سودا راپول . امثال وحکم دهخدا

شەڕ لە بێکاری باشترە .

جنگ ازبیکاری بهتر است . کُردی

شەڕ لە شێف و ئاشتی لە خەرمان .

جنگ شخم هنگام وصلح در خرمن . کُردی

(در بدو و ابتدای هر معامله و قراردادی همه چیز رلباید تعیین و مشخص نمود تا سرانجام به نگرانی نیانجامد).

شەڕ هەر هێندە هێزۆمەند بێ لە فرۆفێڵ بێ ئاتاج نابێ .

جنگ هر قدر زورمند باشد از حیلت مستغنی نباشد . امثال وحکم دهخدا

شەڕێک کە بمێنێت چاکتر لە ئەو خێرەیە کە بانگ‌گەشە بێ.

شر اگر بماند بهتر از خیری که بنمایاند. امثال وحکم دهخدا

شەڕی مار بە دار.

در صورت جنگیدن با مار کشتن او بهتر است. کُردی

شەش مانگە دە ڕۆژ فجەم دەوێ، نایدات .

شش ماه است ده روز مهلت میخواهم نمی‌دهد. امثال وحکم دهخدا

(گفته‌های بدهکاری است در شکایت از طلبکار خویش).

شەل نیە کەمێ دەلەنگێ.

چولاغ نیست کمی می‌لنگد. کُردی

شەم لە کاتی مردندا خانوبەرە ڕوون دەکاتەو.

شمع هنگام مردن خانه راروشن میکند. امثال وحکم دهخدا

شەنە لە مەنە کەمتر.

شنه از مَنَه کمتر. کُردی

(دوکس در یک سمت که هردو بی همت وکم لیاقت باشند)

شەرەف پیاو بە زانستە نە بە ساڵ.

شرف مرد به علم است نه به‌سال. امثال وحکم دهخدا

شەو درێژو قەڵەندەر نەنووستووە.

شب دراز و قلندر بیدار. فارسی

شێت هەر لە خۆی وەڕەزە.

دیوانه تنها ازخود بیزار است. کُردی

شێتێک کە دابەزی خاوەنی کەمە.

دیوانه‌ای که علاج یافت صاحبش کم است. کُردی

شەو دەنوێ بە جلی گایە ڕۆژیش دەڵێی پاشایە.

شب هنگام خواب، رواندازش پلاس گاو است روز انگار پادشاه است امثال وحکم کُردی

(نظیر پز عالی جیب خالی).

شەو قەڵای مێردانە .

شب قلعهٔ مردان و دلیران است . امثال وحکم کُردی

(شب برای جنگاوران ودلیران مانند قلعه وحصار است)

شەیتان پەلەی کرد چاو خۆی دەرهێنا .

شیطان عجله کرد چشم خود راکور کرد. امثال و حکم کُردی

شێت ئەو شێتەیە کە خۆی برای خۆی نەناسێت .

دیوانه آن است، که او برادر خود را نشناسد. کُردی

(یعنی من به ظاهر وباطن آن شخص اطلاع کامل دارم که چگونه فکر می‌کند).

شیر کە دۆشرا ناگەڕێتەوە گوانێ.

شیری که دوشیده شد به‌پستان برنگردد . امثال وحکم کُردی

شێران ، بە شیاو نیە سواڵکردن لە سواڵکەر .

شیران را دریوزگی نشاید از دریوزه . امثال وحکم دهخدا

شێر ئەگەر کوچی بگرێت دیسان لە سەگ باشترە .

شیر اگر مفلوج گردد همچنان از سگ به . امثال وحکم دهخدا

شێر بمشکێنێ نە ڕێوی بمخوات .

شیر شکستم دهد به ، نه روباه بخورد مرا . امثال مردوخ

شێر بە ئازمای دلێر دەبێتەو .

شیر به‌آزمایش دلیر شود . امثال وحکم دهخدا

شێر له بێشه کەوته دەر چ نێر چ ما .

شیراز بیشه برون شد چه نر چه‌ماده . امثال مردوخ

(این مثل در امثال وحکم دهخدا و امثال وحکم کُردی نیز مشاهده شد)

شێرێک ناترسێت له دەشتێک ئاسک .

شیری نترسد زیک دشت آهو . امثال وحکم دهخدا

شێفی نەبڕیوه وەرد ئەداتەو .

شخم نزده خیشاوه میزند . امثال مردوخ

(نظیر بذر نکاشته درو می‌کند)

شیوەن به دایک مردوو فێر مەکه .

گریه وزاری رابه‌مادر مرده میاموز . کُردی

(نظیر آزموده را آزمودن خطاست)

شیوەن له دوورەو سوور دەنوێنێت .

شیون از دور سور نمایاند . امثال وحکم دهخدا

عومر به سەرهاتوو پزیشکه.

عمر به‌سرآمده پزشک است . ایرانی

عەجەله کار شەیتانه .

عجله کار شیطان است. ایرانی

عیسا به دین خۆی مووسا به دین خۆی.

عیسی به دین خود موسی به دین خود . ایرانی

غەلەسێن هەموو کات هەواڵ مەن دەپرسێ.

خریدار غله همیشه سراغ پیمانهٔ من بگیرد. کُردی

فام و وێژە لە کێ فێر بووی لە بێ وێژەوان .

ادب از که آموختی از بی ادبان . لقمان حکیم .

فریشتە دەگەڵ شەیتاندا هێلانە ناکات .

فرشته با شیاطین نکند هم آشیانی . امثال و حکم دهخدا

فیت وات کەر چارە ڕەش پووش پڵاش کێش ئاگرە.

سخن چین بیچاره هیزم کش آتش است. امثال وحکم دهخدا

فیڵ خەوێک دەبینێت فیڵەوان خەوێک .

فیل خوابی بیند و فیلبان خواب دگر . امثال وحکم دهخدا

قاتریان کوت بابت کێیە کوتی کاک لالۆم ئەسپە .

قاطر را گفتند پدرت کیست ؟ گفت آقا داییم اسب است . امثال و حکم دهخدا

قازان گەردوون هەر چەن دێر دێتە کوڵ، ئاخری ڕۆژێک دێتە کوڵ. امثال مردوخ

دیگ فلک هر چند دیر به جوش میآید ، بالاخره روزی به جوش میآید .

قازان مێردان بە چل ساڵ دێتە کوڵ.

دیگ مردان مدت چهل سال به جوش آید. امثال مردوخ

(مردان صبور وشکیبا هستند)

قالاو بە قالاو دەڵێ ڕوو ڕەش .

کلاغ به کلاغ گوید رویت سیاه . کُردی

(نظیر دیگ به دیگ گوید رویت سیاه)

قالاو ڕیخۆڵه‌ی ده‌رهاتبوو ده‌یگوت من شکسه‌به‌ندم .

کلاغ روده‌اش درآمده‌بود میگفت من جراحم . — ایرانی

(نظیر کچل اگر حکیم بودی سرخود راتیمار کردی) .

قالاو ویستی ڕه‌وی چوون ژه‌رژ فێر بێ ڕه‌وچوون خۆشی له بیر چووه‌وه.

کلاغ خواست راه رفتن کبک را یادبگیرد راه رفتن خود راهم فراموش کرد. — فارسی

قاڵی تابی ته‌کێنی تۆز ده‌کات، رایه‌ت تابیکوتی پاره ئه‌دات.

قالی را تا بزنی گرد درمی‌آید، رعیت را تا بزنی پول. — امثال و حکم دهخدا

قسه قسه دێنێت با به‌فر .

حرف حرف آرد وباد برف را . — امثال مردوخ

قسه خۆشی سه‌گ کرده‌وه.

خوش سخن سگ عمل . — امثال مردوخ

(چرب زبان بد عمل)

قسه‌که‌وته زارێکی ده‌که‌وێته شارێکی .

حرف که به دهانی افتاد به شهری افتد . — امثال و حکم کُردی

قاز لاسایی بازی ده‌کرد.

غاز تقلید از باز می‌کرد. — کُردی

قسه به مه‌زن کردن مه‌یمه‌نتی هه‌یه .

به بزرگوار بد گفتن شگون ندارد. — کُردی

قسه‌ی به نرخ وچاکه ڕاوچی دڵانه .

سخن نیکو صیاد دلهاست . — امثال وحکم دهخدا

قسه‌ی پاڵوودار نا بارو تاڵه .

سخن پهلودار ناسنجیده و تلخ است . — امثال مردوخ

(به طعنه وکنایه حرفهای گوشه‌دار زدن تلخ است).

قسه‌ی حه‌ساوی زوو سه‌وز ده‌کات .

حرف حسابی زود به نتیجه می‌رسد. — امثال مردوخ

قسه‌ی حه‌ساوی وڵامی نیه.

حرف حسابی جواب ندارد. — کُردی

قسه‌ی خۆتۆ له کوێ بیست له‌وێ وا قسه‌ی خه‌ڵکیان ده‌کرد.

حرف خود را کجا شنیدی،آنجا که حرف مردم را تعریف می‌کردند. — کُردی

قسه‌ی خاس و خراپ سه‌ر به خاوه‌نه.

حرف خوب و بدش به صاحبش برمی‌گردد. — کُردی

قسه هه‌زاره دوانی به کاره .

سخن هزار است دوکلامش به کار آید. — کُردی

قسه‌ی خزم له کۆزه‌ر بێگانه خراپتره .

حرف فامیل از تازیانهٔ بیگانه بدتراست . — کُردی

قسه‌ی خۆش کوێستانی دڵه.

سخن زیبا کوهستان دل است . — امثال‌وحکم کردی

(دلها با گفتار زیبا شاد گردند).

قسه‌ی خوله، باس بله‌ی له ناو برد.

خبر خوله بحث بله را از یاد برد. امثال مردوخ

(چون خبر جدید رسید اخبار گذشته رااز اذهان راند).

قسه‌ی دڵسۆز دڵ پیاو هه‌ڵده‌قرچێنێت .

حرف دلسوز دل انسان را می‌سوزاند. امثال مردوخ

قسه‌ی راسه‌ڵێ یان له منداڵ بژنه‌فه یان له شێت .

حرف حق راياازبچه بشنو یااز دیوانه . کُردی

(معمولاً برای پی بردن به واقعیت امری یا از بچه‌ها می‌پرسند یا از دیوانه).

قسه‌ی مه‌زنان بیستن وێژه‌یه .

سخن بزرگان شنیدن ادب است . امثال‌وحکم کردی

قسه‌ی زل هونه‌ر چۆله‌که‌یه.

حرف گنده گفتن هنر گنجشکان است . امثال‌وحکم کردی

قسه‌ی شه‌و، وه‌کۆ خه‌و که‌متر دێته ڕۆژ.

تدبیر شب، مانند خواب کمتر به روز میرسد. امثال مردوخ

(تدبیر و پیش‌بینی‌های شبانه معمولاً صبح اجرا نگردد و شخص از آن منصرف می‌گردد).

قسه‌یه‌ک له زار بێته ده‌ر، له ده‌ور دنیا ده‌سوورێته‌و.

حرفی که از دهان برون شد، گرد جهان می‌چرخد. کُردی

قشقه‌ڕه به خۆڕایی پشت گا ناخورێنێت .

زاغچه مفت و مجانی پشت گاو را نمی‌خاراند. امثال مردوخ

(نظیر گربه برای رضای خدا موش نمی‌گیرد).

قنلاشک له خوّ دووشک .

کنکر بیابانی از خود مردد. کُردی

(کنایه از افراد خاطی با کوچکترین اشاراتی به خطایی که کرده‌اند در حالی که منظور قطعاً آنان نبوده از بری بودن خود صحبت می‌کنند).

قورِبوّق ئه‌ڵێ ئه‌گه‌ر بقوّڕێنم به‌ناوم، ئه‌گه‌ر نه‌قوّڕێنم په‌نگاوم.

قورباغه گوید اگر واق واق کنم بدنامم، اگر نکنم راکدم. کُردی

قورسی تا نه‌یشێونی که‌س گه‌رمه‌و ناکات.

آتش کرسی را تا به هم نزنند ندهد گرما به کس. امثال مردوخ

(مراد از کسانی است که زمینهٔ هر کاری در آنان مهیا است لیکن نیاز به پرچمدار و راهنما دارند).

قومارباز ئه‌گه‌ر نه‌ڵێ به‌گونمه‌وه ده‌قه‌ڵه‌شێ.

قمار باز اگر نگوید به خایه‌ام میترکد. کُردی

(کنایه از افراد بی قیدوبند است).

قه‌رز به قه‌رز ده‌س ئاردین ده‌بێ.

قرض دادن و ستاندن فقط دست آردی شود. امثال مردوخ

(در قرض دادن سودی عاید نشود).

قه‌رز مه‌ده به هاوڕێ، هردوو له ده‌ست ده‌چێ.

قرض به دوست مده هر دو را از کف می‌دهی. کُردی

(شاید آن دوست نتواند بدهی خود را پس دهد و سبب نگرانی و کدورت شود).

قه‌ره‌چی‌یه‌ک بێژنگێکی گرتبوو به به‌ر چاو خۆیا به هاوڕیه‌که‌ی کوتی من چۆن ده‌بینی؟ کوتی هه‌روا که تۆ من ده‌بینی .

یک کولی غربالی را بر روی خود گرفته بود به رفیقش گفت مرا چگونه می‌بینی؟ گفت همانطور که تو مرا می‌بینی. امثال‌وحکم دهخدا

کابرایه‌ک لووت درێژ ده‌گه‌یشت به هه‌رکه‌س ده‌یکوت لووتت نه‌چێ به چاوما.

شخصی دماغ دراز به هر کس می‌رسید می‌گفت دماغت را در چشمم فرو نکنی. کُردی

کاتێک سه‌د گه‌یشت نه‌وه‌دمانیش هه‌یه.

وقتی صد رسید نود هم داریم. ایرانی

کاتێک که دایک نه‌بێت باوک ده‌بێته باوه‌پیاره .

وقتی که مادر نباشد پدر ناپدر می‌شود. کُردی

کاتێک که‌سێک به‌لای ئاسنگه‌ره‌و دانیشێت یان جله‌که‌ی ده‌سووتێ یان سه‌ری دێته ئێش .

وقتی کسی پیش آهنگر بنشیند یا لباسش میسوزد یا سردرد میگیرد . کُردی

.کاتێک که ماسی گه‌وره ماسی چوکۆله ده‌خوات ماسی چوکۆله‌ش مه‌یگو ده‌خوات، مه‌یگو ناچاره لیته بخوات.

وقتی که ماهی بزرگ ماهی کوچک خورد ماهی کوچک هم میگو خورد، میگو ناچار است لجن خورد.

ایرانی

کاتێک مامان بوو به دوو سه‌ر منداڵ چه‌وت ده‌ردێ.

وقتی که ماما دو تا شد سر بچه کج شود. کُردی

کاتێک بەخت نەبێ دەڵمە دیان دەشکێنێت.

وقتی شانس نباشد پنیرمایه دندان شکند. کُردی

کار ئاسان چۆن تووشت نەهات پەنجە لە دژوار بە.

کار آسان گر نیابی چنگ در دشوار زن. امثال‌وحکم دهخدا

کار چۆن‌لە دەس ڕۆیشت هەناسەی پەشیمانی چ کەڵک؟

کار چون از دست رفت آه ندامت چه سود؟ امثال‌وحکم دهخدا

کار شمشێر دەیکات نە کێلان.

کار را شمشیر کند نه غلاف. امثال‌وحکم دهخدا

کار کەیوانۆ تەقەی نایە.

کار کدبانو صدا ندارد. کُردی

(مسئول اگر خود کاری را تضییع کند صدا ندارد ولی اگر زیر دستی کوتاهی کند صدایش بلند خواهد شد)

کار مامۆستا دیمەنی‌ەکی تری هەیە.

کار استاد را نقش دگر است. امثال‌وحکم دهخدا

کار نەکردوو نایبەن بۆکار.

کار نکرده را نبرند به کار. فارسی

کاروان بەرین ئاگای لە کاروان دوایین نیە.

کاروان پیشین خبر از کاروان پسین ندارد. کُردی

کارەبا لیێ چ شانازی کە کەوتە شوێن کا، کا ئەشێ بنازێ کە بسێنی دۆزیەوە.

کهربا را چه فاخر که پی کاه افتاد، کاه باید بنازد که خریداری یافت. امثال‌وحکم دهخدا

کاریّ ببیّ بوّ سه‌واو نه سیخ بسووتیّ نه که‌واو.

کاری باشد برای ثواب نه سیخ بسوزدنه کباب. ایرانی

کاریّک که خوّت هوّسازی ئه‌وه‌ی بیّخوّ دیکه‌یان شلّتوّمه‌که.

کاری را که خود مسبب آنی بیخود دیگران را متهم مساز. ایرانی

کاسه‌ی چینی که بانگ هه‌لّ‌ئه‌دا، خوّی هاوه‌لّناو خوّی هه‌لّ ئه‌دا.

کاسهٔ چینی که صدا می‌کند، خود صفت خویش را ادا می‌کند. ایرانی

کاسه‌ی مالّ هاوسا یان دوای شیّوه یان پیّش له شیّو.

آش کاسهٔ همسایه یا قبل از شام است یا بعد از شام. کُردی

کافر هه‌موان به هاوئایین خوّی ده‌زانیّت.

کافر همه را به کیش خود پندارد. امثال‌وحکم دهخدا

کاک حه‌سه‌ن و مام حه‌سه‌ن هه‌ر ریّیه‌که.

کاک حسن و عمو حسن هر دو راهی است. امثال‌وحکم دهخدا

(نظیر چه حسن کچل چه کچل حسن).

کالّه‌ک خوّری یان بیّسان رِن.

خربزه خوری یا بوستان چین. کُردی

(نظیر نه پیازی یا سر پیاز).

کالّه‌ک ده‌خوّی ده‌بیّ له پای له‌رزه‌که‌یدا دانیشی.

خربزه می‌خوری باید پای لرزش هم بنشینی. ایرانی

کانی‌یه‌ک ئاوت لیّ خوارد بەردی تیّ مه‌خه.

چشمه‌ای که از آن آب خوردی سنگش میندازِ. امثال‌وحکم دهخدا

(نظیر نمک خوردی نمکدان را نشکن).

کانی له سه‌رچاوکه‌وه لیّڵه.

چشمه از سر چشمه گل آلود است. کُردی

کاو کادانیان وتووه.

کاه و کاهدان را گفته‌اند. کُردی

(هر چیزی به چیزی زیبنده است)

کا هی خۆت نیه کادان هی خۆته.

کاه مال خودت نیست کاهدان که مال خودت است. امثال مردوخ

(در مورد افراد طماع و حریص گفته می‌شود).

کایه‌مان کایه ده‌گه‌ڵ ریش باباش کایه؟

بازی بازی با ریش باباهم بازی؟ ایرانی

کتکان نیه‌ن له ماڵ مشکان ته‌ریّ نه‌ریّیانه.

گربه‌ها خانه نیستند موشها را بزم و شادی است. کُردی

کتک ئه‌گه‌ر باڵی ببوات چۆله‌که له سه‌ر زه‌ویدا نه‌ده‌ما.

گربه اگر بال داشتی گنجشک بر روی زمین نمی‌ماند امثال مردوخ

کچ وه‌کوّ پرده هه‌موان پیّدا داده‌ورن.

دختر مانند پلی است همه کس بر آن بگذرد. کُردی

(منظور خواستگار است).

کراس خارا خرەی دێ نێو سک خاڵی قۆڕەی دێ.

پیرهن زرین می‌نمایاند شکم خالی قارقور می‌کند. کُردی

کراسێک بدڕێت بە پیسی، سەدان دەدڕێ بە پاکی.

پیرهنی که در ره زشتی پاره شود صد پیرهن پاکی پاره شود. امثال‌وحکم کُردی

(یک عمل بد صدها عمل نیک را از دیدها پنهان سازد).

کرم شەوتاو بەلای کانییەک هەتاودا چ تیشکێکی هەیە؟!

کرم شب تاب پیش چشمه‌ای آفتاب چه تاب دارد؟! امثال‌وحکم دهخدا

کرێ کەر لەوەڕاندن، کەر سواریە.

مزد خر چرانی، خر سواری است. ایرانی

کوتیان پشیلە گووت بە دەرمان، کردی بە ژێر خۆڵەو.

گربه را گفتند فضله‌ات به درمان شاید، خاکش کرد. کُردی

(در مورد کسانی که حاضر نیستند خدمتی به جامعه کنند).

کوتیان ژن بۆ ڕیشی نیە؟ کوتی ئەگەر ڕیشی ببوایە ئەوەندە وڕاڵی دەکرد ڕیشیان دەتاشی.

گفتند زن چرا ریش ندارد؟ گفت اگر ریش داشت آنقدر پرحرفی می‌کرد ریشش را می‌تراشیدند. کُردی

کوتیان کاڵەک دەخۆی یان هەنی؟ وتی هەردووکیان.

گفتند خربزه می‌خوری یا هندوانه؟ گفت هردوانه. ایرانی

کوتیان کوێخاژن باش هەڵ دەپەڕێ چۆپیەکەی بەر نەئەدا.

گفتند زن کدخدا خوب می‌رقصد چوپی را رها نمی‌کرد. کُردی

کوتیان وشتر برات بووگە وتی بار من هەر چل مەنە.

شتر را گفتند برادرت بدنیا آمد، گفت بار من همان چهل من است. کُردی

کوتیان وشتر کوڕت بوو، کوتی ئەو بارەی لە خۆمە هەر لە خۆمە.

شتر را گفتند صاحب فرزند شده‌ای، گفت آن باری که بر دوشم است باز بر دوش دارم. کُردی

کوتی ئەگەر هاوڕیەێک وەکۆ تۆم بێ دوژمنم بۆچی‌یە.

گفت اگر رفیقی مانند تو داشته باشم دشمن خواهم چکار. کُردی

کوچک گەورە هەڵ گرتن نیشانەی نەوەشاندنە.

سنگ بزرگ برداشتن نشانهٔ نزدن است. فارسی

(قبول کردن انجام کاری فراتر از توان و محدودهٔ قدرت نشانهٔ انجام ندادن است).

کوچک مفت چۆلەکەی مفت.

سنگ مفت گنجشک مفت. ایرانی

کوچکیەک بچووک سەر گەورە دەشکێنێت.

سنگ کوچک سر گُنده را می‌شکند. ایرانی

کوڕ ئازا ماڵت بۆچیە، و کوڕ خوێری ماڵت بۆچی‌یە.

مرد شجاع مال خواهی چکار، و بی لیاقت مال خواهی چکار؟ کُردی

(نظیر: پول نوکر انسان عاقل و ارباب انسان نادان است).

کۆرپە دایکی خۆی لە بزەی پێکەنین ئەو دەناسێتەو.

کودک مادر خویش را از لبخند او باز می‌شناسد. لاتین

کوڕی نوّح له‌گه‌ڵ ئه‌ڵواتاندا ئامشوّی کرد، نه‌ته‌وه‌ی نبوه‌تی گوم کرد.

پسر نوح با جاهلان رفتار کرد خاندان نبوتش را گم کرد. ایرانی

کوز به‌رکوانگ قه‌دری نی‌یه.

کس پای اجاق بی‌قدر است. کُردی

(هر چیز که به فراوانی و به آسانی در دسترس باشد بی قدر است).

گوّزه‌له‌گجاریه‌ک ساغ له‌کانی ناگه‌ڕێته‌و.

کوزه همیشه سالم از چشمه باز نگردد. امثال‌وحکم دهخدا

کوّزه‌گه‌ر له‌کوّزه‌ی شکاو ئاو ده‌خوات.

کوُزه‌گر از کوزه شکسته آب می‌خورد. امثال‌وحکم دهخدا

کوّزه‌ی بێ قوڵفه چوّن دیت دوو ده‌سه لێ‌بنه‌وه.

کوزه‌ی بیدسته را چون بینی دو دستش بردار. امثال‌وحکم دهخدا

کوڵوّ وه‌شێن پاداشی به‌رده.

کلوخ‌انداز را پاداش سنگ است. فارسی

(تأسف و تأثر بدبختی به حال خوشبختی).

کوڵه‌نجه‌ی زێڕین بێ ده‌گوزه‌رێ تووک سه‌موور بێ ده‌گوزه‌رێ.

قباگر سیمین باشد گر موی سمور بگذرد. کُردی

(چه فاخرانه چه درویشانه پوشیدن این نیز بگذرد).

کوّڵێک چه‌ک ده‌کوّڵ هێسریه‌ک، بڕواته ئه‌راسات گورگ ده‌یخوات.

کوله‌باری اسلحه بر قاطر بار کنی گر به بیابان رفت گرگ او را بدرد. کُردی

کوێر بە لای وایە، چاو دارەکان چوار چوار دەخۆن.

کور پندارد چشم‌دارها چهارتا چهارتا می‌خورند. کُردی

کوێر تادەمرێ بە هیوای دوو چاو ساقە.

کور تا دم مرگ به امید دو چشم سالم است. کُردی

کوێر حەساب باش بۆ خۆی دەکات.

کور به سود خود خوب محاسبه می‌کند. کُردی

(بعضی از افراد بدون آنکه حق اطرافیان و مردم را بشناسند به فکر سود بردن خود می‌باشند و این مثل را در این باب گویند).

کوێر، کوێر دۆزای دەکا ئاو جۆگەلە.

کور، کور را جوید آب جوب را. امثال‌وحکم دهخدا

کوێر وادەزانێت هەرچێک لە توورەکەی خۆیدایە لە توورەکەی هاورپیەکەیشی دایە.

کور پندارد هر آنچه در توبرهٔ خود دارد رفیقش نیز دارد. امثال‌وحکم دهخدا

کوێری باشتر لە نەزانییە.

کوری بهتر از نادانی است. امثال‌وحکم دهخدا

کەچەڵ بزیو بێ سەر خۆی تیمار دەکات.

کچل اگر زرنگ بود سر خود را علاج می‌کرد. ایرانی

کەچەڵ هەمۆ کات شانگ‌یەک دەنێتە گیرفانی.

کچل همیشه شانه‌ای در جیب گذارد. کُردی

کەر ئەگەر بە سەرەوە نەچێتە گەوڕەو بە دوادوا دەیبەن.

خر اگر با سر به اصطبل نرود به عقب عقب برندش. کُردی

(اگر کسی از قوانین سرپیچی کند او را خود قانون مؤدب کند).

کەر ئێمە لە کەرکوڕیەتیەو کلکی نەبوو.

خر ما از کُرگی دم نداشت. ایرانی

(کسی گوید که مرام و ایده‌اش مورد پسند دیگری قرار نگیرد و نتواند نظرش را به کرسی بنشاند در حالی که به مصداق آن پافشاری دارد این مثل را گوید).

کەر بە کاروان چاخەو نابێت.

خر به کاروان نگردد سمین. کُردی

کەر بە ماچ و پەیغام ئاو ناخوات.

خر به بوسه و پیغام آب نمی‌خورد. ایرانی

کەر بهێنەو پاقلا بار بکە.

خر بیاور باقلی بار کن. ایرانی

کەر پێنج قرانی جاش دوو قرانی دەزێت.

خر پنج ریالی کُرّه، دو ریالی زاید. امثال‌وحکم کُردی

کەر دوو قران کۆپان سێ قران.

خر دو ریال پالان سه ریال. امثال مردوخ

کەر دەکڕی کایژ بکڕە.

خر می‌جویی کاه هم بجو. کُردی

(وقتی می‌خواهی زن بگیری به فکر خرج و دخل فرزندان نیز باش).

کەر کە دەیەن بۆ زەماوەند بۆ شایلۆغان نیە بۆ ئاوکێشانە.

خر را که به عروسی برند برای شادی نیست برای آب کشیدن است. امثال‌وحکم دهخدا

کەرگ لە هێلکەیەو، هێلکە لە کەرگ.

کەرگ جەهێڵین هێڵێ جە کەرگەن ...)«پیر شالیار»

مرغ از تخم است، و تخم از مرغ. از تاریخ کردستان(شرفنامه)

کەمتار مازندەران نایگرێت جگە سەگ مازندەران.

شغال مازندران را نگیرد جز سگ مازندران. امثال‌وحکم دهخدا

کەر لە جفتەی کەر تاڵ نابێت.

خر از لگد خر نرنجد. ایرانی

(نادان اگر پیش نادان دیگر شرارت کند از نظر هر دو یک امر عادی است).

کەر لە کوی کەوتوە وکونە لەکوی دڕاوە.

خر کجا افتاده و مشک کجا پاره شده است. امثال مردوخ

کەر لە کەر بمێنێتەو لووت و گوێی دەکەن.

خر از خر عقب بماند گوش و دماغش را ببُرند. کُردی

کەر ماندوو بە هیوای واوشە.

خر خسته به امید چاوش است. امثال مردخ

کەرەکە مەمرە بەهارە، چووزەی کەما دیارە.

خرک نمیر بهار است، شکوفهٔ کُمای آشکار است. کُردی

کەر هەر ئەو کەرەیە تەنیا کۆپانەکەی گۆڕدراوە.

خر همان خر است فقط پالانش عوض شده است. کُردی

کەری بیێ و کەری نەبێ بۆ خواڵێن دەچێ.

چه خر داشته باشد چه نداشته باشد به معدن نمک رود. کُردی

کەرێ بە کەرێ سنان لە بن دەسیەو دەرێ.

خری به خری شومه از زیر بلغش درآید. کُردی

(مراد از تعویض دو جنس همسان که برای طرفین هیچ سودی عاید نگردد).

کەس ناخورنێت پشت من، جگە نانۆخ قامک من.

کس نخارد پشت من جز ناخن انگشت من. امثال‌وحکم دهخدا

(باید همیشه به بازوی خود متکی شد).

کەسێ بەژێر کلکی کەر دڕکی نا کەر نازانێ تارکردنی ئەولێ غاری نا

بە هەڵ تیزان ئەو دڕک تەوژمترلێ دا بە ئاوەزێک دەبێ ئەودڕۆکەی لێ هەڵ کەنا.

کسی به زیر دم خر خاری نهد خر نداند دفع آن برمی‌جهد

برجهد آن خار محکم‌تر زند عاقلی باید که خاری برکند

(در گشودن گره کارها عاقلانند گشاینده) امثال‌وحکم دهخدا

کەسێک ئاوەزو کەماڵی نەبێ، جەماڵی بۆچی‌یە.

کسی عقل و کمال نداشته باشد جمال به چه کار آید. کُردی

کەسێک کە بە مەویژیەک نەزانێت بە کەویژیەک نازانێت.

کسی را به مویزی نداند به قفیزی هم نداند. امثال مردوخ

کەسی یەک بە نان خەڵکی گەمە دەکات کە خۆی نان گاڵی بێ.

کسی به نان جو دیگران تمسخر کند که خود نان گاورس داشته باشد. کُردی

کەسی یەک ژنی بمرێ ژن خۆشکی لە جێگا بێ.

کسی را زن بمیرد خواهر زن به جا باشد. کُردی

کەسێک کە زوو پڕۆسقێن نیە، دێر پەیوەندە.

کسی که زود گسل نیست، دیر پیوند است. ایرانی

کەسێک کە ژنی نیە نابێ بێشکە بکڕێ.

کسی که زن ندارد نباید گهواره بخرد. کُردی

کەسێ کە ستایش تۆی کرد، بە ئەوەی کە لە تۆدا نیە لە ئەو دوور بەرەوە کە بـەخت دەکات بەو چتەی کە لە تۆدا هەیە.

کسی که مدح تو کند، به چیزی که در تو نباشد از او احتراز کن، که نیز ذم تو کند. به چیزی که در تو هست. امثال‌وحکم کُردی

کەسێک کە سەر شیشەیی (شیشین) هەیە نابێ پەڵەفڕێ بکات.

کسی که سر شیشه‌ای دارد نباید سنگ بیندازد. ایرانی

کەسێک کە لە شیر سووتا، پف لە دۆ دەکات.
مار گەستە لە گوریسیش دەترسێت

کسی که از شیر سوخت دوغ را فوت کند. امثال‌وحکم دهخدا

کەسێ کە سەگی هەیە خۆی ناوەڕێ.

کسی که سگ دارد خودش پارس نمی‌کند. انگلیسی

کەڵەباب یەک کە چەقەڵ بەیانی دەییات، بێ‌هێڵە با هەر سەر لە ئێوارە بییات.

خروسی را که شغال صبح می‌برد بگذار همان سر شب ببرد. ایرانی

کەڵەپەز هەڵساو سەگ جێگای گرت.

کله‌پز برخاست سگ جایش را گرفت. ایرانی

کەڵەشێر ئەگەر نەخوێنی شەو ڕوژەو نابی؟! کەڵەشێریش نەبێت هەر ڕۆژ دەبێتە

خروس اگر نخواند آیا طلوع نشود؟! کەڵەشێر بانگ دەدات و گوێ دەگرێت کُردی

کەڵەشێر هەم لە پرسە هەم لە زەماوەن سەری دەبڕن.

خروس را هم در عزا و هم در عروسی سر می‌برند. امثال‌وحکم دهخدا

کەما بۆ کەرە کاتێک کەر تۆپی کەمای بۆچی یە.

کُمای برای خر است وقتی خر مُرد کُمای خواهد چه کند. کُردی

(نظیر نوشدارو بعد از مرگ سهراب).

کەم بلێ هەڵبژێردراو وەکۆ دوڕ.

کم گوی و گزیده گوی چون دُرّ. امثال‌وحکم دهخدا

کەم زان فرە وێژە.

اندک دان بسیار گو است. امثال‌وحکم دهخدا

کەم کار بەو، سەرەمڕ کار.

کم کار باش، و همیشه کار. کُردی

کەمی خۆت لە زۆری خەڵکی باشتر بزانە.

کم خود را از افزون خلق بهتر دان. کُردی

کەنگەر وماس لەکات خۆیدا خۆشە.

کنگر و ماست به موقع خوش است. کُردی

(نظیر هر سخن مکانی و هر نقطه جایی دارد).

کەنیشکت دەویٚ دایکی بوێنە، کەرباست دەویٚ پانای بوێنە.

دختر خواهی مامانش ببین کرباس خواهی پهنایش ببین. ایرانی

کەنیشکە بە تۆ دەڵێم بوکێ گویی لێ گرە.

دختر تو را گویم عروس تو گوش کن. امثال‌وحکم دهخدا

(نظیر در به تو گویم دیوار گوش کن).

کەوچک سازی کارێکی نیە، سوخورمەی لێ‌دە چاڵ دەبێ کلکی کێشە درێژە دەبێ.

قاشق‌سازی کاری ندارد مشتش می‌زنی گود می‌شود دمش را می‌کشی دراز می‌شود.

امثال‌وحکم دهخدا

کەروێشک بە تانجی کوت، من بۆ خۆم هەڵ دێم تۆ بۆ خاوەنەکەت.

خرگوش به تازی گفت، من برای خودم می‌دوم تو برای صاحبت. کُردی

کەو دڵی چۆن دڵ شاهین نیە، ئەگەرچی پەڕی چۆن پەڕی شاهینە.

کبک را دل چو دل شاهین نیست، اگر چه پرش چو پر شاهین است. امثال‌وحکم دهخدا

کەو لە بواردا نێچیر دەکرێت.

شکار کبک در مسیر آبشخور ممکن گردد. کُردی

کیژێک کە دایکی ناسنەیی بکات بۆکاک لالۆی چاکە.

دختری را که مادرش تعریف کند برای آقا دائیش خوب است. ایرانی

کیسەی گەدا هیچ کاتێک پڕنابێت.

کیسهٔ گدا هیچوقت پر نگردد. — ایتالیایی

کێو بە گونۆش ناسمێت.

کوه را با سوزن نتوان سنبیدن. — امثال‌وحکم دهخدا

کێو بە کێو ناگات، مرۆڤ بە مرۆڤ دەگات.

کوه به کوه نمی‌رسد، آدم به آدم می‌رسد. — ایرانی

کێو فەرهاد کەندی و لەعل پەروێز بردی.

کوه را فرهاد کند لعل را پرویز برد — امثال‌وحکم دهخدا

گا ئەگەر خەرەنگزەی (موزە) کرد دەبێ لێ لادەی.

گاو اگر مژمژ کرد باید از او احتراز کرد. — امثال‌وحکم دهخدا

(نظیر: نادان اگر دست به شرارت زد باید از او احتراز کرد)

گا بدە بە گا مردوو، ژن بدە بە ژن مردوو.

گاو را به گاو مُرده(بفروش)، زن را بده به زن مُرده. — کُردی

(نظیر: قدر عافیت را کسی داند که به مصیبتی دچار شود این دو به مصیبت گرفتار شده‌اند).

گا دەڕوانێتە دەم جووتیاردا.

گاو به دهان شخمکر نکرد. — کُردی

(این مثل کاربرد زیاد دارد مثال فرزندان به والدین).

گاگەل‌و کەرگەل بار بەرێن باشتر لە مرۆڤ دڵ مرۆڤ تەزێن.

گاوان و خران باربردار به ز مردم مردم آزار. — ایرانی

گاڵ کەرگاڵی بکردات لە ولاًت خۆیدا دەیکرد.

گاورس‌کار، گر گاورس می‌کاشت در وطن خود می‌کاشت. کُردی

(در وطن خود نیز گلیم خود را از آب برون کشد).

گاڵه له ده‌رگا دان بۆ حه‌لاڵ زاده‌یه نه‌بۆ حه‌رامزاده.

قفل به درب زدن برای حلال‌زاده است نه حرامزاده. کُردی

گا، ویڵ ده‌کات گوێره‌که ئێمایه‌ت ده‌کات.

گاو را رها کند گوساله را نگهدارد. کُردی

(اصل کار را رها کرده و فرع را نگه داشته).

گا، هوول له هۆڵه‌ی مه‌ردمدا ئازایه، به‌ڵام له هۆڵه‌ی خۆیدا ماندوو ده‌خه‌وێ.

گاو زال در خرمن کوفتن مردم بسیار دلیر، و در کار خود خسته می‌خوابد. کُردی

گام له گاگه‌ل‌دا نه‌بێ پام سه‌رما بی‌بات.

گاوم در گله نباشد پایم سرماگز شود. کُردی

(اظهارات بی گناهی که متهم به جرم گردد).

گای به گونان ده‌ناسێ.

گاو را از خایه‌هایش می‌شناسند. کُردی

(عقلش در چشمانش است)

گای خۆم گاران مه‌ردم، ئه‌گه‌ر نه‌یڕانم نامه‌ردم.

گاو خودم گاوران مردم، اگر نرانمش نامردم. کُردی

گورێس که قرتیا چوار سه‌ری هه‌یه .

ورێسه بڕیو چوار سه‌رینه) . پیرشالیار

رسن که پاره شد چهار سرپیدا می‌کند (از تاریخ کردستان) شرفنامه)

گایه‌ک ڕیقن هه‌زار گای ڕیقن ده‌خاته‌و .

یک گاو کاکول هزار گاو کاکول بزاید . کُردی

گرێ ده‌س مه‌خه به دیان .

گره دست را به دندان میندار . کُردی

(نباید مسایل کوچک و ساده را بزرگتر نمود) .

گورگ برسی چۆن گۆشتی ده‌س که‌وت ناپرسێ وشتر ساڵحه‌یان که‌رده‌جاڵ .

گرگ گرسنه چون گوشت یافت نپرسد شتر صالح است یا خر دجال . سعدی

گورگ چی ده‌زانێ له بایی هێسر لێ ئه‌دا سکی ده‌دڕێ .

گرگ چه داند ازقیمت قاطر به او زند شکمش را بدرد . کُردی

گورگ داو دیده ناکه‌وێته داو .

گرگ دام دیده نیفتد در دام . امثال مردوخ

گورگ کاتێ پیر پاتاڵ که‌وت ده‌بێته تیز سه‌گ .

گرگ که پیر شد مسخرهٔ سگ گردد. کُردی

گورگ له برسا نه‌ده‌چوو به ڕێگا ده‌یان کوت خه‌مه‌ره‌ی کردوه .

گرگ از فرط گرسنگی راه رفتن نتوانستی میگفتند خمره کرده. امثال مردوخ

گورێس له باریکیدا ده‌قرتێ پیاو له کلْفتی .

طناب از باریکی پاره شود مرد از کلفتی . کردی

گۆزه‌گه‌ر له گۆزه‌ی شکاو ئاو ده‌خوات .

کوزه‌گر از کوزهٔ شکسته آب خورد. ایرانی

گۆزەڵەی تازە دوو ڕۆژ ئاوی خۆشە .

کوزهٔ تازه دو روز آبش گوارا است. امثال مردوخ

(هرچیز که نو باشد برای مدتی زیبا است)

گۆزە هەمیشە لە کانی ساق ناگەڕێتەو .

کوزه همیشه از چشمه سالم برنگردد . امثال مردوخ

گۆشت دەگەنێ خوێی دەکەن خوا بگەنێ چی دەکەن .

گوشت بگندد نمکش زنند نمک بگندد چه چیزش زنند. امثال مردوخ

گۆشت ڕان خۆت بخۆ پاپی کۆشتگەر مەکێشە .

گوشت ران خود را بخور منت قصاب را مبر . کُردی

گەمەمان گەمە قامکە قۆنیژ گەمە.

بازی بازی انگللک هم بازی . کُردی

(نظیر بازی بازی با ریش بابا هم بازی)

گوڵ کاغەزی بۆی نایە .

گل کاغذی بو ندهد . امثال وحکم دهخدا

گوێرەکەی زیان کار ئابڕوی گاگەل دەبات.

گوسالهٔ آزارنده آبروی گله رامیبرد. امثال و حکم کُردی

(نظیر یک بزگر گله‌ای را گر کند)

گۆم هەرچێ قووڵتر بێ مەلەی خۆشترە .

استخر آب هر قدر گودتر باشد شنایش خوش‌تر است. امثال مردوخ

(در انجام کارها، و یا مطالعه هر چه عمیقتر فرو رفتن لذت بیشتری دارد)

گوێر خەلکێ ، گوێرە وسار دەبڕێ.

گوسالهٔ مردم افسار نمی‌پذیرد. کُردی

(در امیدواری باید به فرزندان خود دل بست).

گۆشت مەلێ یەکێ پەلێ.

از گوشت پرنده هر کدام کمی. کُردی

(اگر چه کم بود بایستی به همه سهم برسد).

گولاڵە سوورە دەشتان دابگرێ چاو لێ کردنی هیچ کەڵکی نی یە.

لالهٔ سرخ گر بگیرد دشت ودمن را نگاه کردنش چه سود . کُردی

گوێ درێژ هەژار نەفت دەکێشێ سوودەکەی نەفتی دەیبا.

گوش دراز بدبخت نفت میکشد سودش را نفتی برد. ایرانی

گوێری گەدا گورگ خواردی، گوێری دەوڵەمەندی بەستەو .

گوسالهٔ گدا راگرگ بربود ، گوسالهٔ ثروتمند را ببست . کُردی

گەدا بە نیم جۆ سەڕی دێ.

گدا به‌نیم جو به عرّعر افتد . کُردی

(کنایه از افرادی است که بااندک مالی مغرور شوند).

گەڕان لە بۆ گۆگرد سوور تەمەن لە ناو بردنە .

روو لە خۆڵی ڕەش بکە کە هەموو گەوهەرە

جستن گوگرد احمر عمر ضایع کردن است.

رو به خاک سیه آور که یکسر کیمیاست. امثال وحکم دهخدا

گەر دزیەک بە چراوە هات جوان‌تر دەبا پێتەوا.

گر دزد با چراغ آمد گزیده‌تر برد کالا. امثال وحکم دهخدا

گەرەکتە پاگیردان لە کارگەل دەبێ سۆک دژوار گەل

گرت پایداری است درکارها شود آسان دشوارها

ایرانی

گەرەکی بوو برۆی دروست بکات دای لە چاو خۆی کوێری کرد.

خواست ابرویش را درست کند زد چشم خود راکور کرد. امثال وحکم دهخدا

گەرەکیە ماسی بگرێ وقولی تەڕ نەبێ.

میخواهد ماهی بگیرد پایش خیس نشود کُردی

(درطلب گنجی رنجی باید برد)

گەز لە کوێ و جاوو لە کوێ.

زرع کجا و کفن کجا. کُردی

گەزم نەبێ گیفم نەبێ بمرم چاکە.

های و هوی نداشته باشم، بمیرم بهتر است. کُردی

گەدا هەر ئێوارە دەخەوێ تا خەو دەوڵەمەندی بوینێ.

بی نوا از سرشب می‌خوابد تا خواب ثروتمند شدن ببیند. کُردی

گەماڵ بچێتە ماڵیان دەیکا بە تانجی.

سگ به خانه‌شان برود تازیش کند. امثال مردوخ

(بسیار زرنگ و جربز است)

گه‌ماڵ تاوی لێ بده‌ی به قه‌د تانجی‌یه‌ک هه‌ڵ دێ.

سگ فشار براو آورند به اندازهٔ تازی بدود. کُردی

گه‌مه‌ی که‌ر جفته‌و قه‌په

شوخی خر لگد و گاز گرفتن است. امثال وحکم کُردی

گه‌نج ده‌ڕژێته بان خه‌زانه.

گنج بر روی خزانه ریزد کُردی

(جایی که ثروت باشد گنج هم به آنجا رود).

گه‌نم برژاوی خواردوه‌و ده‌سی ده‌لێسێت.

گندم بو داده خورده ودستش را لیس می‌زند. کُردی

گه‌واه دز کیسه بڕه وگه‌واه مه‌س مه‌ی فرۆش.

گواه دزد جیب براست گواه مست می فروش. امثال وحکم دهخدا

گه‌وج ده‌س له لێوی ده‌ی خۆی ڕاس خۆی ئه‌ڵێ.

احمق دست به‌لبش بزنی راز دل خویش همه بیان کند. کُردی

گه‌وره ئاو ده‌ڕژنێ بچووک پای ده‌خزێ.

بزرگ آب بریزد کوچک پایش سُر خورد. کُردی

(والدین مرتکب اعمالی میشوند وفرزندان به تقلید از آنها آن کار را انجام دهند)

گه‌وره‌ی ماڵ وه‌کۆ کۆڵه‌که‌ی ماڵه.

بزرگ خانواده شبیه ستون خانه است . کُردی

گەورەیی بە ئاوەزە نە بە ساڵ .

بزرگی به عقل است نه به سال . امثال وحکم دهخدا

گەورەیی خەرجی هەیە .

بزرگی خرج دارد . امثال و حکم دهخدا

گەوهەر ئەگەر کەوێتە گەنکاو هەمیسان گەوهەرە تۆز ئەگەر بڕواتە فەڵەک دیسان

بێ نرخە.

گوهر اگر در لجن افتد بازهم گوهراست . خس وخاک گر به فلک رود باز بی ارزش است . سعدی

گەوهەری خۆت لە بەردی مەدە .

گوهر خود رابه‌سنگ مزن .امثال وحکم کُردی

(بافرو مایگان آمد وشد مکن زیرا قدر ومنزلت تو کاسته‌خواهد شد)

گیا لە سەر بنجی خۆی دەروێتەوە .

گیاه برریشه وکندهٔ خود سبز شود. کُردی

(نظیر رگه به ریشه لرزن به بخرش : هرکس رفتار وخصوصیات والدین را سرمشق قرارده‌د)

گیان بێ زانست نەدارییە .

جان بی علم بی نوایی است . امثال وحکم دهخدا

گیان لە بەریەک لە سرکە دەربێت بکەوێتە ناو هەرچێ دەمرێ.

جانوری که از سرکه برخیزد در هرچه افتد بمیرد . امثال وحکم دهخدا

گیان نەزان زیندوو دەبێتەو بە زانست .

جان نادان زنده شود به علم. پوریای ولی

گیا و گوڵ له به‌هاریدا ده‌ردێن.

گیاه وگل در بهار برون آیند. امثال وحکم کُردی

(بهترین انسانها در جاهایی رشد وترقی میکنند که خانواده‌ای سالم ومساعد ومترقی داشته‌باشند)

لاسه‌روی بانتمان دی، لای خواریشمان دی.

بالای بامت را دیدیم پائین بامت را دیدیم. ایرانی

(هم ادعاهای گفتارت را دیدیم وهم اعمالی که از آن میگفتی)

لافاو له تک تک ده‌خێزگێ.

سیل قطره قطره خیزد. امثال مردوخ

(نظیر قطره قطره جمع گردد وانگهی دریا شود)

لووت لووتی خۆته، هه‌رچه‌ند چڵمن بێ.

دماغ مال خودت است، هرچند خلمو باشد. امثال مردوخ

لۆتی که بێ پاره که‌وت نان و پیاز ده‌خوات.

شُر ناچی که بی پول ماند نان پیاز خورد. کُردی

(کسی راگویند که در دخل و خرج خود نظم و حسابی ندارد)

له ئاسیاودا زۆری پێ چووه، له ڕێگا هه‌ڵ دێ.

در آسیا زیاد معطل مانده و به‌راه بدود. کُردی

(اکنون پشیمان و نادم در صدد جبران است)

له ئاگرت گه‌رم نه‌بووم له دووکه‌ڵت کوێر بووم.

از آتشت گرم نگشتم از دودت کور شدم . کُردی

(اخطار به فرزند که نه‌تنها حسن ومرحمت نداشتی اعمال زشتت مرا آزار میدهد) .

له ئاوی خوڕ مه‌ترسه له ئاوی په‌نگ بترسه .

از آب روان مترس از آب راکد بترس . امثال وحکم کُردی

له ئه‌سپ که‌وتوه به‌ڵام له نه‌سڵ نه‌که‌وتوه .

از اسب افتاده اما از نسل نیفتاده . ایرانی

لای نۆکیسه ئێرس و لێبواردن نی‌یه .

ز نوکیسه صبر و گذشت نبود. کُردی

له ئه‌وه مه‌ترسه که گه‌زو گیڤی هه‌یه، له‌وه‌ی بترسه که نق نه‌که‌ره .

از آن مترس که های وهوی دارد از آن بترس که سر به سوی دارد . فارسی

له باران‌دا وای بۆ کوڵۆ له گه‌رمایژا وای بۆ کوڵۆ.

فصل بارندگی وای برکلوخ فصل گرما وای برکلوخ. کُردی

له بواردنی تاف‌دا خامه‌کان قه‌یره ده‌بنه‌و .

درگذشت زمان خامها پخته گردند . فارسی

له به‌ره‌وباجی، له پشته‌و قه‌یچی .

روبرو همشیره در غیاب قیچی . کُردی

(کسی راگویند که دو رنگ باشد در روبرو بسیار صمیمی و صادق و در غیاب غیبت کننده و آزارنده باشد)

له به‌ر کونای په‌ڵه‌نگدا ده‌خه‌وێت .

جلو لانه پلنگ میخوابد . امثال مردوخ

له بەرگەڵوی کێو ئاگر باردا چۆپی دەکێشێ.

جنب کوه آتشفشان میرقصد. امثال مردوخ

(به استقبال خطر رفته‌است)

له پەتیارە، پەتیارە دەبێ، له چاکان چاک .

از بدان بد شوی زنیکان نیکو. امثال وحکم دهخدا

له تەک جووچکەی شێرا کایە مەکە .

بادم شیر بازی مکن. ایرانی

له تەک کوێردا نان بخۆ خودا له بەر چاو بگرە .

با کور غذا بخور خدا راهم از نظر دور مدار. امثال مردوخ

له تێری سکی دەولێێت .

از سیر بودن شکمش را میمالد. کُردی

له جێگای ئەوە کورەکەت فێری ماسی خواردن بکەی فێری ماسی گرتنی بکە .

بجای آنکه پسرت راماهی خوردن یاد دهی ماهی گرفتن‌را یاد بده. فرانسوی

له جێگای خۆش ، چەقەڵان هێلانەیان هەیە .

در جای شیرین شغالان لانه دارند. امثال وحکم دهخدا

له چل ساڵەیی‌دا تەنبوور فێر دەبێ له گۆڕدا دەبێتە مامۆستا .

در چهل سالگی طنبور آموزد در گور استاد شود. ایرانی

له چۆمی وشک ماسی دەگرێ.

از رود خشک ماهی میگیرد. امثال وحکم دهخدا

(کار مبنه انجام میدهد)

له خرسێک کوڵکێک بکه‌نیته‌و وه‌ڵیفه‌ته .

از خرس موئی بکنی غنیمت است . امثال مردوخ

(از آدم طماع هر چه بگیری غنیمت است)

له خه‌زووراندا هیچ نیه له باواندا ته‌ق تورمه .

خانهٔ داماد خبری نیست خانهٔ عروس شادی و شور . کُردی

له داو چۆن ئازاد بوو که‌وته قه‌فه‌س .

از دام چو آزاد گشت اندر قفس افتاد . کُردی

له داوێن خۆی هه‌ڵپه‌ڕیگه .

از دامن خودش برخاسته . کُردی

(نظیر درخت برازش از خودش است)

له دووره‌و مرۆڤ کوژ له نزیکه‌و پووکاوڵ هێنه‌ر .

از دور دل ربا و نزدیک زهره‌رو . کُردی

له دێزه‌ی چێوین نه‌یخواردوه که‌س خوه‌راک .

از دیگ چوبین نخورده کس غذا . امثال و حکم دهخدا

له ڕاوچی نوێ وایه که ڕاوچی کۆن کوێره .

برشکارچی جدید گمان است که شکارچی قدیم کور است . امثال و حکم دهخدا

له‌ڕ خۆت له چاخی خه‌ڵک باشتره .

لاغر خودت از سمین مردم به . امثال مردوخ

لە ڕێوی پرسییان گەواهت کێیە کوتی کلکم .

روباه را پرسیدند شاهدت کیست گفت دُمم . کُردی

لە زستاندا ئەلەو باشتر لە خولکی پڵاو .

در زمستان الو به ز دعوت پلو . ایرانی

لە زستان شەوێک، لە پیران تەوێک.

زمستان را شبی، پیران را تبی. کُردی

(در زمستان حتی روزهای آخرش هم احتمالاً بارش برف وجود دارد و تب کوچکی احتمال تلف کردن پیران را دارد لذا در هر دو مورد نباید احتیاط را از دست داد).

لە زۆر ژیاوان مەپرسن لە زۆر گەڕاوان پرسیار چاکە .

از مسن‌ها مپرسید از دنیا گشته‌ها پرسیدن به. امثال وحکم کُردی

لە زەوین سوێڵ سەمەن ناشکۆفێت .

از زمین شور سمن نشکفد. امثال و حکم دهخدا

لە سەد ئاوی داوە لاقی تەڕ نەبوە .

به صد آب زده است پایش خیس نکشته . امثال و حکم کُردی

(بسیار حیله باز ومکار است)

لە سەرڕێیان خەوتن خەوە ئالۆز دەبینێ.

به سر راه‌ها خوابیدن خواب آشفته بیند. امثال و حکم کُردی

(نسبت به دیگران بد نیت بودن روح انسان را عذاب میدهد).

لەسەرەوە تاجە، لە خوارەوە باجە.

ظاهرش تاج است، پایینش باج. کُردی

له سه‌ر شکاوه‌کان بڕۆی په‌شیمانی ده‌کێشی.

به دنبال شکستها باشی پشیمان شوی. امثال وحکم کُردی

(اگر شکستهای زندگی رافراموش نکنی و ازآنها در رنج باشی پشیمان شوی: نظیر اگر بر پل شکسته عبور کنی پشیمان شوی).

له سه‌ر ماڵم دای له باڵم.

به خاطر دفاع از مالم زده به بالم. کُردی

(فقیری راکه حقوقش تضییع گشته وهم ضرب و جرح گردد).

له سێ چشت ده‌بێ پارێز که‌ی ـ دیوار شکسه، ژن دوڕاجی، سه‌گی دیان گیر.

از سه‌چیز باید پرهیز کرد: دیوار شکسته، زن سلیطه، سگ گازگیر. امثال وحکم دهخدا

له شاره موروٚچه‌دا قه‌راوێک لافاوه.

در لانهٔ مورچه شبنمی سیل است. امثال وحکم دهخدا

(برای فقیر و فقرا هر ضرر وزیانی بزرگ و دلخراش است).

له شار خوٚی هه‌رکه‌س شاریاره.

به شهر خود هر کس شهریار است. ایرانی

له شوێن دزدا ئه‌ونده برۆ که دز لێت نه‌گه‌ڕێته‌و.

دزد را آنقدر تعقیب کن که دزد برعلیه تو برنگردد. کُردی

له شوێن که‌ری توٚپیو ده‌گه‌ڕێ ناڵه‌که‌ی بکه‌نێته‌و.

دنبال خر مرده میگردد که نعلش را بکند. کُردی

له شوێن هەر تاریکیدا ڕۆشنای یەک هەیە .

به دنبال هر تاریکی یک روشنایی نیز هست . کُردی

له شێر هێرش خۆش دێ له غەزاڵ کوڵە .

ز شیر حمله خوش آید از غزل رم . امثال و حکم دهخدا

له کار خێر و پرسین ؟

نیکی و پرسش ؟ ایرانی

له کوێر چاوەنواڕی نایە .

از کور دیده‌بانی نیاید . امثال وحکم دهخدا

له شوێن ڕویشتوو ئاخ مەکەن، له کوێرەکانی باخ مەکەن .

به دنبال رفته‌ها آه نکشید ، از چشمهٔ فصلی باغ نکارید . کُردی

له کەوانی شکاو دوو کەس دەترسن .

از کمان شکسته دو تن ترسند . ایرانی

(یکی از ترس کشته شدن ودیگری از ترس فهمیدن به نقص سلاح) .

له کیسەی خەلیفە بەخشین ئاسانە .

از کیسهٔ خلیفه بخشیدن آسان است . ایرانی

له کین جۆر یەکین .

لکیم همانند هم هستیم . ایرانی

(چه خوب چه بد لزهم هستیم وباهم فامیل هستیم)

له گەدا ئاوڕوو نییە .

در گدا حیا نیست . امثال وحکم دهخدا

له گه‌ڵ نه‌زان وه‌رکزه‌ی کردن ئاو به کاڵه‌که ماران دانه .

با نادان تواضع کردن آب به حنظل دادن است . (منسوب به سقراط) . امثال وحکم دهخدا

(آب دادن به حنظل بیشتر تلخ گردد)

له گه‌ل بڕاو گورگان خوارد ده‌بێ.

از گله بریده نصیب گرگ شود . امثال وحکم دهخدا

له گه‌ڵ خرسدا ده‌چێته جواڵ .

با خرس به جوال رود . امثال مردوخ

(با نخراشیده وکج رفتار دوسته لسته)

له گه‌ڵ گورگدا پاش ده‌خوات ده‌گه‌ڵ شوانی شیوه‌ن ده‌کا .

با گرگ دنبه خورد با چوپان زاری کند . ایرانی

له گه‌ڵ گورگدا گۆشت ده‌خوات ده‌گه‌ڵ مه‌ڕان کۆلاوه .

با گرگ گوشت خورد با گوسفندان دلتنگ زاری میکند . امثال مردوخ

له لای قازی و مه‌له‌ق بازی .؟

پیش قاضی ومعلق بازی ؟. ایرانی

له لای وشاوه پف له سوڕنای ده‌کا .

سرنا را از سرگشادش میدمد . ایرانی

(بسیار درکار ناشی لسته)

له مار نازایێت جگه به‌چکه مار .

ز مار نزاید جز ماربچه. امثال وحکم دهخدا

له ماڵ ماندنەوەی بی‌بی له بێ چاشێوییه .

خانه ماندن بی‌بی از بی چادری است . ایرانی

له ماڵی کەسان کەیخوایی مەکە .

در خانهٔ کسان کدخدایی مکن . امثال وحکم دهخدا

له نەتاشراو ئەتاشن وەی بەوەی تاشرابێ .

از نتراشیده بتراشند وای به آن که تراشیده باشد . کُردی

(بی بهانه ، بهانه گیرند وای به آنکه بهانه هم داشته‌باشند)

له نێوان ژن و شوو ناوجێ مەکەن .

میان زن و شوهر میانگین نکنید . امثال وحکم دهخدا

له نێو بەلاٚ بووندا چاکتره له ترسان له بەلاٚ.

در بلا بودن به که بیم از بلا داشتن . امثال و حکم دهخدا

له نێو پەڵەی گەنمدا هەرکام له گوڵە گەنمەکان بە تەوژمترە سەر بە ژێرترە .

در مزرعه‌ای گندم هرکدام از خوشه‌های گندم که سنگین‌تر است سر به زیرتر است . دانمارکی

له وەی کە جنێوت پێ ئەدات مەترسە، له وەی کە له دەمتەو پێ دەکەنێ بترسە .

از آنکه دشنامت میدهد مترس ، آنکه رابا تو بخندد بترس . کُردی

له هەرکوێ دان هەیە، داویژ هەیە.

هر جا که دان باشد دام نیز باشد. امثال و حکم دهخدا

له هەموکار چاکێکدا چەوت چێڵی هەیە .

در هر کار خوبی کژی نیز هست. کُردی

له هه‌مو هه‌ورێک باران ناباڕێت.

از هرابری باران نبارد. کُردی

(از هر کس نباید کار نکو).

مادام که که‌وتمه گه‌دایی، چ گه‌ڕووس چ کولیایی.

وقتی دست به گدایی زدم، چه گروس باشد چه کلیایی.

ماران گه‌سته له گورێس ڕه‌ش و بازگ ده‌ترسێ.

مار گزیده از ریسمان سیاه و سفید میترسد. ایرانی

مار تا ڕاس نه‌بێته‌و ناچێ‌ته کونه‌و.

مار تا راست نگردد به سوراخ نرود. امثال وحکم دهخدا

مار چزو له خه‌وتو نادات.

مار خفته رانیش نزند. امثال وحکم دهخدا

(آزار رساندن به غافل وبیخبر ناجوان مردی است)

مار خراپ باشتر له یار ناڕاسته.

مار بد بهتر از یار بد. ایرانی

مار خۆشی له پۆنه نایه ئه‌وه‌ش له به‌ر کونه‌که‌یدا ده‌ژیته‌و.

مار خوشش از پونه نمیآید او نیز دم لانه‌اش می‌روید. کُردی

ماس بوینه که‌وچکی لێ ده.

ماست را ببین قاشقش بزن. کُردی

(به اندازهٔ دخل و درآمد خرج کن اگر کم بود آهسته‌تر خرج کن)

ماسی له ئاوێدا نافرۆشرێ.

ماهی در آب فروخته نشود. کُردی

(نظیر به دشمه آهوی نگرفته را مبخش)

ماسی هەر کات له ئاو بیگری تازەیه.

ماهی را هروقت از آب بگیری تازه است . ایرانی

(علم وترقی راهروقت پی گرفتی دیر نیست)

ماسی هەموو کات له ئاودایه له تینویەتیا نێو سکی ڕەش بوەتەو .

ماهی همیشه اندر آب می‌زید از تشنگی اندرونش سیاه گشته . کُردی

مافی تایی له‌دولاوی دەستێنی .

حق طایی را از دولابی میستاند . کُردی

ماڵ بۆ ڕۆژ دژوار بەکار دێ هاوڕێ بەکات چەڵەمەو کۆسپ .

مال و ثروت به روز دشوار به کار آید دوست به وقت سختیها. امثال وحکم دهخدا

ماڵ به ڕیش خاوەنەکەی به فرۆش دەچێ.

مال را به ریش صاحبش به فروش رود . امثال مردوخ

ماڵ به لاێ‌یەک دەچێ ئیمان به هەزار لا .

مال به جایی رود ایمان به هزار سو . کُردی

(گر خانه‌ای را دزد بزند صاحبش به افراد زیادی مشکوکه شود و لیکه کالا رابیکی بربوده)

ماڵ بێ ئازاران له کۆڵانی مرۆڤاندایه .

خانهٔ بی آزاران در کوی مردمی است. امثال وحکم دهخدا

ماڵ بێ خاوەن و دڵی بێ دڵۆڤان.

مال بی صاحب دل بی رحم. کُردی

ماڵ بێ ژن وەکۆ بیری بێ دۆڵە.

خانهٔ بدون زن مانند چاه بدون دلو است. بلغاری

ماڵ بێ ژن وەکو چیمەن بێ قەراوە.

خانهٔ بدون زن مانند چمن بی شبنم است. چکها

ماڵ خۆت بە خاوەن بکەو هاوسا ماڵ بە دز مەکە.

خانه واموال خود را محفوظ دار وهمسایه را دزد مپندار. کُردی

ماڵ دنیا بۆ ئەوەیە کە پیاوەتی پێ بکەی.

مال ودنیا برای آن است که باآن مردانگی کنی. امثال و حکم کُردی

ماڵ سپاردەیی (ڕاسپاری) خاکیش خەشی لێ ناکات.

امانت را بەخاک سپارند خاک خیانت نکند. کُردی

ماڵ خۆ نەخۆر، بۆ چەکمە بۆر.

مال خویش نخور، به بود بهر چکمه بور. کُردی

ماڵ دنیا شاخێکی تەلاّیە، شاخێکی بەلاّیە.

مال ودنیا یک شاخش طلا است یک شاخش بلا است. کُردی

ماڵ قەڵب سەر بە خاوەنە.

مال بد سر بەصاحب است. امثال مردوخ

(جنس بد را کسی خریدار نیست).

مالٌ له چالاٌ بیٌ خاوەن مالٌ به دیارەو .

اموال در خاک باشد صاحبش ناظر . کُردی

(اگر چه اموال درزیر خاک مدفون است اما باید صاحبش مدام برآن حراست کند).

مالٌ له خاوەن مالٌ حەرامە .

مال از صاحب مال حرام است . کُردی

(افرادی را مخاطب قرار دهند که‌درمال مردم صاحب اختیار شوند)

مالٌمان پڕە له ڕازیانە و بە دەرد دلٌ ئێشەو دەمرین .

خانه‌مان پر از بادیان کوهی است از فرط دل‌درد میمیریم . کُردی

(کسی که وسیلهٔ رفع نیاز دردسترس دارد واز آن نتواند استفاده کند این مثل رابگوید)

مالٌ مفت نایژمێرن .

مال مفت را نشمارند. کُردی

مالٌم له تەرازووله خۆم لەبان سەیی .

مسکن در ترازوله و خودم در بان سید . کُردی

(اظهارات شخصی به شخص دیگر که بخواهد دو چیز بی‌ربط را به هم ربط دهد).

مالٌ منەو مالٌ ئاوایی جەلیل .

مال من است و قدردانی از جلیل . کُردی

(نیکی را کسی کند وتشکر از کسی دیگر).

مالٌ مێرۆله بە کەوچکە ئاوێک وێرانە .

لانهٔ مور به قاشقی آب ویران است. امثال وحکم کُردی

(فقرا هر حادثه‌ای کوچک برایشان سنگین است)

مالٚ نەخوەرم بەش بخوەرمە .

مال نخورده نصیب بخور شود . کُردی

(کسی فقط به دنبال اندوختن پول باشد واز آن نخورد وقتی که مرد وارثین آنرا بخورند)

مالٚ وێران دەبێ چۆن منداڵ ببێ بە ماڵدار .

خانه ویران گردد چون بچه گردد خانه‌دار . امثال وحکم دهخدا

ماڵی بێ میوان وەکو ئاشی بێ دانە .

خانهٔ بدون مهمان مانند آسیاب بدون دانه است . کُردی

ماڵێک بە خۆشی بچێ بە گریانیش ناگەڕێتەو .

مالی را که با شادی رود با گریه هم برنمی‌گردد . کُردی

ماڵی ورچ و بایەی مس؟

خانه‌ی خرس و بادیه‌ی مس. امثال و حکم دهخدا

ماڵی هاوڕییان گسک بدەو دەرگای دوژمن مەکوتە .

خانهٔ دوستان را بروب در دشمنان را مکوب . ایرانی

(گویند درویشی را ضرورتی پیش آمد گلیمی از خانه یاری بدزدید حاکم قطع یدش داد ، صاحب گلیم شفاعتش را بخواست من او راببخشم گفت به شفاعت تو از حد شرع فرو نگذارم گفت آنچه فرمودی راست است ولیکن هر که ازمال وقف چیزی بدزدد قطع یدش لازم نیست)

مانگا بە دزە کەڵ دەگرێ و بە ئاشکرا دەزێت.

ماده‌گاو به پنهان جفت گیرد آشکار بزاید . کُردی

(نظیر شتر سواری دولا ...)

مانگ بۆ هه‌میشه له ژێر هه‌وران نامێنێت.

ماه همیشه پشت ابرها پنهان نگردد. امثال وحکم دهخدا

(حقیقت برای همیشه پنهان نماند)

مانگ دیار بێ ئه‌وه‌جه‌ی به‌هێماو ده‌س نیشان نییه .

ماه اگر نمایان باشد نیازی به ایماء واشارت ندارد . کُردی

مردوو ناتوانێت بشۆرێ قیڕه‌قیڕی خسته‌وه‌ته زیندوو.

مرده را نتواند بشورد سروصدا در زنده‌ها بپاکرده. کُردی

(از پس مسئولیت خود برنمی‌آید ، دست به آزار مردم میزند).

مرۆچه چی ده‌کا له گه‌نم؟!

مورچه را چه توان است اثر برکندم ؟! کُردی

مردوێکی به ناو بانگ چاکتر له سه‌د زیندوی به‌دناو.

یکی مرده مشهور به ز صد زندهٔ بدنام . ایرانی

مردوو به‌ش زیندوو خۆر.

مردهٔ سهم زنده خور . کُردی

مرۆچه‌ی که‌وێته نێو ئاوێ پێ وایه دنیا ئاو گرتویه .

مورچه که اندر آب افتاد به خیالش دنیا را آب گرفته‌است . ایرانی

مرۆڤ ئه‌گه‌ر ده‌سی نه‌ڕوات نێره‌که‌ر دێنێته مایه شه‌ریکی.

انسان اگر بی‌بضاعت باشد نره‌خر را به مایه شراکت گیرد. کُردی

مریشک ئه‌گه‌ر خۆی خوَڵ نه‌کا به سه‌ریا کێ خوَڵ بکا به سه‌ریا.

مرغ اگر خود خاک برسرش نریزد پس چه کسی بریزد. کُردی

مریشک هاوسا قازه.

مرغ همسایه غاز است. ایرانی

(چیزی که مال همسایه است بهتر به نظر می‌آید).

مریشک برسی خه‌رمان ئاو بردوو ده‌که‌وێته بیری.

مرغ گرسنه خرمن آب برده به یادش افتد. کُردی

(کنایه از افرادی است که در دخل وخرج خود تصرف ونظم ندارند ودر هنگام قحطی وکمبود از گذشته خود پشیمان شوند).

مریشکێکی هێلکه‌که‌ر، چاکتر له گایه‌کی جووت نه‌که‌ر.

مرغی تخم‌گذار بهتر از گاوی شخم نزن. امثال وحکم کُردی

مریشک گۆشت خۆر ده‌نووکی چه‌وته.

مرغ گوشت خوار منقارش کج است. ایرانی

مزگه‌وت بڕوخێ نۆژه‌رگه‌ی ده‌مێنێ.

مسجد گر خراب شود محرابش بماند. کُردی

(انسان شجیع اگر چه پیر گردد آثار شجاعت در او باقی است).

مزگه‌وت نه‌خراو حافز ده‌رگای گرت.

مسجد ساخته نشد حافظ جلو درب را گرفت. کُردی

مشت له درەوشێ دەکوتێ.

مشت بر درفش زند. امثال مردوخ

(چو ابله زند مشت بر درفش).

مشت نموونەی خەرواره .

مشت نمونه خروار است . ایرانی

مشک و پشیله که پێکەوه ساچان بەهاراک خراپ دەکەن .

موش وگربه که باهم ساختند بقالی را خراب می‌کنند . ایرانی

من ئەڵێم خواجەم تۆ ئەڵێ چەند منداڵت هەیه؟

من گویم خواجه‌ام تو گویی چند بچه داری؟ ایرانی

من خاس و تۆ خاس کێ ناسنەیی خاسیمان بکات .

من پارسا وتو پارسا پس چه کسی تعریف از پارسا بودن ما بکند . کُردی

منداڵ بێ وێژەو ناژیر وەکۆ قامکی شەشەمه که دەس له بڕینی ئەو بە ئێش دێت و هەبوونی شوورەییه.

فرزند بی ادب به انگشت ششمی ماند که دست از بریدنش به درد آید و بودنش زشت آید.

امثال‌وحکم دهخدا

منەت چەوسێنەر ببه منەت ناپیاو مەبه .

منت ظالم بکش منت نامرد را مکش . کُردی

موورگ ئاوەڵان دەبێ شەو له ملی کەی .

گردن‌بند همسایه دزدیدن را شب باید به گردن آویخت . کُردی

مووسایی بەقاڵ کە تێشکا لە شوێن بنچاخە کۆن دەگەڕێ.

یهودی بقال که ورشکست شد دنبال قبالهٔ کهنه می‌گردد. — امثال مردوخ

(نظیر مرغ گرسنه خرمن آب برده به یادش میافتد)

مەڕدار لە گەڵ مەڕدارێ دیندار لە گەڵ دینداری.

گله‌دار با گله‌دار ، دیندار با دیندار. — امثال وحکم کُردی

(نظیر کبوتر با کبوتر باز با باز)

مەڕوانە بە قەدی وردی بڕوا لە هەل و گوردی .

منگر به قد ریزش بنگر به گربُز بودنش . — امثال و حکم کُردی

(نظیر فلفل نبین چه ریز اسعه بشکن ببین چه تیز اسعه).

مەلووچک پەلامار بنچک .

گنجشک را به بوته پناه بردن . — کُردی

(گر مظلومی از تعقیب ظالمی به شما پناه برد او را امان ده).

مەلووچک خۆی چیە تا کەلەپاچەی چی بێ؟

گنجشک خودش چی هست تا کله‌پاچه‌اش چه باشد؟ — کُردی

(گدا را چه بضاعت اسعه تا از او انتظار وافر داشعه).

مەلووچکی ئەمساڵ مەلووچکی پاروی پەند ئەدا.

گنجشک امسال گنجشک پارسالی را نصیحت می‌کرد . — گیلانی

مەل هەیە گۆشتی دەخوەن مەلیش هەیە گۆشتی پێ ئەدەن .

پرنده‌ای را گوشت خورند پرنده‌ای را نیز گوشت دهند . — کُردی

مەمکی دایکی قەپ دەگرێ.

پستان مادرش را گاز میگیرد. ایرانی

(افراد بد ذاته، نمک نشناس).

مەیموون لە خۆی نەبوو ئاوڵەیشی دەرهێنا.

میمون خود بس نبود آبله هم درآورد. کُردی

(کسی که خود همیشه مزاحم باشد و با مزاحمهای دیگری دوسته باشد).

مێخی دووحاچ ناچێ بە زەوینا.

میخ دو شاخک نرود فرو در زمین. امثال مردوخ

(بدون همبستگی و اتحاد پیروزی محال است).

میراتکەر بە کەمتارە.

میراث خربه کفتار است. کُردی

ناز لە ئەندازە دەر چوو جەنگە.

ناز بیش از اندازه انجامش جنگ است. امثال مردوخ

(اعتدال در برخورد بهتراست).

نامەت خۆی چاکە قۆرتی خراپە.

بد یمن خودش خوب است دست اندازش بد است. کُردی

نان ئەو نانەیە کە لە خوانچەدا بێ.

نان آنست که در خوان است. کُردی

(در مورد کسانی است که از گذشته خود مبالغه میکنند).

نان بۆ نانەوا گۆشت بۆ کوشتگەر.

نان برای نانوا گوشت برای قصاب . ایرانی

نانت جوین بێ خوڵکت گەنمین.

نانت جوین باشد دعوتت گندمین . کُردی

نان گەرم سکی پۆلاینی دەوێ.

نان داغ شکم پولادین میخواهد . کُردی

(با قوی پنجه در افتادن پنجهٔ قوی لازم است).

نان‌یەکی خواردوە بەو ڕۆنەو، دیسان دەچێ بەئەو شوێنەو.

قرص نانی را با روغن خورده است، به همان مسیر باز هم می‌رود. کُردی

(یکبار در کاری سود بردن و پنداشتن که همیشه دنباله‌ی آن سودمند بود).

نان نیە بخوات پیاز دەخوات تا مرخی بکرێتەو .

نان نیست بخورد پیاز میخورد تا اشتهایش باز شود. امثال مردوخ

نایە لە گورگ پۆستین دوورین .

نباید ز گرگ پوستین دوزی . امثال وحکم دهخدا

نۆ دەورێش لە گلێمێک دەنون دوو سەرۆک لە کۆمارێک ناسرەون .

نُه درویش در گلیمی بخوابند ، دو پادشاه در کشوری نسازند . ایرانی

نۆکەری بێ جیرە پوپانەی سەر ئاغایە .

نوکر بی جیره تاج سر آغاست . امثال مردوخ

نۆک هەمۆ چێشتان .

نخود هر آشی . ایرانی

نه ئەوەندە وِن کە بشکیت نە ئەوەندە تەڕ کە بگۆشریت.

نه آنقدر خشک که بشکنی نه آنقدر خیس که چلانده شوی . امثال مردوخ

(نظیر نه تلخ تلخ نه شیرین شیرین).

نە ئەوەی لە ڕواڵەتدا هەلا دەکات پێتەوایکی گران باییە .

نه آنکه به ظاهر نکوست کالائی است گرانبها . کُردی

نە پاتاڵ بنێرن بۆ کەرکڕین نە لاو بۆ خوازبێنی ژن .

نه پیر را برای خر خریدن بفرستید نه جوان برای خواستگاری زن . ایرانی

(پیر خر سسعه انتخاب کند وجوان فشار غریزه تشخیص را از او سلب میکند).

نە خانوی بە جەنگ نە پێڵاوی بە تەنگ .

نه خانهٔ به جنگ نه پای افزار به تنگ. امثال وحکم دهخدا

(هر دو اسباب عذاب جانند).

نە خۆشی پیر وەکو قیر.

بیماری پیر مانند قیر. امثال مردوخ

(صعب‌العلاج بود).

نە خۆشی جەوان، وەکو تکەی بان.

بیماری جوان، مانند چکهٔ بام. امثال مردوخ

(زود گذر و زود علاج است)

نەزان ئەگەر سەری زێڕ بێ بنی مەفرەقە.

نادان اگر سرش زر باشد انتهایش مفرغ است . امثال وحکم کُردی

نه شیرین شیرین که بتخوْن نه تاڵ تاڵ که تفت کەنەو .

نه شیرین شیرین که بخورندت و نه تلخ تلخ که تفت کنند . کُردی

نه مشتم هەیە نه پشت .

نه مشت دارم نه پشت . کُردی

(بینوایان نه زور بازو دارند نه پشتیبان قوی).

نەیبی کوڕێکی ببو گونی بڕی .

ندیده پسری داشت، خایه‌اش را برید. کُردی

نێره، بیدۆشه .

نر است، بدوشش . امثال وحکم کُردی

نیمەسەوەی چۆڵ مەدە له نیمەسەوەی پڕ.

سبوی خالی را به سبوی پر مزن . ایرانی

نێوی هەیە ناوکی نیه.

نام دارد ولی هسته ندارد . کُردی

وتاری چاک هیچ کات فەڕفۆت نابێ.

گفتار نیکو هیچ وقت کهنه نگردد . امثال و حکم دهخدا

وتەکانت مفت پێڵاوەکانت جفت .

حرفهایت مفت کفشهایت جفت . ایرانی

وتیان بەگەوج بۆچی گەوجی؟ وتی من له زانا، زاناترم .

به احمق گفتند چرا احمقی؟ گفت من از دانا داناترم. کُردی

وجاخ به کوڕی خەڵک ڕۆشن نابێتەو.

اجاق با پسر دیگران روشن نگردد. کُردی

وچیت بلّیم خاس؟ هاوین پێ پەتی، زستان بێ کراس.

چه چیزت را بستایم؟ تابستان پا برهنه، زمستان بی‌پیرهن. کُردی

وسکوت ئاوە دەڕژێتە سەر ئاگرا.

سکوت آب است بر آتش. کُردی امثال مردوخ

وشتر بە عێلاقەبەندیەو چی .

شتر را به علاقه‌بندی چه ربط. کُردی

(یا شتر والبریشم بافی ؟)

وشتر تەڕافی شکاندو کەر بژاردی .

دنده را شتر بشکست تاوانش را خر داد . ایرانی

وشتر لە خەودا دانەلۆکە دەبینێ.

شتر در خواب بیند پنبه دانه . ایرانی

وڵات هەی هەیە کۆسەبەڵمە ڕیش .

ولایت در آشفتگی کوسه پشمینه ریش . کُردی

وڵات ئەنگوس عیورەتی لێ گرتوە .

اهل ولایت را همه انگشت عبرت به دهان است. کُردی

(به علت اعمال زشت و پلشتی که دارد همگان او راعبرت ودرس برای خود دانند همانند لقمان را گفتند ادب از که

آموختن گفت لز بی لدبان)

ولاّم نه‌فام ته‌فره‌یه.

جواب نادان تفره رفتن است . کُردی

وه‌کۆ ئاو ده‌ڕوات وه‌کۆ ڕیخ ده‌مینیت .

مانند آب میرود مانند ریگ بماند. گیلانی

(نادان و بدقول و لراده لسه).

وه‌رزی باران وای له کولۆ وه‌رزی گه‌رما وای له کولۆ.

فصل باران وای بر کلوخ فصل گرما وای بر کلوخ . کُردی

(در سور و عزا ضعفا در هرجهه زیان پذیرند).

وه‌کۆ ئاو ژیرکایه .

مانند آب زیرکاه است . کُردی

وه‌کو ئه‌وه‌ی بی که کاری دوو که‌س ڕیک بکه‌ی .

از آنانی باشی که کار دو کس را راه‌بیندازی . کُردی

(مردمی باش وبه‌مردم نیکویی کن).

وه‌کو سرنچک له ڕواڵه‌تدا سووروجوانه به‌لاّم نیوی ڕه‌شه .

همانند سنجد ظرهرش سرخ فام و زیبا اما اندرونش سیاه است . کُردی

ها به سه‌ر کای ئاگر تێ به‌ربووه‌و.

بر روی کاه محترق نشسته. امثال و حکم مردوخ

(در جای نالمنی قرارگرفته شغل ثابتی ندارد).

هاتوون تۆڵ دێزه له جام ئه‌سه‌نن .

آمده‌اند انتقام دیگ را از جام ستانند . امثال وحکم مردوخ

هاره‌گیدیره‌ی؟ هه‌ردووکمان ڕێوی کونێکین .

هاره‌گیدیری؟ هر دو روباه یک لانه‌ایم . کُردی

(دو بچه روباه از یک پدر ومادر یکی ترکی بخواند یکی کردی ظاهراً یکی خود رابرتربداند).

هاڵه چاو له ترێ ده‌کا ئاو ده‌گرێ.

غوره به انگور نگرد آب بگیرد. کُردی

(در انجام کارهای حسنه محسنین باید پیش قدم شوند تا دگر مردم به پیروی آنان قدم مثبت بردارند)

هاوسای چاک له برای دوور چاکتره.

همسایه خوب از برادر دور بهتر است. کُردی

هاوڕێ ڕاسته‌قینه ئه‌وه‌یه که هه‌مۆ کات له‌گه‌ڵتا بێ.

دوست واقعی آن است که همیشه با تو باشد . انگلیسی .

هاوڕیه‌تی له‌گه‌ڵ ئه‌ڵوات وه‌کۆ هاوڕیه‌تی ورچه .

دوستی با نادان به دوستی خرس ماند . امثال و حکم دهخدا

هاوڕێ هه‌مۆ که‌س هاوڕێ که‌س نیه .

دوست همه کس دوست کس نیست . ایرانی

هاوین ده‌خه‌وێ مه‌س مه‌س، زستان ده‌گه‌ڕێ سه‌وه‌ته به ده‌س .

تابستان بخوابد مست ، مست زمستان بگردد سبد بدست . کُردی

هۆز ئه‌گه‌ر کۆچ بکات وگای مل هۆڕی بێ ئه‌و هۆزه سه‌قام ناگرێت .

طایفه‌ای گر کوچ کند و گاو سرکش داشته‌باشد آن طایفه سامان نمی‌گیرد. کُردی

هۆش و ڕای هێقم له شمشێر بڕاتره.

رای قوی از شمشیر کاریتر است. امثال و حکم دهخدا

هه‌تیو ده‌گریا بۆ په‌پکه ئه‌ویشی که هه‌بوو سه‌گ بردی.

یتمی میگریست از بهر قرص نانی آنچه راهم داشت سگ بربود. کُردی

هه‌ر به‌ره‌و ژووره‌یه‌ک به‌ره‌و خواره‌یه‌کی هه‌یه.

هر سربالایی یک سرپائینی دارد. کُردی

هه‌ر چتێک به‌کار نه‌هاتوو ڕۆژێک به‌کار دێ.

هر چیز بی خاصیت روزی به کار آید. کُردی

هه‌رچه‌ن بارم لاره به‌لاّم ڕاوێژم ڕاسه‌قینه‌یه.

هر چند بارم کج است اما تدبیرم حقیقت. امثال مردوخ کُردی

(اگر چه ظاهراً بدنامم لیکن هدفم درست است).

هه‌رچێک له دێزه‌دا بێ دێته که‌وچک.

هرچه در دیگ باشد به قاشق آید. امثال وحکم مردوخ

(هر چیز نامعلوم بالاخره معلوم شود).

هه‌رداڕێک نه‌رم بێ کرم ده‌یخوات.

هر درختی نرم باشد کرم آنرا بخورد. امثال وحکم مردوخ

هه‌ر ددانێکی به سالێک ده‌رهێناوه.

هر دندانش را به یکسال درآورده. امثال وحکم مردوخ

(بسیار حریص ، طامع وخسیس است).

هەر ڕۆژێک باو بۆرانە کەچەڵ سەرە شۆرانە.

روزی که باد وبوران است کچل را سرشوران است. کُردی

(مانند حسنی به مکتب نمی‌رفت هر وقت می‌رفت جمعه بود).

هەر ڕۆژێک کار خۆی، دەگەڵ خۆیەتی.

کار هر روز در خود آن روز است . امثال مردوخ

هەر سمێڵ زەردیەک کاک بایزید نیە.

هر سبیل زردی بایزید آقا نیست. کُردی

هەر سەرێک ئاوەزێکی هەیە .

هر سری شعوری دارد . کُردی

هەر شارێ ماسەوای بە تارێ.

هر شهری آش دوغش به طوری . کُردی

(نباید از رسم ورسوم ملل انتقاد کرد).

هەر شەوە زەنگێ مانگە شەوێکی هەیە .

هر شب تاریکی شب مهتابی هم دارد . کُردی

(نظیر در ناامیدی بسی امید است پایان شب سیاه سفید است).

هەرکەس بزنێکی هەبێ خەمێکیشی هەبێ.

هر کس بزی دارد غمی هم دارد . کُردی

هەرکۆ گەرەکی بێ مورەبی شێواز بکات ئەشێ خوی مورەبا بێ.

هر کس می‌خواهد مربی تربیت کند باید خود مربا باشد. . ایرانی

هەر قامکێک خوێن خۆی لێ دێ.

هر انگشتی خون خود از آن برون تراود. کُردی

هەرکارێک بە ڕێبوارێک سپێردراوە.

هر کاری به کسی سپرده‌شده‌است. کُردی

(نظیر نان برای نانوا گوشت برای قصاب).

هەرکەس بانی زۆر بەفری زۆر.

هر کس بامش بیش، برفش بیش. ایرانی

هەرکەس بە هیوای خاڵو مەمۆ بێ ئێوارە بێ نان شەوان بێ دۆ بێ.

هر کس در انتظار دایی و عمو است غروب بی نان شبها بی دوغ است. کُردی

هەرکەس پەڕ تاوسیی دەوێ، ئەبێ جەور هندوستان بکێشێ.

هر کس پر طاوس را طالب است جور هندوستان باید بکشد. امثال مردوخ

هەرکەس پەزی ببێ گورگی لێ دەکەوێ.

هر کس گوسفند دارد گرگ هم به گله‌اش می‌زند. امثال مردوخ

(هر کس ثروت دارد دزد هم دارد).

هەرکەس خانە دیرێ خەوەر لە خانەدان مەردمیش دیرێ.

هر کس خانه دارد زخاندان مردم نیز خبر دارد. کُردی

هەرکەس پیری نیە دانەیەک بکڕێ بە قیمەت، بی نێتە تاقێ بۆ زینەت.

هر کس پیر ندارد یکی بگیرد به قیمت، در تاقچه‌اش گذارد بهر زینت. کُردی

(این مثل را معمولاً پیران جهت راهنمایی فرزندان خود گویند).

هەر کەس دە کراسی خۆیدا پیاوێکە.

هر کس در جامهٔ خود مردی است. امثال و حکم کُردی

(هر کسی برای خود شخصیتی دارد وباید شخصیت دیگران راحرمت گذاشت).

هەر کەس فرە کوڕە بەختی شڕە.

هر کس را پسر زیاد است بختش از هم پاشیده است. امثال مردوخ

هەرکەس قسان خەڵکی بۆ تۆ هێنا هی تۆیش بۆ خەڵک دەبا.

هر کس سخن دیگری را برای تو آورد سخن تو را نیز برای دیگران ببرد. کُردی

هەرکەس مەردم سەرەن بکات ئێڵەکی دەکەن.

هر کس مردم را سرند کند در غربالش کنند. امثال مردوخ

(کسی که مردم آزاری کند بدتر عذابش دهند).

هەرکەس هەرچی بکێڵێ هەر ئەوە کۆ دەکاتەوە.

هر کس هر چه کاشت همان را برداشت. امثال مردوخ

هەر گردۆڵێک گوێز نیە.

هر گردی گردو نیست. ایرانی

هەرگ نم دراو ئاوێکی بەسە.

گل نم داده را اندک آبی بس است. امثال مردوخ

(هر کس در هر زمینه‌ای افکارش آمادگی داشته‌باشد بایک جرقه فکری به آن سوی گرایش پیدا کند).

هەر گوڵێک/بۆێکی هەیە.

هر گلی بوئی دارد.　　کُردی

(هر کس، شخصیتی دارد، یکی خوب و یکی بد).

هەزار دەرزی دانەی گاوەسنی تێدا نیە.

هزار سوزن یک گاو آهن نشود.　　امثال مردوخ

(هزار مرد ترسو یک مرد شجاع نیارزد).

هەژار ئەگەر مزگەوت جامەکی بخات، یان نوێژەرگەی لارە یان تاقی دەڕمی.

فقرا اگر مسجد آبگینه بسازند یا محرابش کج است یا طاقچه‌اش فرو ریزد.　　ایرانی

هەڵپەڕکێ کەر ناتوانێ سەما کات، دەڵێ زەوین لێژە.

رقاصه نمی‌توانست برقصد میگفت زمین کج است.　　کُردی

هەڵ ماسیان ئابووری نەدارەکان نەدارتر و داراکان داراتر دەکات.

تورم اقتصادی فقرا را فقیرتر و متمولین را متمول‌تر می‌کند.　　ایرانی

هەڵە گرتن لە مەزنان هەڵەیە.

خطا گرفتن بر بزرگان خطاست.　　امثال وحکم دهخدا

هەمۆ جڕجانەوەریەک گۆشت دەخوات تەنیا نێو گورگ بەناوە.

همهٔ جانوران گوشت خورند فقط گرگ بد نام است.　　کُردی

هەمو چتان هەموان دەزانن.

همه چیز را همگان دانند.　　ایرانی

هەمو ڕێگایەک بۆ بانە دەچێ.

همه راه به بانه رود.　　کُردی

(مقصود هر دو یکی است).

هەڵۆ مەڕ ڕاو نانێت .

شاهین گوسفند رم ندهد . کُردی

هەمو کات بۆنی گوڵاو لەو دەسەی دێ کە گوڵ بە ئێوە پێشکەش کراوە.

همیشه بوی عطر از دستی آید که گل به شما تقدیم شده‌است . چینی

هەنگین دە پێستی سەگ.

انگبین در پوست سگ. امثال و حکم کُردی

(کنایه از مال زیاد به آدمهای خسیس تعلق دارد).

هەورێشم بە پۆی پڵاس نابێ.

ابریشم پود پلاس نگردد . کُردی

هەوڕگەر لە نێو کۆزە کەڵی ئاو دەخوات.

سفالگر در کوزهٔ شکسته آب خورد . امثال مردوخ

هەوەڵ چاڵ بکەنە ئینجا مەنارە بدزە.

اول چاد بکن آنگاد مناره بدزد . ایرانی

(برای انجام هر کاری اول تصمیم وتدبیر لازم است).

هەوەڵ فیس، دوایی پیس.

اول افادد و عاقبت رسوایی. کُردی

هیچ کەس بە دۆی خۆی ناڵێ ترشە .

هیچ کس دوغ خود را نگوید ترش است . کُردی

(کسی بر خوب وبد اعمال خود واقف نیست و کار خود را بد نپندارد).

هێز بە کوشتن ئەدات زێڕ بە دۆژ دەبات.

زور به کشتن دهد زر به جهنم برد. — امثال وحکم دهخدا

هێلکەی ئەمڕۆ لە جووجەڵەی سۆزی باشترە.

تخم مرغ امروز از جوجهٔ فردا بهتر است. — امثال مردوخ

(نظیر سرکه نقد به ز حلوای نسیه).

هێلکە دز لە ئاکامدا وشتر دزە .

تخم‌مرغ دزد سرانجام شتر دزد است. — ایرانی

یابوی خەساو و پیاوی کۆسە تەمەنیان دیار نی‌یە .

یابو اخته و مرد کوسه عمرشان معلوم نیست . — ایرانی

یان مەرد بە، یان نیوە مەرد یان حەپلێ حەپاو.

یا مرد باش یا نیمه مرد یا هپلی هپو . — کُردی

یان زانا بە یان پرسا .

یادانا باش یا جویا . — کُردی

یان مریشک بە بفڕە یان وشتر بە بار بوە.

یا مرغ باش بپر یا شتر باش بار ببر. — ایرانی

یەزد دوورە گەز نزیکە.

یزد دور است گز نزدیک است. — امثال مردوخ

یەکێکیان ڕێ نەئەدا دێ هەواڵ ماڵ کەیخوای دەپرسی .

یکی را به ده راه نمی‌دادند خانهٔ کدخدا را میخواست . ایرانی

یه‌کێ له شار هاتبوه‌و هه‌واڵ شاری ده‌پرسی.

یکی را خود از شهر برگشته میگفت از شهر چه خبر ؟ امثال مردوخ

یه‌کێ مه‌ن و یه‌کێ نیوه‌مه‌ن.

یکی من و دیگری نیمه من . کُردی

(در اختلافات برای نیل به صلح وصفا باید یکی کوتاه بیاید).

ئاشتی (صلح)

دوژمن که له ئاشتی وتووێژی کرد خۆت بۆ شه‌ڕ کردن گڵاڵه بکه .

دشمن که از صُلح دم زد خود رابرای جنگ آماده کن. انگلیسی .

به ئاشتی، ئاشتی گوتن ئاشتی ڕێک نابێت.

به آشتی گفتن آشتی درست نمی‌شود . ایتالیایی .

شمشێره‌که‌ت که تیژ بوو ئاشتی خۆ به‌خۆدا ده‌سه‌پێ.

. شمشیرت که تیز شد صلح خود به خود برقرار میگردد. آفریقایی

ئاشتی سه‌ره‌تا چاکتر له شه‌ڕی دوای‌یه.

صلح اول به از جنگ آخر است . فارسی

ئاشتی که سه‌قام بگرێت ته‌واوی مرۆڤ له ته‌مه‌نی پیری‌دا ده‌مرن .

صلح که برقرار شد تمام مردم در سن پیری می‌میرند . فرانسوی .

شەڕ لە شێف و ئاشتی لە خەرمان .

جنگ در حین شخم زدن صلح در حین خرمن . کُردی

(بحث و اظهار نظر در ابتدای هر کار بهتر از سرانجام است).

تەسەی پڕ ئاشتی ماڵە.

طبق پر آشتی خانواده‌است . کُردی

ئاشتی کتک و مشک پرسەی پێتەوافرۆشە.

آشتی گربه وموش عزای کالا فروش است . کُردی

ئاگر (آتش)

ئاگر بە گورجی ڕۆشن دەبێت بەڵام قوژاندنەوەی زۆر دژیایە.

آتش به زودی روشن می‌شود اما خاموش کردنش بسیار سخت است . یونانی

(نظیر شایعه بزودی گسترش می‌یابد ولی ثابت نمودن اینکه که دروغ است محال و غیرممکن است) .

لە ئاگرت گەرمەو نەبووم لە دووکەڵت کوێر بووم.

از آتشت گرم نگشتم از دودت کور شدم (کنایه از فرزند ناصالح و بی انضباط) کُردی

لە خۆڵەمڕی بان ئاگر باوڕ مەکە قوژاوەتەو.

از خاکستر روی آتش باور مکن که خاموش شده‌است . فرانسوی

هەڵگرساندنی ئاگرێ‌یەکی بچووک جیهان دەسووتێنێ.

یک شعله‌ور ساختن کوچک آتش جهان سوزی راه می‌اندازد. فرانسوی

لۆکەو ئاگر پێکەوە هەڵ ناکەن.

پنبه و آتش باهم جور در نمی‌آیند. هندی

(انسان متدین و انسان بد طینت با هم دوست نگردند).

شێت ئاور هەڵ دەگرسێنێت زانا دەیکوژێنێتەو.

دیوانه آتش بر می‌افروزاند دانا آنرا خاموش میکند. انگلیسی

ئاور کەم زیان وخەساری زۆرترە.

آتش کم، ضررش بیشتر است.

(دشمن هر چند که ضعیف و حقیر باشد تو آن را کوچک مشمار!). ایتالیایی

نەیار بە ئاهیر گەشە ئەدات و یار بە سەریا ئاو دەڕژێنێت.

دشمن آتش را شعله‌ور میسازد و دوست بر آن آب ریزد. یونانی

هیچ چتێک لەگەڵ ئاوردا کایە ناکات.

هیچ چیز با آتش بازی نمیکند. کُردی

(هیچ کس با انسان ابله دوست نگردد).

ئاگر کە هەڵگرسا تەڕو وشک پێکەوە دەسووتن.

آتش که افروخت تر و خشک باهم بسوزند. کُردی

ئاو (آب)

تکه‌تکه‌ی ئاو بەردکون دەکات .

قطره قطرهٔ آب سنگ را سوراخ میکند . روسی

(ارادهٔ انسان اگر قوی باشد بر هرمشکلی چیره گردد).

نوشوومەی ئاو سەوزیە.

نمونهٔ آب سبزی است . کُردی

ئاو و ئاگر لە هەمو چتێک باشتر جێگا بۆ خۆان ئەدۆزنەو .

آب و آتش بهتر از هرچیز دیگر جا برای خود مییابند . آلمانی

ئاوێک لە جۆگەلەیەکدا بڕوات یەکسەرە دەڕوێت .

آبی که در جوبی روان باشد همیشه میرود (کنایه از خوی و خصلت مردمی است) کُردی

ئاو زفتە دەنگی کەمترە.

آب زیاد صدایش کمتر است. هندی

(منظور از افرادی است که توانایی زیادی دارند اما بی مبالغه‌اند).

خاسی بکەو بیە بە ئاودا.

تو نیکی کن و به آبش بنداز (تو نیکی کُن و در دجله انداز) . ایرانی

کانی‌یەک کە خۆی ئاوی نەبێت هەر ئاو بکە بە سەریا .

چشمه‌ای که از خود آب بر نیارد، آب ریختن بر آن بیهوده است. کُردی

(کسی که ابله واحمق باشد پند دادنش چه سود).

ئاوی مەن ئاسیاو ناگەڕێنێت .

آب راکد آسیاب نمی‌گرداند . اسپانیولی

(انسان کاهل نمی‌تواند امرار معاش خود رابدست آورد).

کاتێک کە بیر وشک بوو پێزو ئەرژێ ئاو دیار ئەدات .

وقتی که چاه خشک شد ارزش آب معلوم می‌شود. اسکاتلندی

(هنگامی که یک شخص برجسته از دنیا رخت بربست ارزش او معلوم می‌شود).

ئادەمیزاد کە بۆ ئاوێژ درژ و ڕژد بێت بمرێت چاکترە.

آدمیزاد که برای آب هم خسیس و حسود باشد بمیرد بهتر است . هندی

ئاو هەر هێندە بە کەڵکو پڕ ئەڕژبێت کاتێک کە بۆی گرت ئەیەوێ بی‌ڕژێنی.

آب هر قدر هم که پر ارزش باشد هنگامی که بو گرفت باید دور ریخته شود . چینی

(انسان هر قدر هم سمت و حرفه‌اش مهم باشد وقتی که فاسد باشد باید برکنار شود).

هەر هێندە کە کانیاو دوورتر بێت تۆ هەنگاوەکانت زل‌تر هەڵبگرە .

هر قدر که چشمهٔ آب دورتر باشد تو قدمهایت را بزرگتر بردار. آفریقایی

(هر قدر دهر بر تو مشکل میگیرد تو استوار وبردبارتر مبارزه کن).

بەشەر لە ئاو بووە بەڵام بە نان زیندوە .

انسان از آب بوجود آمده اما به نان زنده‌است . ژاپنی

ئاو ڕۆیشتو بۆ جۆگەلە ناگەڕێتەو .

آب رفته به جوی بازنمی‌گردد . فارسی

(چیزی که از دست رفته اندوه چرا؟)

گەورە ئاوده‌ڕژێنێت ، چکۆله پای ئەخزێت.

بزرگ آب ریزد و کوچک پایش لیز خورد . کُردی

(بچه‌ها معمولاً از بزرگترها تقلید میکنند واعمال نیک و بد بزرگترها را همانند آینه منعکس میکنند)

بەر لە ئەوەی کە لە ناو لووت داننی دیکەیان بڵی لووتی خۆت بسڕه .

قبل از اینکه از تو دماغ زدن دیگران حرف بزنی دماغ خود راپاک کن . انگلیسی

ئەوەی کە لووت خۆی بە قۆڵ کراسەکەی پاک دەکاتەو باوەڕی پێ مەکەن .

آنکه دماغ خود را باآستین پیراهنش پاک می‌کند به او باور نکنید . یونانی

چما لە لووتی فێڵ داکەوتوه .

انگار از دماغ فیل افتاده‌است . فارسی

مێرد مێرده ئەگەر چی لووتی لە بان سەریەو بێت.

مرد ، مرد است اگر چه دماغش بر روی سرش باشد . روسی

لووتی هەمۆ مرۆڤێک یەک جۆر نیە .

دماغ همهٔ مردم که یک شکل نیست . انگلیسی

لووت، لووتی خۆتە ئەگەر چی چلْمنیش بێت.

دماغ دماغ خودت است اگر چه خلمو هم باشد . کُردی

(کنایه چه خوب و چه بد باید قبولش داشت)

خاوەنی لووتی مۆمی نابێت لە بەر سومپاوە دابنیشێت.

صاحب دماغ مومی نباید جلو بخاری بنشیند . آلمانی

ئه‌سپ (اسب)

ئه‌سپی گاڕی کێش ئاڵف زۆر ده‌خوات .

اسب گاری بر علف زیاد میخورد . فرانسوی

کاتێک سوار ئه‌سپی که‌ڵه‌گه‌ت ده‌بی له بیر داخۆزیانیژدا به .

وقتی که سوار اسب بلند قد می‌شوی به فکر پیاده شدن هم باش . انگلیسی

به ئه‌سپی تۆپیو که نوقوڵ ناده‌ن.

به اسب مرده نقل نمی‌دهند که . آلمانی

ئه‌سپی غارانه بار ناوات .

اسب تند روبار نمیبرد . اسکاتلندی

ئه‌سپێک که ئه‌ته‌وێ بیکڕی هه‌وه‌ڵ که‌شه سواری به.

اسبی را که میخواهی بخری اول بار سوارش شو . انگلیسی

سوار ئه‌سپ که بووی له بیر پا پیاده کانیژدا بیه .

سوار اسب که شدی به فکر پیاده‌ها هم باش . عربی

ئه‌سپ پێشکه‌شی ددانی ناژمێرن .

اسب پیشکشی دندانش را نمی‌شمارند. ایرانی

به‌س ئه‌و ئه‌سپه چه‌رمگه‌ی که ئه‌تگوت له کوییه .

پس آن اسب سفیدی که میگفتی کجاست . مغولی

(از خود مبالغه کردن).

ئەسپی نیه ئاخوڕی بۆ دەبەستێ.

اسب ندارد آخر برایش می‌بندد. کُردی

ئەسپی‌کیان ناڵ دەکرد کێچیژ پای خۆی بەرزەو کرد.

اسبی را نعل می‌زدند کک نیز پای خویش را بالا گرفت. کُردی

ئێرس (صبر)

ئێرس دەرمانی هەر دەردێکه.

صبر دوای هر دردی است. عربی

ئێرس کردن کێو له بن دێنێت.

صبر کردن کوه را از ریشه می‌کند. عبری

ئێرس و هەوسەڵەی ساتێک نانی سەد ساڵە.

صبر وحوصله یک ساعت نان صد سال است. کُردی

ڕۆژێ که ئێرس له باخی حەوشی ئێوەدا چەکەرەی دا بپلکه چنینی میوەی سەرکەوتنەو.

روزی که صبر در باغ حیاط شما جوانه زد، دست بکار چیدن میوه، پیروزی شو. آلمانی

کەندو کۆسپ و ناڵەباری بۆ ئینسان ئێرس‌دار مانای نیه.

معضلات و مصائب برای انسان صبور معنی ندارد. انگلیسی

ئێرس کردن پایەبەرزترین هونەرە.

صبر کردن بلندمرتبه‌ترین هنر است . اسپانیایی

له توره بوونی پیاوی ئێرس‌دار بترسه .

از عصبانیت مرد صبور بترس . عربی

ئێرس گوڵێکه که له هه‌مۆ باخێکدا سه‌وز ناکات.

صبر گلی است که در هرباغی رشد نمی‌کند . عربی

ئه‌گه‌ر ئێرس بکه‌ی له قۆره (هاڵه) هه‌ڵوا (سایله) دوروست ده‌که‌ی .

اگر صبر کنی ز غوره حلوا سازی . فارسی

بایه‌خی پیاو به ئێرسی ئه‌وه .

ارزش مرد به صبر اوست . انگلیسی

بازه‌رگان (تاجر)

پاره‌ی بازه‌رگان له نه‌زانکاری بسێنه‌ر زۆر ده‌بێته‌و .

پول تاجر از بی تجربگی خریدار زیاد می‌شود. آمریکایی

پاره خوێی ژیانی بازه‌رگانه .

پول نمک زندگی بازرگان است . آلمانی

ئه‌گه‌ر منداڵ شیشه نه‌شکێنێت بازه‌رگان له برسدا ده‌مرێت.

اگر بچه شیشه نشکند تاجر از گرسنگی میمیرد . ایتالیایی

بازه‌رگان دوژمن بازه‌رگانه ئه‌گه‌ر چی برایشی بێت.

تاجر دشمن تاجر است اگر برادرش هم باشد. انگلیسی

بازەرگان بازاڕ، بازەرگانی دڵ ئازار.

بازرگان بازار ، بازرگان دل آزار . عربی

بازەرگانێک کە لە هەمو چتێک داو بسێنێ، بکات نانی شەو نیە بخوات.

تاجری که از همه چیز تجارت کند برای نان شب محتاج است . اسکاتلندی

تجارەت بێ پارە و سەربازی بێ چەک هیچ بایەخێکی نیە .

تجارت بی پول و سربازی بدون تفنگ هیچ ارزشی ندارد . آلمانی

باوک (پدر)

باوک هەر هێندە پیروپاتاڵ بێت هەبوونی چاکتر لە نەبوونە.

پدر هر قدر هم پیر باشد وجودش بهتر از نبودن است. ایتالیایی

ئەگەر ئەتەوێ بزانی باوکت لە تافی لاویدا چ نالەباری و تووشیەکی کێشاوە ژن بخوازە منداڵت بیێ.

اگر میخواهی بفهمی که پدرت در ایام جوانی چه زحمات و مشکلاتی را متحمل شده زن بگیر وبچه‌دار شو . فرانسوی

کاتێک کە زاڕۆی خۆتو لە باوەش گرت قوربو بایەخی باوکت دەزانی .

وقتی که بچه خود را در بغل گرفتی ارزش پدرت را میدانی . انگلیسی

منداڵ لە منداڵیدا بابی خۆی بە زاناترین کەس و لە سێروتەمەن لاویدا بە نەزانترین

کەس دەیژمێرێت بەڵام ئەگەر تەمەنی بە بانتر لە سی ساڵ گەیشت قوربی ئـەوساتە دەزانێت .

بچه در کودکی پدر خود را بەداناترین شخص و در سن جوانی به نادانترین شخص میشمارد اما اگر عمرش به بالاتر از سی سال رسید آنوقت ارزش او را میداند . یونانی

باوک و دایک هەزاروار پیروپاتاڵ بن هەبوونیان چاکتر لە نەبوونە .

پدر ومادر هر چند پیر باشند بودنشان از نبودنشان بهتراست . کُردی

ئاڵوویر (تجارت)

لە داوبسێن‌دا تەنیا گەوجگەل زیان دەبەن .

در تجارت فقط احمقها ضرر می‌کنند . انگلیسی

کەسێک کاروباری بسێن بفرۆش بێت هەمو جێگای جێگایە.

کسی که شغلش تجارت باشد، همه جا، جای‌اوست . فرانسوی

کاتێک، کە تجارەت بوو بە کارت ڕژدی و چاو تەنگی ئەبێتە سێبەرت.

وقتی که تجارت پیشه نمودی آز و طمع سایه‌ات می‌شود. آلمانی

ئەگەر تەرەشتە نەشکێت و پارچە نەدڕێت کار بسێن بفرۆش ڕێک نابێت.

اگر تیشه نشکند وپارچه پاره نشود کار تجارت راه نمی‌افتد . اسکاتلندی

بسێن و فرۆش دایکی پارەیە .

خرید و فروش مادر پول است . انگلیسی

منداڵ ئەگەر فێری تجارەتی نەکەی فێری دزی دەبێت.

به بچه اگر تجارت یاد ندهی دزد می‌شود.	مجاری

ئەگەر لە تەواو تجارەتدا بۆ کەسێکی دیکە کار بکەی وەکو ئەوەیە لەگوان مانگاکەت بدۆشیتە نێو جەوەنەی دیکەی خەڵک .

اگر درتمام تجارت برای کسی دیگر کار کنی مثل آن است که پستان گاوت را در سطل دیگران بدوشی.	استرالیایی

بەخت (شانس)

کەسێک کە بە هیوای بەخت دابنیشێت چەن ساڵ لەمەو پێش مردوە.

کسی که به امید شانس بنشیند چند سال قبل مرده‌است .	فرانسوی

بە شوێن چەخماخەێک کە لە ئاسمانی بەختەوە برووسکە ئەدات لە بیری ڕەشە هەوری شوێندا بە .

به دنبال جرقه‌ای که از آسمان شانس برق میزند بیاد سیاه ابر پشت سرش باش .	مجاری

کاتێک کە بەخت نەبێت دەڵەمە ددان دەشکێنێت.

وقتی که شانس نباشد مایهٔ پنیر دندان شکند .	کُردی

دەمی تیژ خنجەر شەنسی زاڵ بوونی ئەوە.

لب تیز خنجر شانس پیروزی اوست .	حبشی

بە هیوای شانسەو دانیشتن هەرەو، لە نێو جێگای مردن خەوتن هەرەو.

به امید شانس نشستن همان ، در بستر مرگ خوابیدن همان . آلمانی

کەسێک کە شەنس بە ڕوناکی بەرپای خۆی بزانێت کوێرە .

کسی که شانس را روشنایی جلو پای خود بداند، کور است . ایتالیایی

ئەگەر شەنس من بە سەرکەوتویی بگەیێنێت چ دیار کە نوغرۆم نەکات.

اگر شانس مرا به پیروزی برساند چه معلوم مرا سرنگون نکند . مراکشی

ئەگەر ئاوەز نەبێ شەنس کارساز نیە.

اگر عقل نباشد شانس کارساز نیست . کُردی

شەنس زێڕێکە کە پیاوی سەرکەوتوو بڕوای پێ نیە.

شانس گوهری است که مرد موفق به آن اعتماد نکند . کُردی

لە بەختەکەی شاریێ[1] قارسەقول دەبارێ.

از شانس بد شاری سرگین الاغ می‌بارد. کُردی

بەڵێن (قول)

بنچاخ دەدڕێت بەلاّم بەڵێن نادڕێت .

سند پاره میشود اما قول پاره نمی‌شود. آلمانی

سەری دەچێ بەلاّم بەڵێنی ناچێت.

۱ - [illegible]

سرش میرود اماقولش نمی‌رود . کُردی

(بر وعده و قولش وفا میکند تاحدی که حاضر است سربه‌نیست شود اما برقولش بایستد).

نێوان ئینسان و شەرافەت تاڵێک باریک و لاواز هەیە، ئەوەش بەڵێنە.

بین انسان وشرافت یک تار باریک هست آنهم قول است . فارسی

بەڵێن سێبەر کردەوەیە.

قول سایهٔ اعمال است . چینی

بەڵێن وەکو پەڵی قەڵماسکە کاتێک کە فڕ درا هیچ کاتێک ناگەڕێتەو .

قول مانند سنگ فلاخن است وقتی که پرتاب شد هیچ وقت برنمی‌گردد . عربی

بەڵێنی تا ئەژنۆیە .

قولش تا زانویش است . کُردی

(قول و وعده‌اش مطمئن نیست).

ئاژەڵ بە پا دەیبەستنەوە ئینسان بە بەڵێنی .

حیوان را با پا می‌بندند انسان را باقولش . انگلیسی

گا بە شاخ دەیبەستنەوە ئینسان بە بەڵێن .

گاو را باشاخ می‌بندند انسان را باقول . ژاپنی

پیاوی کردەوە بە، نەک پیاوی وتن .

مرد عمل باش ، نه مرد گفتن . چینی

وتاری شیرین و کردەوەی تاڵ زۆر لە مرۆڤی هەڵ خەڵەتاندووە .

گفتار شیرین و اعمال تلخ خیلی از مردم را گول زده‌است . فرانسوی

پێ (پا)

قاچ گەورە نیشانەی هەنگاوی گەورەیە .

پای بزرگ نشانهٔ قدم بزرگ است . آلمانی

کەسێک کە پای تەڕ بوو لە قوولاّیی ئاو ناترسێت .

کسیکه پایش خیس شد از ژرفای آب نمی‌ترسد . انگلیسی

بە پایەک لە پێڵاو بە پایەک پەتی نابێت هەڵ بیت .

به یک پا برهنه و به یک پا درکفش نمی‌شود دوید . آفریقایی

پا، کار دەس ناکات .

پا که کار دست رانمی‌کند . آلمانی

ئەگەر بە پای چەپ لە تەختخەوی بیتە خواری تا ئێوارە ناو چاوت بۆران دەکات .

اگر با پای چپ از تختخواب بیائید پائین تا غروب اوقاتت تلخ است . فرانسوی

پا بە پێڵاوی دیکەی خەڵکەو مەکە.

پا را به کفش دیگران مکن . فارسی

بە پای پەتی ناوێ بچیتە خزمەت دیسام.

با پای برهنه که نمی‌شود به حضور والی رفت . انگلیسی

پای ڕەش و چەرمگ لە بواردا دەر ئەکەوێ.

پای سیاه وسفید در گذر رودخانه معلوم شود. کُردی

(شهامعه یا عدم آن روز آزمایش مشهود شود)

هەرکەس ئەنازەی قاچ خۆی نەزانێت کاری بارە .

هر کس اندازهٔ پای خود را نداند کارش ساخته‌است . انگلیسی

پای گەورە مەینەتە مێشک گەورە دەولەتە .

پای بزرگ محنت است مغز بزرگ دولت است . کُردی

پارە (پول)

کاتێک کە پارەت زۆر بێت کەسکارەت لە سەرو ڕووتا دەرۆنەبان .

وقتی که پولت زیاد باشد فامیلهایت از سرو رویت بالا روند . ایتالیایی

پارە نۆکەری ئینسانی زاناو ئەربابی ئینسانی نەفامە.

پول نوکر آدم دانا و ارباب آدم نادان است . آلمانی

پارەی مفت تەبارگەریش (قاضی) دەیخوات .

پول مفت را قاضی هم میخورد . کُردی

ئەگەر پارە لە کیسەتدا بێت بەڵام سەر بە لەشتەو نەبێت قەی ناکات .

اگر پول در کیسه‌ات باشد ولی سر برتنت نباشد اشکال ندارد. انگلیسی

براییمان برایی کیسەمان جیایی .

برادریمان برادرانه، کیسه پولمان جداکانه . کُردی

پارە لە ئەو جێگا کە گومت کردوە بیدۆزەوە .

پول را همانجا که گم کرده‌ای بیاب . اسپانیایی

بێ پاره بێ فامیل و بێ کاره.

بی پول بی فامیل و بی کاره. ایتالیایی

حەسپەن و ئەوین بە پارەو حەسپەن و ئەوین بە زانست شوێن گرتن پێکەوە هاوڕێنابن .

عشق به پول وعشق به علم دنبال کردن با هم همراه نمی‌شود. انگلیسی

کاتێک که پاره ڕویشته گیفانت ئاوەز لە سەرت نامێنێت.

وقتی که پول به جیبت رفت عقل در سرت نمی‌ماند. انگلیسی

پارەبڕوای زۆرمەی مرۆڤ ئەداتە دەم باوه .

پول دین و ایمان اکثر مردم را به باد میدهد. فرانسه

ئەو کەسەی کە بڕوا و ئیمانی بۆ پاره بفرۆشێت ئینسان نیه .

کسی که ایمان خود رابرای پول بفروشد انسان نیست . هندی

لە گیفان هاوڕێ خەرج کردن ئاسانه .

از جیب رفیق خرج نمودن آسان است. روسی

پاره ، پاره دەر دێنێت .

پول ، پول درمی‌آورد. کُردی

پارەی با هاوردو با دەبیات .

پول باد آورده راباد می‌برد. ایرانی

پەیدا کردن پاره سوکوو ئاسانه بەڵام ئەیوەت کردنی دژیایه.

به دست آوردن پول آسان است اما نگهداری آن سخت است. مصری

ئـەگـەر ڕۆسـەمی نـەتەوەی زاڵـی   هیچ قوربت نی‌یە چونکە بێ مـاڵی

اگر رستمی اولاد زالی هیچ ارزشی نداری چونکه بی مالی

کُردی

پارە ئەگەریش دۆزیتەو بی‌ژمێرە .

پول را اگر هم پیداکردی بشمار . کُردی

پەڕ (پر)

هێلانەی مریشکی پەڕ بە پەڕ دەخرێتەو .

لانهٔ مرغ پر جا پر ساخته‌می‌شود. سوئدی

مامرێک کە پەڕ قیمەتی بیێت تەمەنی کورتە .

مرغی که پر قیمتی داشته‌باشد عمرش کوتاه‌است . آفریقایی

پەڕەکەی نیشان بدە تا بڵێم مریشکەکەی چەند ئەژێت .

پرش را نشان بده تا بگویم مرغش چند می‌ارزد. هندی

یارۆ بەکڵاوی من پەڕی نا (بەگیفانم شاخی نا) .

یارو به کلاه من پر گذاشت (به جیبم شاخ گذاشت) . ایتالیایی

لە پەڕ کڵاوەکەی زاتت نەچێت (دەلەسەیە) .

از پرکلاهش نترس (دروغ است). فرانسوی

بە هێمای پەڕیش دەبوو من بە زەوینا بدەی .

با اشارهٔ پر هم میشد مرا به زمین بزنی . فرانسوی

ژن و پەڕ بە چەشنی یەکن لە هەر لاییکەوە بابێت بۆ ئەو لا دەڕۆن .

زن و پر شبیه همند از هر سو باد بوزد به آن سو روند. آمریکایی

هێلانەیەک پەڕی زۆرتر بێت دێرتر خراودەبێت .

لانه‌ای که پرش بیشتر باشد دیرتر خراب می‌شود. انگلیسی

خد (عادت)

تەرک پێشە سونگەی مەرزە .

ترک عادت موجب مرض است . فارسی

خد خۆشکی کردەوەیە .

عادت خواهر عمل است . عبری

پێشە، سروشتی دووهەمە .

عادت ، طبیعت دوم است . یونانی

تەنیا، یەک پێشەی تازە خدی ڕابردوو لە نێو دەبات .

تنها ، یک عادت جدید عادت گذشته را ازبین می‌برد. مجاری

یەخسیر پێشە بوون شیاوی ژیان نی یە .

زندانی عادت شدن شایستگی زندگی نیست . عربی

پێشەو ویستن هەمو کاتێک دەس بە یەقەن .

عادت و اراده همیشه دست به گریبانند. هندی

پیشه پەیجەی دۆژە.

عادت نردبان جهنم است. مراکشی

خد کە ماوەی ناسۆر دەس بە یەقەی ببی لە ماوەی کورتدا دەس لە سەرت هەڵناگرێت.

عادت که درمدت طولانی دست به گریبانش باشی در مدت کوتاهی دست از سرت برنمی‌دارد. عبری

ئەگەر توانیت پێشە لە سەرت لا بەی بۆ سەرکەوتن خۆت هیوادار بە.

اگر توانستی عادت از سرت برداری برای پیروزی امیدوار باش. انگلیسی

تەباڕەیی (قضاوت)

تەباڕەیی مەکە سەبارەت بە کارەساتێک کە بە باشی ئەو کارەساتە تێ نەگەیشتوی.

قضاوت مکن در باره امری که به خوبی از موضوع آن آگاهی نداری. کُردی

تەبارەیی ڕێک ڕواڵ ئەبێتە هۆی هێمنی دڵ.

قضاوت صحیح سبب آرامش دل می‌گردد. انگلیسی

قەزاوەت و تەباڕەیی ڕێک ڕواڵ هونەرە.

قضاوت صحیح هنر است. یونانی

من هەرچی کە لە زارت دەردێت دەتوانم بۆ تۆ تەباڕگەری بکەم.

من هر آنچه که از دهانت برون آید می‌توانم برای تو داوری کنم . چینی

ئەو تەباڕگەرەی کە گویَ بۆ یەکێک لە وتاری سکالاٌ گەران ڕابگرێت بە هیچ چەشن ڕێک ڕوالٌ گویَ نەگرتوە .

آن قاضی که گوش به گفتار یکی از شاکیان فرا دهد به هیچ وجه به خوبی گوش فرا ندادەاست. انگلیسی

زۆربەی تەباڕەییەکان گشتی ناوجێگەریەکی ناڕێکە .

اکثر قضاوتهای عمومی یک داوری نادرست است . فرانسوی

ئینسان گاگەس بە زۆربەی کلاڕیَ گرتنەکانی خۆی پابنیَ بێجگە تەباڕەیی هەڵەی خۆی.

انسان ممکن است به کلیهٔ خطاهای خود اذعان کند جز به قضاوت غلط خویش . یونانی

زانست دەوڵەمەندییە بەلاّم داوەری هەمارداری ، پیاوي ئاوەزدارە .

علم ثروت است اما داوری خزانه‌دار مرد عاقل است . انگلیسی

تەباڕگەر (قاضی)

تەباڕگەر هەموکات لە یاسا ئەدویَ بەلاّم یاسا تەباڕگەرێکی بیَ دەنگە .

قاضی همیشه از قانون دم میزند اما قانون یک قاضی بی سروصدا است . یونانی

هیچ کەس ناتوانێت تەباڕگەرێکی دادگەر بۆ کردەوەی خۆی بیێ.

هیچ کس نمی‌تواند یک قاضی عادل برای اعمال خود باشد . انگلیسی

تەباڕگەرێک کە بێ تاوانێک ڕستاو بکات وژدانی خۆی ڕستاو کردوه . سوئدی

قاضیی کە بی گناهی را محکوم کند وجدان خود رامحکوم کردەاست .

تەباڕگەر بەرتیل خۆر پێش لەوەی بمرێت شێت دەبێت .

قاضی رشوه خور قبل از مردن دیوانه می‌شود. ژاپنی

کاتێک کە شڵتو بوو بە تەباڕگەر دەبێ فاتحای یاسا بخوێنی .

وقتی کە متهم قاضی شود باید فاتحهٔ قانون را خواند . چینی

لە گەمەو گاڵتە کردن تەباڕگەر تەنیا خۆیو نووسەرەکەی پێ دەکەنن .

از شوخی کردن قاضی تنها خود او ومنشیش می‌خندند . ایتالیایی

کەسێک کە جگە لە خۆی زیاتر بۆ خۆی تەباڕگەر نەبێت ناحەزو خراپ دەبێت .

کسی که جز خود بیشتر برای خود قاضی نداشته‌نباشد ، بد می‌شود. انگلیسی

لە ماڵی تەباڕگەردا گوێز زۆرە بەڵام بە ژمارەیە .

خانه قاضی گردو بسیار است اما شمارش شده‌است . ایرانی

هیچ کاتێک بۆ هیچ مرۆڤێک تەباڕەیی مەکەن مەگەر ئەوە کە خۆتان لە جێگای ئەوە دابین .

هیچ وقت برای هیچ کسی قضاوت نکنید مگر اینکه خود به جای آنها باشید. ایتالیایی

کەسێک کە بۆ دیکەی خەڵک ناوجێگەری دەکات خۆی ڕستاو کردوە .

کسی که برای دیگران داوری می‌کند خود را محکوم کرده است . ایتالیایی

خۆکوژی (خودکشی)

خۆکوژی دورشمی ڕاسقانی سوچ کردنه .

خودکشی دلیل مسلم گناه‌کاری است . اسکاتلندی

خۆکوژی کورترین مەودای نێوان ژیان و دۆژه .

خودکشی کوتاهترین فاصلهٔ بین حیات و جهنم است . انگلیسی

خۆکوژی زەمەنترین گەوجیه .

خودکشی شدیدترین احمقی است . آلمانی

کەلەزاور خۆکوژی دەکات ئازا ژیان .

ترسو خودکشی می‌کند ، شجاع زندگی . آلمانی

ئەوکەسەی کە قۆرەت و جورئەت بەربەرەکانی لە ژیاندا نیه . ناچارە مل خوێ بە گورێس سێدارەدا بکات .

آنکس که جرأت مبارزه در زندگی را ندارد بالاجبار طناب را به‌گردن خود میاندازد . آلمانی

هیوای مەرگ هاوارێکە کە لە قوڕوی کەسگەل دەگریەوە دەردێت.

آرزوی مرگ فریادی است که از گلوی افراد جنون خارج می‌شود . آلمانی

هەرکات کە ژیانی ماقوڵانە نەگونجا، مەرگ ماقوڵانە گونجاوە.

هر کاه زندگی شرافتمندانه میسر نبود مرگ شرافتمندانه میسر است . اسپانیولی

ئەوڕۆ کە خۆکوژیت کرد بەیانی لە بیر دەچیتەو .

امروز که خودکشی کردی فردا فراموش می‌شوی . یونانی

خۆکوژی پێ لێنان بە سوچ بارییە .

خودکشی اقرار به گناه است . فرانسوی

هەرکەس دەتوانێت خۆی بکوژێ بەڵام هەر مرۆڤێک شیاوی ئەوەی نیە ماقولانە ژین بکات .

هر کسی میتواند حود رابکشد اما هرکسی لیاقت آنرا ندارد معقولانه زندگی کند . یونانی

خوێن (خون)

خوێنێک کە بە ناحەق بڕژێت ناخەوێ.

خون به ناحق ریخته نمی‌خوابد . فارسی

هەمۆ کات کە تکێک خوێن دەڕژێتە زەوی تکگەلێک زۆر بۆ لای خۆی دەکێشێت .

همیشه که یک قطره خون برزمین می‌ریزد قطره‌های زیادی را بسوی خود می‌کشد . یونانی

خوێنی تەواوی خەڵکی دنیا یەک ڕەنگە بەڵام لێهاتوویی ئەوان گرینگە .

خون تمام مردم جهان هم رنگ است اما لیاقت آنها مهم است . آلمانی

خوێن، ئارەق، فرمێسک هیچ کات بێ نەتیجە نامێنن .

خون ، عرق ، اشک هیچگاه بی نتیجه نمی‌مانند. انگلیسی

خوێنێک کە بە ناحەق بڕژێت گوم نابێت .

خونی که به ناحق ریخته‌شود گم نمی‌شود. کُردی

هەمۆکات ئاکام هەر جیاوازیێک خوێن دیاری دەکات .

همیشه سرانجام هر اختلافی را خون معین می‌کند. آلمانی

حاشا له ئه‌و خوێنه شه‌و که‌وێته نێوانی.

حاشا از آن خونی که شب در میانش بیافتد. کُردی

منظور فاصله افتادن و سرد شدن کاری است ضروری.

چاو (چشم)

چاو هه‌مۆ چتێک ده‌بینێت به‌ڵام له دیتنی خۆی توڕه‌یه.

چشم همه چیز را می‌بیند اما ازدیدن خود عاجز است. آلمانی

بیستن که‌ی، ده‌بێ وه‌کو دیتن.

شنیدن کی بود مانند دیدن. فارسی

یه‌ک که‌شه دیتن باشتر له هه‌زار جار ژنه‌فتنه.

یک بار دیدن بهتر از هزاربار شنیدن است. ژاپنی

کوێر تا ده‌مرێت به هیوای دووچاو ساغه. (ده‌ژ).

کور تا دم مرگ به امید دو چشم سالم است. کُردی

به چاو زۆرتر له گوێ باوڕ بکه.

به چشم بیشتر از گوش باور کن. چینی

چتێک تا چاو نه‌یبینێ دڵ نایه‌وێت.

چیزی را تاچشم نبیند دل نخواهد. مجاری

چاو دەبینێت و دڵ ئەڵهای دەکات .

چشم می‌بیند ودل آرزو کند . فارسی

چاوێک کە هەنا بکات چاکتر لە دووچاوی زلکوێرە .

چشمی که ببیند بهتر از دوچشم کم سو است . انگلیسی

بە چاوێک چاودێری لا سەرویە بە چاوێک چاودێری خوارەوەیە .

به یک چشم متوجه بالاست به یک چشم متوجه پائین است . اسکاتلندی

چاو تێر ئابڕو دارە .

غنی (چشم سیر) آبرومند است . کُردی

دایک (مادر)

کاتێک کە دایک نەبێت باوک دەبێتە باوەپیارە .

هنگامی که مادر نباشد پدر ناپدر شود. کُردی

کۆرپە دایکی خۆی لە بزەی پێ کەنین ئەو دەناسێتەو .

کودک مادر خویش را از لبخند او باز می‌شناسد . لاتین

چیە کە هیچ کاتێک پیرو فەڕفۆت نابێت؟ حەسپەنی دایکە .

چیست که هیچگاه پیرو فرسوده نمی‌شود ؟ عشق مادر . رومی

دڵ دایک باشترین فێرگەی منداڵە .

دل مادر بهترین مدرسهٔ کودک است . آمریکایی

بۆ دایک هەتاو کاتێک لە ئاسۆ دیار ئەدات کە بزەی پی کەنین منداڵەکەی ببینێت .

برای مادر ، آفتاب هنگامی طلوع میکند که لبخند کودکش را ببیند . ایرلندی

ئەگەر منداڵ ببێت بە شامار دایکی قەڵوەی ئەو لە مەمکی خۆی دەنێت .

اگر کودک افعی هم باشد مادر نیش او را برپستان خود گیرد . نیجریه‌ای

باوک منداڵی ڕۆشنبیر و وریای خۆی خۆش دەوێت دایک تەواوی منداڵەکانی .

پدر فرزند هوشمند خود را دوست دارد مادر تمام فرزندانش . چینی

منداڵی بەلەمێکی چوکۆلەیە لە سەر شەپۆلی ڕۆژگار کە دایک پاڵگەی ئەوە .

کودکی قایق کوچکی است برروی امواج روزگار که مادر تکیه‌گاه اوست . فرانسوی

دایکی بەچکە ژوژۆ دەڵێ داخۆم لە کۆرپەی من نەرمتر هەیە ؟!

مادر بچهٔ جوجه تیغی گوید از فرزند (کودک) من نرمتر وجود دارد ؟!

(هیچ کس از فرزند خود بدبین نیست) کُردی

کاتێک بە قوڵمی لاویەوە بە سەر دایکم خوروشیم ـ دڵ کز لە سووچێک نیشتوو بە گریان وای کوت مەگەر کۆرپەییت لە بیر چووتەو ئێستا زروی دەکەی .

وقتی به غرور جوانی بانگ برمادر زدم ـ دل آزرده به کنجی نشست و کریان همی گفت مگر خردی فراموش کردی درشتی می‌کنی . سعدی

ددان (دندان)

ئەو کەسەی کە دیان ئەدات نانیژ ئەدات .

آنکس که دندان دهد نان هم دهد. فارسی

ئاش کار خۆی دەکات چەقچەقە ددان خۆی دەشکێنێت.

آسیاب مشغول کار خود است و آژینه دندان خود شکند. کُردی

خواردەمەنی چ سفت بێت چ نەرم لە ژێر ددانەدا دادەورێ.

خوردنی چه سفت باشد چه نرم از زیر دندان گذرد. اسکاتلندی

ئەگەر دەس کورتە سوچی دیان چیە.

اگر دست کوتاه است گناه دندان چیست؟ اسکاتلندی

ددانی قیرسی چمی دەرهێناوە.

دندان طمع درآورده‌است. فارسی

منداڵێک کە زوو دیان دەربێنێت قەپ لە مەمکەی دایکی دەگرێت.

کودکی که زود دندان درآورد بر پستان مادرش گاز می‌گیرد. اسپانیولی

ڕازی نەهێنی کاتێک کە کەوتە سی ودو دیان دەکەوێتە سی ودو ماڵ.

قصه‌ای پنهانی و سری وقتی به سی ودو دندان افتاد به سی دو خانه می‌افتد. کُردی

دیان ئەگەر چشتێکی بۆ جایین نەبێت کەڵکێکی نیە.

دندان اگر چیزی برای جویدن نداشته‌باشد فایده‌ای ندارد. چینی

ئەوەندە قیرسی چم و ڕژدە هەر ددانێکی بە ساڵێک دەرهێناوە. کُردی

آنقدر طمعکار و دنیا پرست است هر دندانش را به‌یکسال درآورده است.

دیانێکی کرم خواردو خاستر لە حەوت دەستە دیان ئاڵشتیە.

یک‌دندان کرم خورده بهتر از هفت دست دندان مصنوعی است. فرانسوی

ئه‌گه‌ر ناتوانی قه‌پ بگری دیانت نیشان مه‌ده .

اگر نمی‌توانی گاز بگیری دندانت را نشان نده . انگلیسی

یاسا زۆربه دیان نیشان ئه‌دات به‌ڵام قه‌پ ناگرێت .

قانون بیشتر دندان نشان میدهد اما گاز نمی‌گیرد. انگلیسی

درژ (حسود)

ژه‌نگ ئاسنگ ده‌خوات درژی دڵ.

زنگ آهن میخورد حسودی قلب . فرانسوی

شوکر خودا به جێ که درژان ته‌نیا ئه‌وانه‌ی وا دیتنیه درژی پێ‌ده‌به‌ن .

شکر خدا که حسودان تنهاآنهایی را که ظاهری است به آن حسودی میبرند . اسپانیولی

درژو ڕژد هیچ کاتێک تێر ناخۆن .

حسود وطماع هیچ گاه سیر نمی‌شوند . آمریکایی

که‌سێک له به‌رانبه‌ر درژاندا خۆی ڕابگرێت و خوێن سارد بێت یان زۆرخۆش قه‌لبه یان له به‌رد گرساوه .

کسی که در برابر حسودان خود رانگهدارد و خون سرد باشد یا خیلی خوش قلب است یا از سنگ است . انگلیسی

ئاوه‌ڵ درژ حه‌ز ناکات ئاوه‌ڵه‌که‌ی ناخوێنی بێت سه‌رخۆی بکرێنێت .

همسایه حسود نمی‌خواهد همسایگانش ناخون داشته‌باشند سر خود را بخارانند. کُردی

درژ پەلێک کە بۆ دیکەی خەلک دەیخات بۆ خۆی دەگەڕێتەو . یونانی

حسود سنگی را که برای دیگران می‌اندازد به سوی خودش برمی‌گردد .

درژان بە چاو شاخ دەوەشنن و لە داهات و هونەر لینچکە دەخەن . آلمانی

حسودان با چشم شاخ میزنند و به ابداعات وهنر دیگران مسخره میکنند .

درژی هیچ کات گەلێک دەولەمەند ناکاتەو .

حسودی هیچ گاه مردمی را ثروتمند نمی‌سازد . ایتالیایی

هۆزێک درژی نەبێت بە ناوبانگ نابێت .

قومی که حسود نداشته‌باشد مشهور نمی‌شود. ایرلندی

ژنی درژ ماڵ دەنێتە ئاگرەوە.

زن حسود خانه را به آتش می‌کشد . فرانسوی

درژی و نەفامی هەردوکیان هاوپەران .

حسودی واحمقی هر دو هم تا هستند. دانمارکی

ئەڵهایە دەغنەبەران چرایان نەگرێت کە وا دڵیان بۆ کۆس کەوتن هاوماڵ دەفرێت .

امید است که حسودان چراغشان نسوزد که آرزوی بد آوردن همسایه را دارند. کُردی

درژی یەکەم وانەیە کە شەیتان بە ئینسانی ولەژاو نیشان ئەدات .

حسودی اولین درس است که شیطان به انسان احمق یاد میدهد . فرانسوی

ئینسانی دەغن و درژ کوێرە .

انسان حسود کور است . عربی

تیروکەوانی درژان زوو دەشکێت .

تیروکمان حسودان زود میشکند. چینی

ئه‌وه له که‌له‌بابیژ درژتره .

او از خروس هم حسودتر است. روسی

درژان هیچ کاتێک وه‌ره‌نگه ناگرن .

حسودان هیچ وقت آرام نمی‌گیرند. فارسی

له درژی ته‌نیا یه‌ک ده‌سکه‌وت چاک دێته به‌رهه‌م و ئه‌وه له ناو چوون به‌ره‌به‌ره‌ی درژ خۆیه .

از حسودی تنها یک نتیجه خوب عاید می‌شود و آن از بین رفتن اندک اندک خود حسود است . انگلیسی

دوژمن (دشمن)

خزم ئه‌گه‌رگۆشته‌که‌ت بوخوات ئێسقانه‌که‌ت ناشکێنێ، به‌ڵام دوژمن ئێسقانه‌که‌یشت ده‌شکێنێت.

فامیل اگر گوشتت را بخورد استخوانت را نمی‌شکند، اما دشمن استخوانت را هم می‌شکند. کُردی

دوژمنه‌کان ئێمه له‌گه‌ڵ یه‌کدا هاوڕێ ده‌بن.

دشمنان ما با هم دوست می‌شوند. اسکاتلندی

دوژمن سه‌ره‌مڕ ها به شوێنته‌و، به‌ڵام هاوڕێ سه‌د فرسه‌ق مه‌ودای هه‌یه.

دشمن همیشه به دنبال توست اما دوست صد فرسنگ فاصله دارد. عربی

دوژمنێک بۆ حەوت پشت بەسە.

یک دشمن برای هفت پشت کافی است. فارسی

دوژمنی ئەمڕۆ بەیانی چزۆ دەوەشێنێت.

دشمن امروز فردا نیش می‌زند فرانسوی

دوژمنێک کاری سەدهاوڕێ پووچ دەکاتەوە.

دشمنی کار صد دوست را باطل می‌کند. یونانی

دوژمن زانا لە هاوڕێ نەزان چاکترە.

دشمن دانا از دوست نادان بهتر است. یونانی

لەو دوژمنەی کە دوژمنی خۆی بەرەو ڕوو تۆ پیشان ئەدات زۆر مەترسە.

از دشمنی که دشمنی خود را رودر روی تو نشان میدهد زیاد مترس. ایتالیایی

تازە بە بەرەو گەیشتوێک کە زۆر گراوی نیشان بدات دوور نیە کە دوژمن بێت.

تازه به جلو رسیده‌ای که زیاد محبت نشان بدهد بعید نیست دشمن باشد. انگلیسی

هاوڕێم هەزارێک هێشتا کەمە دوژمنم یەکێک زۆرە.

دوستانم هزاران باز هم کم هستند دشمنم یکی زیاد است. کُردی

دەمی تێخ و دەمی دوژمن هەردوکیان بڕان.

دم تیغ و دهان دشمن هر دو برنده‌اند. یونانی

فرمێسکی هاوڕێ لە پێ‌کەنینی دوژمن باشترە.

اشک دوست از خنده دشمن بهتراست. انگلیسی

دوژمن بە پا دەڕوانێت هاوڕێ بە ڕواڵەت.

دشمن به پا نگرد دوست به صورت . کُردی

دەس (دست)

دەس ڕاس زۆر کارگەل دەکات بەڵام توانای لێ نووسینی ئەوانی نیە . چینی

دست راست خیلی از کارها راانجام میدهد اما توانایی نوشتن آنها راندارد.

دەس کە فرە بێت کارەکان سوک دەبنەو .

دست که زیاد شد کارها آسان شوند . انگلیسی

(اتحاد وهمکاری کارها را آسان کند)

دەس ، دەس دەشۆرێت دەس هەڵ دەگەڕێتەو دەمو چاو دەشۆرێت .

دست ، دست شوید ، دست‌ها برگردند صورت راشویند. کُردی

(مشکلات با کمک وهمکاری آسان شوند)

بە دەستی بێ چەک و ئامێر ناڕۆن بە شەڕی شێرەو .

با دست بی سلاح و وسیله نروند به جنگ شیر . آفریقایی

دستی سارد نیشانەو دورشمی قەلبی گەرمە .

دست سرد نشانهٔ قلب گرم است . آلمانی

(ظواهر که سرد قلمداد کنند باطنها صمیمی و پرمحبت هستند)

خوا بکا ئەم دەس ئەوەجەی بە ئەو دەس نەکەوێ .

خدا کند این دست محتاج دست دیگر نگردد. کُردی

(حالعه ندا وتمنا دارد که هیچ کس به دیگران محتاج نگردد)

دەس لە پا درێژتر.

دست از پا درازتر. فارسی

(بسیار بی آزرم و پر ادعاست)

دەسێک کە دەسەڵاتی نەبێت بۆ بڕین باشە.

دستی که ناتوان باشد بریدنش به‌است. کُردی

دەس لە سەر دەس نیان کار ڕێکی نایێت.

دست روی دست گذاشتن کار درست نمی‌شود. یونانی

هەر کات کەسێک وتی تاهۆم هەزار جار ماچ دەست بکەم، بزانە کە دڵی بۆ کوشتن تۆ چەپەڵ کردووە.

هر وقت کسی گفت حاضرم هزار بار دستت راببوسم بدان که کمر به قتل تو بسته‌است. ایتالیایی

بە دەسێک دوو شووتی نابێت هەڵ بگری.

با یک دست دو هندوانه نمی‌شود برداشت. ایرانی

یەک دەس دەنگی نایە.

یک دست صدا ندارد. آذری

(انسان‌ها بدون اتحاد ویکپارچگی صدایشان به جایی نمی‌رسد)

دەس کار دەکات چاو دەترسێ.

دست کار را انجام میدهد چشم میترسد. کُردی

ڕێوی (روباه)

ڕێوی هیچ کاتێک لە نزیک لانەی خۆیدا نەچیر ناکات .

روباه هیچ وقت نزدیک لانهٔ خود شکار نمی‌کند . انگلیسی

ڕێوی توندوتیژ هەڵدێت بەڵام واڕۆک باڵی هەیە .

روباه سریع میرود اما مرغک بال دارد . هلندی

ڕێوی خۆی بە کونەو نەدەچوو هەژێکی بەستبوو بە کلکیەو .

روباه خودش نمی‌توانست به سوراخ برود شاخه‌ای هم به دمش بسته‌بود . کُردی

ڕێویژ کە بوو بە دیسام ڕستو دەبێ دەس بە سینگ لە بەراوەریدا بوێستی .

روباه هم که حاکم شد محکوم باید دست به سینه در مقابلش بایستاد . روسی

قاز ئەشێ زۆر گەوج بێ کە لە دوورەوە ڕێوی نەناسێت .

غاز باید خیلی احمق باشد که از دور روباه را نشناسد . اسکاتلندی

لە ڕێوی پرسیاریان کرد کێ گەواهتە ؟ کوتی کلکم .

از روباه پرسیدند شاهدت کیست ؟ گفت : دُمم . کُردی

ڕێوی بەرخ دەکوژێ بەڵام دەنێتە شوێن پەزەو.

روباه برّه را می‌کشد اما گوسفند را دنبال می‌کند . فرانسوی

ڕێوی نابێ لە کات دادگایی‌دا مامر تەبارگەر دادگا بێت .

روباه نباید هنگام دادگاهی مرغ قاضی دادگاه باشد . چینی

هارەگیدەرسەن (بۆکوێ دەڕوی) هەر دووکمان ڕێوی کونێکین .

هاره‌گیدرسن (کجامیروی) هر دو روباه یک سوراخ هستیم . کُردی

ڕێوی تا بنچاخ خۆی ڕوون کردەوە پێستیان لە سەریەو دەرهێنا .

روباه تا قبالهٔ خود را خواند پوستش را از سرش کندند . کُردی

پێستی ڕێوی لە ئاکامدا لە دەباغخانە دەیکەنەوە .

پوست روباه را بالاخره در دباغ خانه می‌کنند . ترکی

ڕێوی خەوالی مریشک و جووجەڵە لە خەودا دەبینی .

روباه خوش خواب مرغ و جوجه درخواب بیند . فرانسوی

لەگەڵ ڕێوی مەجازدا ڕێوی مەجاز ڕەفت بکە .

با روباه صفتان روباه صفت رفتار کن . عربی

بۆنی ڕێوی دێت .

بوی روباه می‌آید . (وضع خوفناک است) آلمانی

ڕێوی کوتی هەزار فێڵ دەزانم هەر پێچەوکردنم چاکە .

روباه گفت هزار حیلت دانم فرارم برقرار ارجح‌تر است . کُردی

ڕێوی ئەگەر لە کونای خۆی هەڵگەڕێتەوە گەڕ دەبێ .

روباه اندرون سوراخ خود به عقب برگردد گر شود . کُردی

(کسی که ازنژاد خود تبرا کند زیان کند)

زاور (ترس)

سه‌دقالاو کولۆیه‌ک به‌سیه‌تی .

صد کلاغ را یک کلوخ بس است . کُردی

که‌سێک که له به‌ره‌و ڕوو له تۆ زاتی بچێت ، له پشته سه‌رت له تۆ خۆشی نایێت .

کسی که در حضور از توبترسد پشت سر ازتو خوشش نمی‌آید . ایتالیایی

ترس برای مه‌رگه .

ترس برادر مرگ است . ایرانی

له‌و جێگا ئاوه‌ز هه‌یه ترس ڕێگای نیه .

در آنجا که عقل هست ترس راهی ندارد . انگلیسی

هیچ چتێک به وێنه‌ی زاور چوون خۆفناک نیه .

هیچ چیز مانند ترس خوفناک نیست . آمریکایی

ترسان له دوژمن ده‌بێته سونگه‌ی زاڵ بوون ئه‌و .

ترسیدن از دشمن باعث پیروزی او می‌شود . ایتالیایی

دوایی خۆفناک چاکتر له خۆفی بێ دواییه .

پایان خوفناک بهتر از خوف بی پایان است . آلمانی

ترسان له داهاتوو گه‌وجانه‌یه .

ترس از آینده و عاقبت احمقانه است . یونانی

که‌سێک له ئه‌رک ژیان زاوری بچێت له زاوردا له ئه‌رکدایه .

کسی که از مشکلات زندگی بترسد از ترس در مشکل است .	چینی

زستان (زمستان)

زستان پاشه‌که‌وتی هاوین له به‌ین ده‌بات .

زمستان ذخیرهٔ تابستان را ازبین میبرد .	انگلیسی

زستان که سارد بوو گۆڕستان په‌ره ده‌سێنێ .

زمستان که سرد شد قبرستان رواج پیدا می‌کند .	ایتالیایی

زستان که هات ، به‌هار ها به شوێنیه‌و نه پاییز .

زمستان که رسید بهار به دنبالش هست نه پاییز .	فرانسوی

زستان کوڕه‌زای هاوینه .

زمستان نوهٔ تابستان است .	انگلیسی

گه‌ڵای داره‌کان که ڕژانه زه‌وین ، له بیرت بێت زستان له هاتندایه .	یونانی

برگ درختان که بزمین ریخت یادت باشد زمستان در شرف آمدن است .

هاوین که پێ ده‌که‌نی له بیری ناو چاو تورشاوی زستانیژدا ببه .

تابستان که می‌خندی به یاد اوقات تلخی زمستان هم باش .	چینی

له زستاندا کیلومترێک ڕێگا ده‌بێته دوو کیلومتر .

در زمستان یک کیلومتر راه دو کیلومتر می‌شود .	عربی

زستان ساڵێ جارێک دێت .

زمستان سالی یکبار می‌آید. یونانی

زستان که زۆر سارد بوو چاوەنواڕی گەرمای هاوین بە .

زمستان که زیاد سرد شد چشم انتظار گرمای تابستان باش . انگلیسی

ژن (زن)

ژن له نەبوونی شوو شیوەن دەکات و زەوین له نەبوونی ئاو .

زن در نبودن شوهر میگرید وزمین در نبودن آب . هندی

هەزار پیاو پێکەوە دەسلەمن بەلاّم سلەمیان دوو خۆشک پێکەوە ناگونجه . هندی

هزار مرد با هم توافق میکنند ولی توافق دو خواهر باهم محال است .

مێرد نازناوی پێ خۆشه و ژن مێرد .

مرد شهرت را دوست دارد و زن مرد را . هندی

ماڵی بێ ژن وەکو بیری بێ دۆڵه .

خانهٔ بدون زن مانند چاه بدون دلواست. بلغاری

ماڵی بێ ژن وەکۆ چیمەن بێ شەونمه .

خانه بدون زن مانند چمن بدون شبنم است . چُکها

ژنی کەچەڵ بە پەلکەکانی کچی پووری دەنازێت .

زن کچل به موهای دختر خاله‌اش مینازد . عربی

ژن ڕاسپاری خودایه له لایەن شووەوە .

زن امانت خداست پیش شوهر . اسلام

مالّی بیّ ژن وه‌کو بیری بیّ ئاوه .

خانهٔ بدون زن مانند چاه بدون آب است . کُردی

پیاو زیره‌ک له‌ده‌س ژنه‌و چلّمن ده‌بیّت.

مرد دلیر از دست زن آب دماغ گیرد. کُردی

میّرد سیروانه ، ژن به‌ریانه .

مرد آب روان است ، زن بربند است . کُردی

ژن له دیّهات بخوازه نه له سه‌ر شه‌قام .

زن از ده بگیر نه از خیابان . فنلاندی

په‌سه‌ن کردن و به‌دی کردن ژن و شووتی زوّر دژیایه .

انتخاب زن و هندوانه مشکل است . فرانسوی

بیّ ژن ، میّرد چه‌شنیّکی توّره و ناریّک‌رِوالّه.

بدون زن مرد وجودی خشن و نخراشیده است . فرانسوی

ژن و گا له شاری خوّت هه‌لّ بیژیّره.

زن وگاو را از شهر خود انتخاب کن . ایتالیایی

گویّت به خوازبیّنی بنیّره نه چاوت .

گوشت را به خواستگاری بفرست نه چشمت . نروژی

خوّش‌به‌ختی یان به‌دبه‌ختی میّرد به ژنه .

خوشبختی یا بدبختی مرد به زن است . اسپانیولی

کەسێک کە ژنەکەی بە ئەمەگ (باوفا) و هەنگی هەنگوێن لەگەڵ ئەودا دلۆڤان ببێت دەولەمەند دەبێتەو.

کسی که زنش باوفا وزنبور عسل با اومهربان باشد ثروتمند می‌شود. سوئدی

کوڕت لەماڵدا و ژنت لە نووستاکدا ئامۆژگاری و ڕێنوێنی بکە.

پسرت را در اتاق و همسرت را دربستر راهنمایی کن. چینی

کۆشکی گەورەگەل ژن پڕی کردوە کەوێڵی چەوساوەکان منداڵ.

کاخ بزرگان را زن پرکرده است وکلبه فقرا رابچه. چینی

ماڵ بێ ژن جێگای شەیتانە.

بدون زن خانه جای شیطان است. هندی

هاتنە ماڵەوەی ژن سەرەتای بەختەوەرییە.

ورود زن به خانه آغاز سعادت است. هندی

ژن چاک ئەوەیە کە کابانێکی چاک بێت.

زن خوب آنست که کدبانوی خوبی باشد. ژاپنی

داپۆشان ژن بە بایی هێمنی دڵی شوویەتی.

پوشش زن به قیمت آرامش دل شوهر است. آفریقایی

ژنی بێ شەرم و شکۆ وەکو چێشتی بێ خوێیە.

زن بی حُجب و حیا مانند آش بی نمک است. آفریقایی

ژن وسەگ دەوێ بچێتە شوێن ڕەتەوەیاندا.

زن وسگ رابایډ دنبال نژادشان رفت. کوبایی

ژن کەلاتێکە کە مێرد دیلی ئەوە .

زن قلعه‌ایست که مرد زندانی اوست . کُردی

مێرد خۆی سەر بەخۆ وپاوەجێیە بەلام سەربەخۆیی و پاوەجێی ژن بە مێردە .

مرد خود ثابت ومستقل است ولی استقلال وثبات زن به مرد است . سیامی

ژنی شپرزت ببێت بەلام چاکتر لە ئەوەیە سەڵت ببی.

زن شلخته داشتن بهتر از مجرد بودن است . داهومی

ژنی لاو چێشت کولێنێکی باش نی‌یە .

زن جوان آشپز خوبی نیست . ماداگاسکار

لە تەک ژنەکەتدا ڕاوێژ بکە ئینجا بیرو ڕای خۆت فزەیی بکە .

با زنت مشورت کن آن وقت عقیدهٔ خود را اجرا کن . مراکشی

ژن جل و بەرگە ، و هۆش ماڵ و دارایی .

زن لباس است و هوش ثروت . مراکشی

کەسێک کە ژن دەوڵەمەند دەخوازێت سەربەخۆیی ، خۆی فرۆشتوە .

کسی که زن ثروتمند بگیرد آزادی خود رافروخته‌است . آلمانی

پیاوێک پیر کە ژنی لاو بخوازێت مەرگ بە هریکە هریک وقاقا دەکەوێت .

مرد پیری که زن جوان بگیرد مرگ به قهقهه می‌افتد . آلمانی

ژنی بێ مێرد وەکو باخی بێ دیوارە .

زن بدون مرد مانند باغ بدون دیوار است . آلمانی

چەکی ژن فرمێسکی ئەوە .

اسلحه زن اشک اوست . گرجیها

ژن جگه زمان چه کیْکی نیه .

زن اسلحه‌ای جز زبان ندارد . انگلیسی

ژنی چاک به‌رهه‌می شووی چاکه .

زن‌خوب محصول شوهر خوب است . انگلیسی

کاتیْک له ماڵدا ژنی چاک بیێت ، خۆشی له ده‌رگاو دیواردا ده‌باریْت .

وقتی در خانه زن خوبی باشد خوشی از درودیوار می‌بارد . هلندی

ژن به لاوی بخوازه‌و جگه‌ر به گه‌رمی بخۆ .

زن را درجوانی بگیر و جگر را به گرمی بخور . استونی

(استونی منطقه‌ای اسعه در شرق دریای بالتیک و جنوب خلیج فنلاند)

له بنه‌ماڵه‌ی ده‌وڵه‌مه‌ند ئه‌سپ بکڕه و له بنه‌ماڵه‌ی چه‌وساوه‌کان ژن بخوازه .

از خانواده متمول اسب بگیر واز خانوادهٔ فقیر زن بگیر . استونی

ژن خواستن یان به هه‌وانه‌یْک درۆیه یان به هه‌وانه‌ی پۆڵ .

زن گرفتن یا با انبانی دروغ یا با انبانی پول ممکن است . کُردی

ئه‌گه‌ر ئه‌ته‌وێ ته‌واوی دنیا له کاره‌ساتیْک تیْ بگه‌ین به ژن بلێ .

اگر میخواهی تمام دنیا از جریانی باخبر شوند به‌زن بگو . استونی

مریشک ڕۆژێ حه‌وت هیْلکه بکات ژن دیسان ناسه‌رسه‌نگه .

مرغ اگر روزی هفت تخم بگذارد زن باز هم ناراضی است . کُردی

مردوو زۆره ئه‌وه‌ی که به ده‌س ژنه‌و مردووه ئه‌وه‌ش مردووه .

مرده زیاد است آنکه از دست زن مرده ، آنهم مرده به حساب می‌آید . کُردی

کوتیان ژن ،بۆ ڕیشی نیەکوتیان ئەگەر ڕیشی ببوات ئەوەندە قسەی‌دەکرد ڕیشیان‌دەتاشی.

گفتند زن چرا ریش ندارد ، گفتند اگر ریش داشت آنقدر حرافی میکرد تا ریشش رامی‌تراشیدند کُردی

ژن وەکو باخە هەتا ئاوی بدەی دەپشکێتەوە .

زن همانند باغ است ، باغ را تا آب دهند بشکفد . کردی

ژن خواستن (ازدواج)

مارەیی ژنی چاک یەک باوش گزگە .

مهریه زن خوب یک بغل جاروست . چینی

پیاوی دوو ژنە جەرگی کونکونە.

مردی که دو زن دارد جگرش سوراخ سوراخ است. کُردی

دایک بوینە و کەنیشک بخوازە .

مادر را ببین ودختر را بگیر . کُردی

پایەداری و نەبچڕان نێوان هەر ژنو شووێک بەشێکی مێر چیریە .

پایداری و نگسستن میان زن و شوهر یک قسمش صلح و صمیمیت است . کُردی

ژن هێنان و شوو کردن زووتری هەڵەیە ودێری هەڵەی گەورەتر .

ازدواج زودترش اشتباه و دیرش اشتباه بزرگتر. فرانسوی

هیچ کەسێک واول بە دووکار مەکە شەڕکردن و ژن هێنان.

هیچ کس را وادار به دو کار مکن جنگیدن و زن گرفتن. عربی

ژن هەر هێندە لە ئەنگوسیلەکەی بسوێت بەو چەشنە لە شووەکەی بێ چاودێر دەبێت.

زن هرمقدار از انگشترش سائیده شود به‌همان اندازه از شوهرش بی توجه خواهدشد. آمریکایی

پیاوی بێ ژن هەمۆکات کراسەکەی دڕاوە پیاوی ژن دار قەد کراسی نی یە. ایرانی

مرد بی زن همیشه پیراهنش پاره است ومرد زن‌دار اصلاً پیراهن ندارد.

لە تەڵ کردنی ژن پلەیەک لە خۆت پایین‌تر و لە تەڵ کردن هاوڕێ پلەیەک لە خۆت بەرزتر بگرە.

در انتخاب زن پله‌ای از خود پائین‌تر و درانتخاب رفیق پله‌ای از خود بالاتر بگیر. یونانی

سواڵکەر (گدا)

سواڵکەر هەر هێندە ملی چەوت بگرێت زۆرتر درۆ ئەڵێت.

گدا هر قدر گردنش را کج بگیرد دروغ بیشتری گوید. اسکاتلندی

گەوجی خەڵک ئازایی گەدا زۆرتر دەکات.

حماقت مردم گدا را زرنگ‌تر می‌کند. انگلیسی

سواڵکەر چاوی دیتنی سواڵکەری تری نیە.

گدا چشم دیدن گدای دیگر را ندارد. اسپانیولی

سواڵکەرێک بۆ بێ ئاوڕووکردن وڵاتێک بەسە.

گدایی برای بی آبرونمودن ولایتی کافی است. — یونانی

توورەکەی گەدا هیچ کاتێک پڕ نابێت.

کیسهٔ گدا هرگز پر نگردد. — ایتالیایی

پارەیەک ڕەش کە دات بە دەستی گەداوە سپێک بە لەشی تۆ ڕێ پەیدا دەکات.

پول سیاهی که به‌دست گدا گذاشتی شپشی به تن تو راه پیداخواهد کرد. — انگلیسی

ئینسانی گەدا هەمۆکات گەدایە.

انسان گدا همیشه گدا است. — مجارستان ۲

نەدار هەمو کاتێک کراسەکەی لە پشتەو ئەدڕێت.

گدا همیشه پیراهنش از پشت پاره می‌شود. — کُردی

بمرە بەڵام گەدا مەبە.

بمیر اما گدا نباش. — فرانسوی

سواڵکەر لە تەریق بوونەوە سەری دەرناچێت.

گدا خجالت کشیدن سرش نمی‌شود. — انگلیسی

ئینسانی سواڵکەرو ئەم حەمکە ڕوو.

انسان گدا و این همه ادا. — فارسی

گەدا خۆشی لە گەدا نایێت خاوەن ماڵ کە هەر دووکیان.

گدا خوشش از گدا نیاید صاحب خانه از هر دو. — کُردی

نەدار پاڵەوان خودایە.

گدا و بی پول پهلوان خداست. کُردی

(کنایه از دست و دل باز بودن فقراست)

سواڵکەر سەری بە پاشایی بگات دیسان سواڵکەرە!

گدا سرش به پادشاهی برسد باز هم گدا است. امثال وحکم کُردی

سەر (سر)

سەری پیاوی بە ئاوەز هیچ کات نایشێت.

سر آدم عاقل هرگز درد نمی‌کند. ایتالیایی

سەرئێشە سەرەتای نەخۆشینە.

سر درد نشانه وابتدای بیماری است. فرانسوی

سەری مرۆڤ پیر لە بان ئەستۆی مرۆڤ لاودا ناوێسێت.

سر انسان پیر برروی گردن انسان جوان نمی‌ایستد. یونانی

ئەوەندە سەرم بێشێت ئەوەندە پام.

آنقدر سرم به درد آید همانقدر پایم. کُردی

هەرگیز دوو لەش بە ژێر سەرێک ناڕۆن.

هرگز دو تن زیر یک سر نروند. ایتالیایی

سەرێک تا نەیشێت جامانەی پیەو نابەسن.

سری تا درد نکند دستمالش نبندند. فارسی

کەسێک سەری شیشەیی بێت نابێ بەردەفڕێ بکات .

کسی که سر شیشه‌ای داشته‌باشد نباید سنگ‌اندازی کند . — انگلیسی

ئەوە وەکو مریشکێک کە ئاو بخوات هەمو کات سەر بەرەوژوورە .

آن مثل مرغی که آب بخورد همیشه سرش به هوا است . — اسکاتلندی

سەر باکردوو چاکتر لە مێشکی سیسیاگە.

سر باد کرده بهتر ازمغز چروکیده است . — چینی

سەرم بشکێنە بەلاّم ولاّمم بە وتاری راستەقینەوە بدەرەوە.

سرم را بشکن اما جوابم ده با برخورد وگفتار حق . — روسی

سەرم بشکێنە بەلاّم نرخم مەشکنە .

سرم را بشکن اما نرخم را نشکن . — فارسی

سەگ (سگ)

سەگێک ئاشی دەلستەو سەگێکی‌تر دوای ئەو سەگەی دەلستەو .

سگی آسیاب را می‌لیسید سگی دیگر ماتحت آن سگ را می‌لیسید. — کُردی

(بدبختی و مشقات زندگی گاهی سبب می‌شود افراد به سختی زندگی کنند)

سەگ بە هێزی جووچکە ئێسقان دەشکێنێ!

سگ با فشار دم استخوان را می‌شکند! — کُردی

(به کار غیر ممکن دست زدن)

سەگێک کە بوو بەخاوەن ماڵ گورج ماڵەکە چۆڵ بکە .

سگی که صاحب خانه شد فوراً خانه را خالی کن . انگلیسی

بۆ سەگی تۆپیو قەد کەسێک شەق هەڵ ناخات .

برای سگ مرده هرگز کسی لگد نمی‌اندازد . آمریکایی

سەگ یەک کە مەڕی ڕانەکەی قەپ گرت زوو بەزوو بیکوژە .

سگی که گوسفند گله راگاز گرفت فوراً او رابکش . فرانسوی

سەگی بەرماڵەو لە خاوەنی خۆی دەوەڕێت .

سگ جلو خانه‌است صاحبش را پارس می‌کند . آلمانی

سەگ لە ماڵ خاوەنەکەیدا شێرە .

سگ در خانه‌صاحبش شیراست . آمریکایی

خوڵتە پێ کەرو بێ ئابڕوو ئەوەندە پێکەوە هاوچەشنن کە سەگ بە گورگ هەیەتی .

متملق و بی حیا آنقدر به هم شباهت دارند که سگ به گرگ دارد . انگلیسی

سەگی تایەو بۆ دۆڵا دەوەڕێ.

سگ طای است و پارس دولاب را می‌کند . کُردی

سەگی ئەسحاوەی کەهف چەن ڕۆژێک لەگەڵ مرۆڤاندا گەڕا بوو بە مرۆڤ .

سگ اصحاب کهف چند روزی با آدمیان گشت آدم شد . فارسی

سەگی ڕەسەن هەمۆ کاتێک خەوی نەچیر دەبینێت .

سگ اصیل همیشه خواب شکار می‌بیند. انگلیسی

گورگ کاتێک کە پاتاڵ بوو دەبێتە تیتاڵی سەگ .

گرگ هنگامی که پیر شد مسخره سگ می‌شود. کُردی

سه‌گ ئیسقان خواردوویکه .

سگ استخوان خورده‌ایست (دنیا دیده‌است) . روسی

سه‌گی که‌وتوه‌ته نیو چاوانه‌ی چاوانه .

سگش افتاده در چاه چاه (بختش خوابیده‌است) . مجاری

چیو به‌رزه‌وکه سه‌گی دز دیاره .

چوب برداری سگ دزد معلوم است . کُردی

سه‌گی ده ساڵ ته‌مه‌نیژ ئه‌گه‌ر ئیسقانی پێ نه‌ده‌ی قه‌پت لێ ده‌گرێت .

سگ ده‌سال عمر راهم اگر استخوان ندهی گازت می‌گیرد . ایتالیایی

سه‌گ زمهه‌ڕ ناکات خۆی ده‌خاته به‌هار .

سگ ذخیره نیندوزد خود رابه‌بهار می‌رساند . کُردی

شوو (شوهر)

ئه‌گه‌رگه‌ره‌کت بوو ده‌سه‌ڵاتی شووه‌که‌ت به ده‌س بێنی ده‌سه‌ڵاتی سکی ئه‌و به ده‌س بێنه.

اگر میخواهی اختیار شوهرت را بدست آوری اختیار شکم او رابدست بگیر . آمریکایی

ژن و شوو ئه‌گه‌ر یه‌کترین‌یان گه‌ره‌ک بێ ژیانی نیو که‌له‌وایانیژ پێ خۆشه.

زن و شوهر اگر همدیگر را بخواهند زندگی داخل خرابه‌ها راهم قبول دارند . هندی

ئالۆزترین پیاوان کاتێ که پای نامۆس له نێواندا بێ له هه‌مۆ ڕه‌شه‌ولاخێ به هێزترن .

عاجزترین مردان هنگامی که پای ناموس در میان باشد از هرحیوانی قویترند. فرانسوی

پیاوو هه‌نی (شوتی) شناسه‌ری نین .

مرد و هندوانه شناختنی نیستند . انکلیسی

شه‌ڕ (جنگ)

له شه‌ڕ کردندا ، خودا هه‌مۆ کات لایه‌نگر هۆزو هێزی زۆر گه‌وره‌یه . انکلیسی

هنکام جنک خدا همیشه طرفدار قبیله و نیروی بسیار بزرک است .

شه‌ڕ له شێف و ئاشتی له خه‌رمان .

جنک و جدل در هنکام شخم زدن و آشتی و صلح در هنکام خرمن . کُردی

هێلکه له کاتی ئاشتیدا باشتر له مریشکه له کاتی شه‌ڕدا .

تخم‌مرغ در هنکام صلح ، بهتر از مرغ در هنکام جنک است . آلمانی

له ئان شه‌ڕدا خۆ هه‌لوا به‌ش ناکه‌ن .

در هنکام جنک حلوا تقسیم نمی‌کنند . فارسی

کاتێک که شه‌ڕ بوو به داپرس و ناوه‌نجی ئاکامی بیروڕای دادگا تووشی به‌دبه‌ختیه .

وقتی که جنک قاضی شد عاقبت و نتیجه رأی دادگاه دچار بدبختی می‌شود . ایتالیایی

سه‌رکه‌وتنه‌کانی گه‌وره هه‌موی به هۆی هه‌لکه‌وت به ده‌س دێت .

همهٔ پیروزیهای بزرک به علت اتفاق به دست می‌آید . فرانسوی

هەر قەیارە وەشێنێک نابێتە سەرۆکی شەڕ .

هر شمشیر زنی را فرماندهٔ جنگ نمی‌کنند . عربی

شەڕ لە بێکاری باشترە .

جنگ از بیکاری بهتراست . کُردی

ئەڵهای شەڕی هەیە بەڵام لە شمشێربازی دەترسێت .

آرزوی جنگیدن دارد اما از شمشیر بازی میترسد . عربی

فیڵ

چەکوش بە ئەو چکۆلەییە ، فیڵ بە ئەو زلەییە کەوی دەکات .

چکش به آن کوچکی فیل با آن بزرگی را رام می‌کند . هندی

کاتێک کە سوار فیڵی هەر هێندە دەلەسە بڵێ کەسێک نابیسێت .

هنگامی که سوار فیل هستی هر قدر دروغ بگویی کسی نمی‌شنود . آفریقایی

بە سواری فیڵ درۆ ودەلەسە کوتن ئاسانە .

هنگام فیل سواری دروغ گفتن آسان است . هندی

فیڵ زیندوو تۆپیوی بایی سەد تمەنە .

فیل زنده ومرده‌اش قیمتش صد تومان است . فارسی

ئەگەر فیڵ لە بەرەی جەنگدا نەدەبوو گامێش زۆر فیزی دەکرد .

اگر فیل در جنگ نمی‌بود گاومیش خیلی پُز میداد . آفریقایی

فیڵە کەتم دیت ، قورنچکە کەیم دیت ، ئیتر چی ئەڵی .

فیلت را دیدم خرطومش را دیدم دیگر چه می‌گویی . فرانسوی

ئێستا تۆ سواری فیڵی و من پاپیادە .

اکنون تو سوار فیلی و من پیاده . چینی

لە گەوجی و کەم ئاوەزی دەس کەمێکی لە فیڵ نیە .

در حماقت و بی عقلی دست کمی از فیل ندارد . آلمانی

کتک (گربه)

کتکێک کە دەس کێش بکاتەدەسی ناتوانێت مشک بگرێت .

گربه‌ای که دستکش بپوشد نمی‌تواند موش بگیرد . فرانسوی

پشیلە زات ناکات مشک لە شێرەقاز نەچیر بکات .

گربه جرأت نمی‌کند موش از شیرغاز شکار کند . روسی

کتک دەمی بە گۆشت نەدەگەیشت دەیکوت سوڵە .

گربه دستش (دهانش) به گوشت نمی‌رسید می‌گفت شور است . کُردی

(بعضیها دسترسی به امری که مشتاق نیل به آنرا دارند ندارند لاجرم گویند از آن بیزاریم)

پشی خەریکی گوو کردن خۆیەتی چاو لە خەڵک دادەچەقێنێت .

گربه مشغول مدفوع کردن خودش هست مردم را چپ‌چپ نگاه می‌کند . کُردی

(کنایه از مردمی که درکارهای سخت خود دیگران را متهم میسازند)

به پشیله‌یان وت ، گووت بۆ ده‌رمان چاکه ، کردی به ژێر خۆڵه‌و .

گربه را گفتند فضله‌ات به درمان شاید، آنرا خاک کرد. کُردی

(کنایه از مردم دون و بی بخشش است).

ئه‌وه‌ی که‌وا له خه‌رج پشیله ده‌ترسێت مشک ده‌یخوات .

آنکه از خرج گربه می‌ترسد موش او رابخورد. کُردی

ماوڵ (فرصت)

ئه‌شێکان داوێنی ماوڵ بگری بچیته پێشه‌و .

باید دامن فرصت را بگیری پیش بروی. فرانسوی

ماوڵ مه‌ناسۆ په‌یجه‌ی به‌خته‌وه‌ری ئاوه‌زدارانه .

فرصت مناسب نردبان خوشبختی عاقلان است. یونانی

که‌سێک که له ده‌رفه‌ت که‌ڵک وه‌رنه‌گرێت له کاروان زۆر به دواوه‌یه .

کسی که از فرصت استفاده نکند از قافله بسیار عقب افتاده است. ایتالیایی

هه‌ل هه‌مۆ کاتێک به قازانجی زانا شه‌ڕ ده‌کات .

فرصت همیشه به نفع دانا می‌جنگد. انگلیسی

ئینسانی به ئاوه‌ز هه‌ل و ماوڵی چاک به به‌خته‌وه‌ری ده‌گۆڕێته‌وه .

انسان عاقل فرصت خوب را به خوشبختی ترجیح میدهد. یونانی

هه‌ل که‌وتوه‌ته ژێر پا ده‌س ڕابکێشه‌و هه‌ڵی بگره .

فرصت افتاده زیر پا دست دراز کُن برش‌دار . انگلیسی

هێزو دەرفەت پێکەوە هاوڕێن .

توانایی و فرصت باهم رفیقند . چینی

شێر ئەگەر ماوڵ ناس نەبوایا بە شێر نەدەبوو .

شیر اگر فرصت شناس نمی‌بود شیر نمیشد . آفریقایی

نانی ژیان تێکەڵێکە لە ئاردی ماوڵ و ئاوی ئاوەز .

نان زندگی مخلوطی است از آرد فرصت و آب عقل . یونانی

نادیار (غایب)

لە هەمو جێگایک ئەگەریژ دێر بگەییت چاکتر لە ئەوەیە پێوار ببی .

در هرمکانی اگر چە دیر برسنی بهتر از آن است کە غایب باشی . انگلیسی

هاوڕێ ڕاسەڵی پێواریژ ببێ لە ڕستی دیاردایە .

دوست واقعی غایب هم باشد در حکم حاضر است . فرانسوی

هیچ کەسێک بێ گوناباری پێواری ناکات .

هیچ کس بدون گناه غیبت نمیکند . آلمانی

لە نەبوونی دوژمنیژدا نابێ خوسپی بکەی .

در غیاب دشمن نباید از او بدگویی کرد . یونانی

ئاو خوێوو (شۆرەکات) پێوار ئەوین لە نێو دەبەن .

آب نمک و غیبت عشق را ازبین می‌برند .		انگلیسی

ئه‌گه‌ر پێواریت کرد هیوادار مه‌به .

اگر غیبت نمودی امیدوار مباش .		ترکی

که‌شه‌یه‌ک پێواری ، ته‌مه‌نێک ئاخ هه‌ڵکێشان .

یکبار غیبت یک عمر افسوس خوردن .		هندی

نادیار بوون هه‌ره‌و به جێ‌مان هه‌ره‌و .

غیبت کردن همان به جا ماندن همان .		آمریکایی

وام (قرض)

وام وه‌ها درنجێکه ئه‌گه‌ر سێبه‌ری که‌وێ به‌سه‌رتا به دواوه ڕۆیشتنو نیه .

قرض چنان عفریتی است اگر سایه‌اش بر سرت بیفتد عقب رفتنت محال است.		روسی

قه‌رز پێڵه خۆره‌ی ته‌مه‌نی ئینسانه .

قرض خوره عمر انسان است .		ایتالیایی

که‌سێک که له پاره‌ی وام مێمانی ڕێک ده‌کات گه‌وجێکی ڕاسه‌ڵیه .

کسی که از پول قرض مهمانی راه بیاندازد احمقی واقعی است .		عبری

به‌خته‌وه‌ر ئه‌وه‌یه قه‌رزار نیه .

خوشبخت آن است که بدهکار نیست .		انگلیسی

هه‌مو کاتێک وامی مرۆڤی نه‌دار ده‌نگی هه‌یه .

همیشه قرض مردم تهی دست صدا دارد . اسپانیولی

وام قەڤی تاوانبارییە کە بە دەستی خۆمان دەیکەین بە ملماندا .

قرض حلقهٔ مجرمیست که بادست خود به گردنمان می‌اندازیم . ایتالیایی

ڕوخساری ئزرائیل لە ڕوخساری داواکار چاکترە .

چهرهٔ عزرائیل از چهرهٔ طلب کار بهتر است . آمریکایی

تەریق بوونەوە ڕۆژێک لەمەودوا لادەچێ بەڵام وام هەرها بە جێگا .

خجالت روز بعد ازبین میرود اما قرض بازهم درجای خود است . چینی

قەرز مەدە بە هاوڕێ هەر دووکیان لە دەس ئەدەی .

قرض به دوستت مده هر دو از دستت روند . کُردی

کەسێک کە چەشتی وام گرتن ببێت بەرەبەرە چەشتی سواڵکردنیژ دەبێت .

کسی که به قرض گرفتن خو کند اندک اندک به گدایی هم خو گیرد . کُردی

وشتر (شتر)

کەسێک بیەوێ وشتر بباتە ماڵەوە ئەشێکان سەرووەران دەرگاکەی بەرز دابنێت .

کسی که بخواهد شتر به خانه ببرد باید سردر خانه‌اش را مرتفع بگذارد . عربی

هەر چوار پاییک نابێت بە وشتر .

هر چهارپایی شتر نمی‌شود. عربی

وشتر برسیژ بێ لە دە کەر بار زۆرتر دەبات .

شتر گرسنه هم باشد از ده الاغ بار بیشتر برد . هندی

هەمو کاتێک وشتر پیر پێستی وشتری لاو دەباتە بازێر .

همیشه شتر پیر پوست شتر جوان را به بازار می‌برد . چینی

وشتر به ئەهوەنی ڕێدەپێوی بەڵام مەودای زۆرێک دەپێوێت .

شتر به آرامی راه را می‌پیماید اما فاصلهٔ زیادی را می‌پیماید . انگلیسی

وشتر شەوورۆژ ئارام دەڕوات .

شتر شب و روز آرام می‌رود . فارسی

له ئاوادانیدا وشتر ئاو بده له هاماردا بێ پشودان سواری لێ بگره .

در آبادانی شتر را آب بده در بیابان بدون وقفه سوارش شو . عربی

وشتر سواری کۆمڕکۆمڕ نابێت .

شترسواری دولا دولا نمی‌شود . فارسی

وشتر چاکتر له کونی سوژنەوه دادەورێ تا پیاوی پارەدار له دەروازەی راستەقینەی

یەزی خوداوه .

شتر بهتر از سوراخ سوزن عبور می‌کند تا مرد پول‌دار از دروازهٔ حقیقت عبادت خداوند . یونانی

وشترێک که ئەلْهای شاخ بکات ئەستۆی خۆی له دەس ئەدات .

شتری که آرزوی شاخ کند گردن خود را از کف میدهد . یونانی

وشترەکەی گوم کردوه به دوای ڕشمەکەی دەگەڕێت .

شترش گم شده به دنبال افسارش میگردد . فارسی

خوەراک وشتر دەخوات ، هێلکەی مریشک دەکات .

غذای شتر میخورد ولی تخم ، مرغ میگذارد . کُردی

وشتر به ئیلاقه بەنیەو چی ؟

شتر را به علاقه‌بندی چه ؟ کُردی

(نظیر آخر شتر وابریشم بافی ؟)

هاوڕی (رفیق)

هاوڕێ هەمو کەس دۆستی هیچ کەس نیە .

دوست همه کس دوست هیچ کس نیست . روسی

هاوڕێت خۆش بوێت بەڵام چاوەدێری خۆت بیە .

دوستت را دوست بدار اما مواظب خودت باش . اسکاتلندی

هاوڕێ ئەگەر لە دوژیشدا ببێت چاکە .

دوست اگر در جهنم هم باشد به است . یونانی

هاوڕیەک کاری سەد دوژمن دەکات .

دوستی را عمل صد دشمن کند . فرانسوی

ڕازت بە لای هاوڕێ بڵێ و ئێشت بە پزیشک .

اسرارت نزد دوست و دردت به حکیم گوی. کُردی

مار لە هاوڕێ بێ وەفا چاکترە .

مار را از رفیق بی وفا بهتراست . عربی

بێ هاوڕێ و تەنیا بگەڕە بەڵام هاوڕێ چەوت ڕێ و ناڕاست مەگرە .

تنها و بی دوست بگرد اما دوست کج راه و مضر مگیر. کُردی

هاورێ ئەوەیە کە دەستی هاوڕێ بگرێت لە کاتی تەنگی و چەڵەمەدا .

دوست واقعی آن است که دست دوست را گیرد به هنگام معضلات . فارسی

قاز ڕەش و گای سپی کە زۆر کەم و نادیارن زۆرتر لە هاوڕێ چاکە پەیدا دەبن .

غاز سیاه وگاو سفید که بسیار نایابند بیشتر از دوست خوب پیدا می‌شوند . قبرسی

هاوڕێم ئەوەیە کە بمگرینێت ، دوژمنم ئەوەیە کە بمکەنێنێت .

دوستم آن است که مرا بگریاند ، دشمن آن است که مرا بخنداند . کُردی

بەرگم پڵاس بێ بەڵام هاودەمم ڕاس بێ .

تن پوشم پلاس باشد همدمم راست باشد . کُردی

یەک ڕەنگ و دوو ڕەنگ لە یەک جیا کە ئەوەی دوو ڕەنگە ئاوقەی خودای کە .

یکرنگ و دو رنگ را ازهم جدا کن آنکه رادو رنگ است دست خداوند بسپار. کُردی

(با دو رنگه و متقلب رفتار نمودن نکوهش گردیده‌است) .

یان لە بەراوەر ئاوێنەوە راوەستە، یان لە بەراوەر هاوڕێیەوە.

یا روبروی آینه بایست، یا روبری دوست. کُردی

هێزو توانا (توانایی)

تۆزقاڵێک لێ‌هاتوویی، جەوهەری هێزو تواناییە لە سەرکەوتندا .

ذره‌ای لیاقت جوهر توانایی است در پیروزی . آلمانی

بە هێزو توانا بێ هەر کەس کە زانا بێ .

توانا بود هر که دانا بود . ایرانی

کەسێک کە هێزو توانایی ببێت لە هەمو جێگایکدا جێ بۆ خۆی قۆملاخ دەکات .

کسی که توانایی داشته‌باشد در همه جا ، جا برای خود مهیا می‌کند . فارسی

بۆ هەرکەسێک بە پەرایی ئەوەجەکانی و لە هەرکەسێک بە پەرایی تابشتو توانایی .

برای هرکس به اندازهٔ احتیاجاتش و ازهرکسی به اندازهٔ طاقت و توانائیش . انگلیسی

توانایی دەبینێت ، بەلاّم دەرفەت ئەو دەڕفێنێت .

توانایی را می‌بیند ، اما فرصت آنرا می‌رباید . آلمانی

زۆر و هێز بێت قەواڵە و بنچاخ بەتاڵە .

زور و توانایی که آمد ، سند و قباله باطل است . کُردی

بەشەر بە تەواو هێزو توانایی خۆیەو تـوانـایی و تـابشت لادان بـچوکترین ڕێگـای خەیمی نیە.

بشر باتمام توانایی خودش ، توانایی کنار زدن کوچکترین راه طبیعت را ندارد. یونانی

ئەگەر توانایی کارێک لە خۆت ئەبینی بە شوێنی کەوە ،ئەگـینا بـۆچی‌ئابڕو خـۆت دەبەیت .

اگر توانایی کاری را ازخود میبینی دنبال آن برو وگرنه چرا آبروی خود را می‌بری. یونانی

هیواو ئەڵها (امید و آرزو)

ئەگەر هیوا نەدەبو ژاراوی نالەباری سەدجار ئینسانی دەکوشت .

اگر امیدواری نمی‌بود زهر مشکلات صد بار انسان را میکشت . ایرانی

هیوا بۆ لاوان عار نیە .

امید برای جوانان عیب نیست . فارسی

هیوا و ئەڵها دوهاوڕێ ئینسانن لە نێو بێشکەوە تا کاتی مردن .

امید وآرزو دو رفیق انسانند از گهواره تا هنگام مردن . انگلیسی

ژیان سەراسەر پڕ لە هیواو ئەڵهایە .

زندگی سراسر پر ازامید و آرزو است . مصری

لە کاتی مردندا هیواکان زیندوو دەبنەوە .

هنگام مردن تمام آرزوها زنده می‌شوند . ایتالیایی

یەخسیر ئەگەر هیوادار نەبێت هیچ کات زیندوو نامێنێت .

زندانی اگر امیدوار نباشد هیچ وقت زنده نمی‌ماند . آلمانی

بۆ هیوا سنوورو کەوشەنێک نیە .

برای امیدواری مرزو حدی نیست . هندی

وەی بە حاڵی ئەوەکەتووی هیوا لە دڵیدا بکێڵن .

وای به حال آنکه تخم امید در دلش بکارند . ایتالیایی

(کسی را به امیدکاری د رانتظار گذاشتن)

هیوای به دەس نەهاتوو هەمۆکات مزلۆم ئینسانه .

امید به دست نیامده همیشه ضد انسان است . اتریشی

یاسا (قانون)

زاکۆنێک به سونگەی بواردنی تافدا نەگۆڕێت زاکۆن نیه .

قانونی که به علت گذشت زمان تغییر نیابد قانون نیست . یونانی

کەسێک که له یاسا یارمەتی وەر دەگرێت دەتوانێت گورگ له گویچکەوه بگرێت .

کسی که از قانون کمک میگیرد می‌تواند گرگ را از گوش بگیرد . آمریکایی

دز که بوو بەهاوڕێ تەبارگەر دەویٚ فاتحای ئەو داڵنگه بخوێنن .

دزد که رفیق قاضی شد دیگر فاتحهٔ آن قانون را باید خواند . ایتالیایی

له خەرواریک داڵنگدا تۆزقاڵێک گراوی نیه .

از خرواری قانون یک مثقال محبت وجود ندارد . فرانسوی

تەنیا مرۆڤی دز وکیسو له یاسا نالینن .

تنها افراد دزد و فاسد از قانون ناراضیند . انگلیسی

یاسا کەفرەو ببوو ڕاسەقینەیی پاماڵ دەبێت .

قانون که زیاد شد حقایق از بین میروند . فرانسوی

یاسایەک کە سەبارەت بە گاو وشێر یەک جۆر فەرمانی دا یاسا نیە .

قانونی که در بارۀ گاو وشیر یک جور قضاوت کند قانون نیست . انگلیسی

یاسا چاوانەیکی بێ بنە هەرکەس ئەجیری بوو کاری تەواوە .

قانون چاه بی انتهایی است هر کس اسیرش شد کارش تمام است . چینی

یاسا ئەجیری پیشەیە .

قانون در قید عادت است . یونانی

ئەگەر ئەتەوێ بەرانبەر تەباڕگەر نەوێستی بە شوێنی یاسادا بڕۆ .

اگر میخواهی روبروی قاضی قرار نگیری دنبال قانون راه برو . آلمانی

فەرهەنگوک

ئاردەچێو = خاک‌هەرە، پرزۆڵەی چێو کە لە کات هەڕە کردن‌دا دەڕژێتە زەوی.

ئاڵۆز = تورە، توند مەجاز بوون.

ئامێر = ئامراز، کەرەستە، ئەسپاو، ئەبزار.

ئامێژەن = ماسێک، کە بۆ گرساندن شیر دەیکەنە تێکەڵی شیری کولاو.

ئاوقە = تووش هاتن، ڕوو بەڕوو، دەس بە بەرۆک بوون.

ئاو مەن = ئاوی پەنگ خواردوو، ئاوێک کە خوڕ نیە و ڕاوێستاوە.

ئاوەز = بیرو هۆش، عەقڵ، ژیری.

ئەچەلێ = رادەبووری، دەگوزەرێ.

ئەستۆ = گەردن، مل، ستۆ.

ئەشێکان = پێویستە، دەبێ، ئەیەوی، لازمە.

ئەڵها = ئارەزۆ، تامەزرۆ، پێ خۆش هاتن لە چشتێک کە دڵ بیەوی.

ئەوەجە = هەوەجە، ئاتاج، ئێحتیاج.

ئەوین = ئەڤین، دڵداری، حەسپەن.

ئەیۆەت = نگا، بەخێو، ژیاندن، پەروەردە کردن.

ئێرس = سەورو هەوسەڵە، خۆراگرتن.

ئێلاقەبەندی = هەورێشم تەنین، هەورێشم چنین.

ئێمایەت = ئەیۆەت، ژیاندن، پەروەردە کردن.

«ب»

باریکان = بەنی رێسراو بە تەشی کە زۆر باریک بێ.

بانگ‌گەشە = بڵاوکردونەوەی هەواڵێک بێ دەنگ ماو بە تەواو کۆمەڵ. «افشا»

باوەپیارە = زەرباب، شوی‌دایک.

برناخ = برناق، کونی‌لووت، کونای کەپو، کونی‌دڤن.

بزنکۆڵ = بزن بێ شاخ.

بلە = سۆکە ناوی ئیبراییم.

بۆڵ = خۆڵەکەوەی خەلوز، بەورری زوخاڵ، خۆڵەمێشی زوخاڵ.

بەحت = سەرسوڕمان، سەرسام.

بەخ = خوسپ، پشت سەرکەسێک بە ناو خراپ بچووک کردن ئەو ناو بردن.

عەرەبی: «ذم» ئەڵێن.

بەران = شەکەنێر، مەڕی نێر دوو ساڵ تەمەن.

بەرەوگە = لا، لایەن، «جهت».

بەژن = قەد و باڵا، ئەنام، ئەندام.

بەڵێن = پەیمان، سۆز، عەهد، قەوڵ.

بەوچێکان = بەم سۆنگە، بویە، بۆئەوە.

بیر = چاڵاو، چاوانە، چا.

«پ»

پاتاڵ = پیر، ئەوکەسەی کەواتەمەنی زۆرەو گۆچان ئەداتە گەز.

پاشگزی = پەشیمانی، پاشگەزی، پێژەوانی.

پاشەکەوت = پاشەکەفت، پەسەناز، پاشقل.

پاڵگە = جێگای کە پاڵی پێەو ئەدەن، پاڵپشت، جێگای کە پشتی پێ دەبەسن.

پاوەجێ = پابەجێ، سەربەخۆ، پایەدار.

پرۆسقێن = بچرپێنەر، درێنەر، کەسێک کە تاڵ و ڕشتەیەک بقرتێنێت.

پشۆدان = بێکار بوون، دەس لە کار کێشان، وێستان و وچان گرتن لە کاتی کاردا.

پورت = دەسماڵ، دەزماڵ، جامانە.

پۆڕیدە = خونجیاگ، ڕێک و پێک، کێشمانە کراو، فارسی: «سنجیدن».

پونج = بیر لی کراو، به ئاکام کار یانکاره‌ساتێک بیر کردن.

پۆواز = ماوش لاشه دارێک که له کات قه‌له‌شاندن دارێکی دیکه له تلیشی ئه‌و داره‌ی دەنێن فارسی:«گوه، یان براز».

پووچ = چۆڵ، خاڵی، ده‌فرێک یان قاوخ‌یه‌ک که چتێکی تێدانه‌بێ.

پووچه‌ل = به‌تاڵ، بێ نرخ، بێ‌مێشک، بێ شه‌وت.

په‌ز = مه‌ڕ، مێ.

په‌یجه = په‌یژه، سوله‌م، په‌ینجه.

پێته‌وا = کاڵا، ئه‌وه‌ی که پێی مامه‌ڵه ده‌که‌ن، ئه‌سبابی ماڵ.

پیز = بایه‌خ، ئه‌رژ، قورب.

پێڵه‌خوه‌ره = هه‌رچی که ببێته هوێ ناته‌بایی له‌ش و له ناوچوون به‌ره‌به‌ره‌ی ئه‌ندام.

پێ‌لێ‌نان = بانگ گه‌شه کردن، به وته‌ی خۆئاشکه‌راکردن کارێکی په‌نامه‌کی و نه‌هێنی، عه‌ره‌بی و فارسی:«اقرار و اعتراف».

پێوار = نادیار، که‌سێک که له جێگایه‌ک ناوی ده‌برێ و خوێ له‌وێدا دیار نیه، فارسی:«غایب».

«ت»

تاف = ده‌وران، ڕۆژگار، زه‌مان، جولووس.

تاو = هه‌تاو، خوه‌ر، خۆر.

تاهۆ = ئاماده بوون، گلاڵه، په‌یمان دان به ڕێک کردن کار یان فرمانێک.

تۆپیو = تۆپیگ، سه‌که‌ت بوون گیان‌له‌به‌رێکی حه‌رام گۆشت وه‌کو سه‌گ یان هێسر.

تورکه‌مه‌ن = نێوی هۆزێکی تورک زمانه له ناوچه‌ی مازه‌نده‌رانی ئێران و کۆمارێکی یه‌کگرتوو له ئاسیای ناوه‌ندی.

تۆڵ = سزای کارێکی ناڕه‌وا له که‌سێ سه‌ندن، تۆڵه، عه‌ره‌بی:«انتقام».

تووره‌که = کیسه، کیسه‌ی گه‌دایان و سواڵ که‌ران.

توول = له‌قی باریک و نه‌رمی دار،شوول.

ته‌رێ نه‌رێ = زرمه‌جلێ، شلوقێ و هه‌ڵتیقان و شادی کردن.

ته‌سه = ته‌یجه، ده‌فرێکی گردو ته‌شتۆکه که له توول ته‌نرابێ، عربی «طَبَق».

ته‌شایی = درگاچه‌یکی بچووک و کوناکونایه که له ئاسن یان چێو دروسی ده‌که‌ن و له نێو دیوار دای ده‌نێن بۆ تیشک گرتن له هه‌تاو، ده‌لاقه.

ته‌شک = دوخشار، عه‌یب و عار.

ته‌ق‌تورم = زه‌ماوه‌ن، شایلۆغان، شایی و هه‌ڵپه‌ڕکێ.

ته‌ڵ کردن = هه‌ڵبژاردن، ده‌رهێنان، هه‌ڵبژاردن چتێک له نیوان چتانی‌تر.

ته‌مه‌ن = ژیان، ژین، ماوه‌ی ژیان، ژیانی سروشتی.

تیتاڵی = ڕشقه‌ن، تیز، له‌گه‌فی، گاڵته، پێ کردن.

«ج»

جه‌وت = جه‌فت، به‌رهه‌می دار به‌ڕوو.

جه‌وه‌نه = ده‌فرێکی کانزای ده‌سگ داره بو جێ‌به‌جێ کردن ئاو، جه‌وه‌نده.

«چ»

چاشێو = چارشێو، چارشەو، بەژن پۆش ژنانە کە ژنان دەیکێشن بە سەریاناو بەژنیان بە گشتی دادەپۆشێ.

چاوەدێری = چاویاری کردن، لە چتێک نگاداری کردن.

چاوەنوارِ = چاوەڕێ، کەسێ کە چاوەڕێ کەسێکی دیکە بێ.

چورتم = ئازار، زیانە خوروێی.

چەرمگ = سپی، چەرموٚگ.

چەق‌چەقە = چەق‌چەقەی ئاسیاو.

چەقەڵ = گیان لە بەرێکی گۆشت خۆرە وەکو سەگ، شوغاڵ.

چەکەرە = لکی تازە دەرهاتووی دارو تووی چاندراو.

چێڵگ = چوکوڵ، بن‌بتە، هەرچشتێک بچووک لە کاو گزرە.

ئەڤین = ئەوین.

«خ»

خد = خدە، خدی، سروشت.

خواڵێن = کانگای خوێ، کان‌خوێ، جێگایەک کەوا خوێی لێ دەرئەهێنن.

خوڕسک = مارزا، هەر ئەو جۆرە کە لە دایک زاییوە لە بابەت ئاکارو کردەوەو چونیەتی ئەندامانی لەش.

خوسپ = خراپە وتن و ناحەز وتن لە پشتە سەر کەسێک، غەیبەت.

خوله = خوامراد، خوداموراد، سوکە ناوی خودا موراد.

خوەڵەمڕ = ئاگری ژێر خۆڵەمێش، ئاگرێک کەواله ژێـر خـوڵەمێش‌دا داشـاردراوە، ژیلەمۆ، زیلەمۆ.

خوێڕی = نەکارا، بێکار، بێ مەواخڵ، بێ دەرامەد.

خەرەنگزە = مێشێکی زلەو چزۆ وەشێنەکە چزۆ لە ڕەشەوڵاخ ئەدات و تاریان‌دەکات.

خەش = ناڕاستی کردن، گزدانن، گێچەڵ کردن لە ماڵی ڕاسپاردەیی، خەیانەت.

خەڵۆز = زوخاڵ، داری نیوە، سووتاو.

«د»

داخۆم = وشەی‌یەکە کە پرسیار ڕادەگەێنی بۆ ئاگاداری، ئایاوایە، ئایاوابێ یان وانە بێ.

دارەلۆز = ئاوێزان، ئاوێزان بوون.

داڵنگ = زاکۆن، یاسا، قانون.

دامۆریان = سەرگەرم بوون، کەسێک کە بیروهۆشی تەنیا بە لای کارێک یان شتێکەوە بێ و بیر لە شتێکی دیکەوە نەکات.

درژ = دەغنەبەر،کەسێک کە وا لە دیتن دارایی و دەوڵەت خەڵک ڕەنج دەبات و دڵی بۆ لەناو چوون ئەوانە دەکورکێ.

درنج = عفریت، شتێکی نگریس و سامناک، دێو، زەبەلاحێکی ناحەزو بەد ڕواڵەت.

دژیا = سەخت، دژوار.

دلۆڤ = ڕەحم، دڵسوزی.

دنگ = ئامێرێک بۆ کوتانن لۆکە و شی کردنەوەی.

دوخشار = شوورەیی، تەشک، عەیب و عار.

دۆزاک = فرەزان، شەیتان.

دۆژ = دۆزەخ، جەحانم، جەهەندەم.

دوڵپا = دێوێکە لە چیرۆک کوردیدا کە سواری ئەستۆی خەڵک دەبوو.

دۆڵە(دۆڵ) = دراو، شیو، مەودای نێوانلووتکەی دوو کێو.

دۆم = نێوی هۆزێکی کورد زمانە کە کاروباریان خۆشە کردن پێستی ماڵات و چنینەوەی کڵاش بووە.

دەڕزیت = ڕسوا، سۆک و بەد ناو بوون.

دەرفەت = ماوڵ، فجەدان، فرسەت.

دەستەوستان = دەسەپاچە، داماو، کەم دەسەڵات.

دەسەک = دزدەسەک، ئەو کەسەی کەوا دز ڕێنوێنی و یاری دەکا بو دزین کەلوپەلی ماڵی هاوسا ماڵ خوەێ.

دەسەڵات = زاڵی، زۆرهاویشتن، بەسەر کار یان چتێک زاڵ بوون.

دەغن = درژ، دەغنە بەر، حەسوود.

دەفر = قاو، کاسە.

دەگری = شێت، ڕەوانی، دێوانە، هەردە.

دەلەسە = چاخان، درۆ، گەزوگیف.

دێوەڵاَن = مەکوی دێو، ماڵی دێو، دێولان.

«ر»

رابێدە = بیر کردن، سەبارت بە هەر چتێک کە بیری لێ بکەی و لە شوێن باشترین ڕێی چارە بوی بگەڕی، فارسی:«اندیشیدن».

ڕاژ = کارکردن بۆ کەسێک، خزمەت.

ڕاسقانی = پەسەنراو، ڕاسی و دورسی شتێکی پەزێراو پەسەنیە.

ڕژدی = بەرچاو تەنگی، چاوچنۆکی، چاونەزێری.

ڕست = فەرمان، دەستوور.

ڕشمە = ڕژمە، پۆزەبەنی گاو گوێر.

ڕەتەوە = ڕەگەز، بنەچە، ڕەگ و ڕیشەی کەس یا گەلێک، نژاد.

ڕەخ = نەخت، دژی نسیە.

ڕەشەوڵاَخ = ئاژەڵ، و ماڵاَت وەکو گاو ئەسپ.

ڕیقن = گەن گۆتاڵ، بێ‌نرخ و گەنەڵ، زۆڵەک.

«ز»

زار = دەم

زاڕۆ = منداڵ کوڕیان کیژی ژن و پیاو سەبارەت بە خودی ئەو.

زاکۆن = وشەیەکی ڕوسیە، یاسا، قانون.

زاڵ = سەرکەوتوو، تێکشکاندن دوژمن، سەرکەفتن لەکار.

زل = دورشت، زەلام، بالاْ بەرز.

زلکوێر = چاوی ساق کە باش هەنا نەکات.

زمهەڕ = هاڕین ئارد بۆ پاشە کەفتی زستان.

زۆربە = زۆرمە، فرەتر لە هەر بەشێک نسبەت بە بەشانی‌تر.

زەمەن = بەهێز، بای زەمەن، (باد شدید).

«ژ»

ژنەفتن = بیستن، گەیشتن دەنگ بە گوێچکە.

ژەرژ = کەو، نێوی مەلیکی خۆش دەنگ و ڕەنگە.

ژیر = زانا، ئاوەزدار، عاقل.

«س»

سانتۆک = دڵبەرەو لایەک ڕاکێشان، مایل، حەز کردن.

سکالاْ = گلەیی، لەدەس کەسێ لای کەسێکی دیکەوە بناشت و گلەیی کردن.

سومپا = دەزگایەک بۆ گەرم کردن ماڵ بە سووتەمەنی وەکو پووش پڵاش، نەوت، گاز یان بەرق.

سۆنگە = هۆ، مەمەر.

سەڵت = تەنیا، پیاوی بێ ئافرەت، ژنی بێ مێرد.

سه‌ما = هه‌ڵپه‌ڕکێی فه‌ره‌نگی، «رقص».

سه‌وه = گۆزه‌ی چکۆله، گۆزه‌ڵه.

سیرم = ڕیخۆڵه‌ی که له ده‌وری شتێک ده‌پیێچن.

سیروان = ئاوی چۆم، ئاوی خوڕ، نێوی چۆمێکه.

سیره‌مۆزه = هه‌نگی سووری گه‌وره، هه‌نگه سووره.

«ش»

شافه = به‌ناو بانگ بوون به ڕسوایی یان چاکی عه‌ره‌بی و فارسی:«مشهور».

شاقزی = به‌خۆ شانازی کردن، سه‌ربه‌رزی.

شامار = ماری زۆر زله، ماری حه‌فی، ئه‌فعی.

شایلۆغان = شادی کردن بۆ کۆسپ و ڕه‌نج که‌سێک.

شه‌مۆته = سه‌رلێ شێویان و گرژ بوون به هۆی ناسه‌رسه‌نگی له ڕوودان کارێک.

شه‌نه‌ومه‌نه = زاراوه‌یکی کوردیه واتا دوو که‌س به‌رپر سیار بین له کارێک له جێگاییک که هه‌ردووکیان یه‌ک له یه‌ک خراپتر بن.

شه‌وت = ئه‌وه‌ی که له شتێک به ده‌س بێت، نه‌تیجه.

شێرک = خوو گرتن به ئازار دان که‌سێک که به سه‌ر ئه‌ودا زاڵ بن.

«ف»

فجه = ماوڵ، فرسه‌ت، ده‌رفه‌ت.

فره = زۆر، دژی کەم.

فزەی = هەرچێک کە لە وتار بە کردەوە دەربێت، عەرەبی: «اجرا».

فەرفۆت = کۆنە، تێک چوو، عەرەبی:«مندرس».

فێرگە = مەدرەسە، جیگایەک کەوا قوتابیان فێری خوێندن و نووسین دەکەن.

فیز = فیس، شاقزی کردن، تکبر.

«ق»

قازانج = سوود، بەهرە، فارسی:«منفعت».

قال‌بەلا = ڕۆژ «حەشر»قیامەت، عەرەبی: «قالو بَلادەلێن.

قوڕنچک = خورتوم، دەم و پۆزەی فیڵ.

قۆرەت = ڕاویردن، بە زات و بێ ترس دەس بە کار بوون.

قول = نسیە «قەرز» دژی رەخ «نەخت».

قوڵم = فیسۆڵ، فیزوڵ «مغرور».

قۆمڵاخ = ئامادە.

قەپ = گازگرتن، دیان لە شتێک چەقاندن.

قەراو = شەونم، دڵوپگەلێک وەکۆ دڵۆپەی باران کە لە سەر گەڵای گژ و گیا شەوانە دەنیشێت.

قەڤ = بەرە زوانە، هەرشتێک گردەواری وەکو قەڤی ئەنگوسیلەو خڕخاڵ.

قەڵخان = ئامێرێکی ئاسنی یان لە پێست کەرگەدەن و گامێشی دورست دەکرا بۆ

بەرگری لە تیرو شمشێری دوژمن.

قەڵوە = کەڵوە، دیانی نوک تیژی پێش بۆ کونا کردنی خواردەمەنی.

قەیرە = کۆنەکار «با تجربە » ئەزمودە.

قیرسی‌چم = چاو چنۆک، ڕژد «طماع».

«ک»

کاوڕ = مەڕی یەک ساڵە، «کاوڕەنێر و کاوڕەما(مێ).

کوچ = گیرٚیان و چەوت بوون دەس و پا، ئیفلیجی دەس و پا.

کۆرپە = منداڵی ساوا، منداڵێک کە چەن ماوەیەکە هاتۆتە دنیا.

کۆزەر = تازایانە، شەلاق کاری و کوتەک کاری.

کۆشک = کاخ «قصر».

کۆلاو = زاری کردن و شین‌کردن لە کانگای دڵەو.

کوڵە = ترسان و تار بوون، هەلاٚتن و دوورگرتن بە هۆی داچەڵەکیان لە شتێک کە ببێتە سونگەی ترس.

کەشکەشە = بانترین جێگای ئاسمان «ثُریا»

کەلاٚت = قەلاٚ، پەناگیان کە لە بەرزایی کێوان یان جێگای بەرز ئەخرێتەوە.

کەلەزوار = کەلەزات، ترسە نۆک، ترسەزوار.

کەنەک = بێڵ، خاکەناز.

کەنیشک = دەت، دوت، کچ، کیژ.

کەوی =ڕام، دەسەڵێن، گیان لە بەرێک کە بە مرۆڤ خووی گرتبێت.

کەوێڵ = ماڵی بێ دەلاقە کە دەیشتەوانگەل و باخەوانگەل لە نێوان کێڵگەزار خۆیان دورستی دەکەن «کوخ».

کەوێژ = پەیمانەیکە بەرانبەر ۱۲ مەن تەوێریزی یان ۳۶کیلو گرمە.

کیسۆ = گەنریاو، لە ناو چوو «فاسد».

«گ»

گاگەس = شایەت، بەدەس هاوردنی هەر شتێک کە بە دەس هێنانی یان ئەبێ یان نابێ، گومان لە کارەساتێک.

گراوی = دۆسی، تەمەزرۆی ڕاکێشان بۆ لایەن شتێکی خۆش‌مەزە و دڵرفێن.

گوڵ کوڵمە = سووراو کە ژنان دەیماڵنە کوڵمەیاندا.

گوێچکە = گوێ، گووش.

گوێرەوسار = پۆزەبەن، ڕەژمە، ڕشمە.

گەڕاڵ = وێڵ گەڕ، ماڵاَنگەڕ، ئەوەی کەوا زۆر دەگەڕی.

گەفە«گەفین» = پاس کردن سەگ، وەڕین سەگ.

گەمە = کایە، بازی.

گەنمەشامی = زوڕات.

گەوهەری = گەوهەر ناس، زێڕناس.

گیفان = گیرفان، بەریک، کیسەیەک کە بە جل و بەرگەوە دەیدوورنن.

«ل»

لاواز = لەڕ، بێ گوشت، ڕەقەنام.

لینچکە = عەیب «لینچکە هەڵخستن» بۆ داهات و کردەوەی کەسێک عەیب و نارێکی تاشین ، ڕخنە گرتن لە کەس یا کەسان بە بێ‌هودە.

لینی«لین» = بەشتێک «راضی»، بوون «رضایت».

لێ‌هاتوو = کارامە، ئازا، یەکەکوڕ، بەهێز و نەبەز.

«م»

ماوڵ = دەرفەت، فجە، «فرصت».

مرخ = ئەشتاوە، خۆش لێ هاتن بە خواردن شتێک.

مرۆڤ = مەردم، ئادەم.

مزلۆم = ملۆزم، دوژمن، کەسێک کە دژ بە بیرو ڕای کەسێ یان کەسانی‌تر هەنگاو بۆ کارێک یان فرمانێک هەڵ بگرێ «ضد، متضاد».

مولۆر =گیایەکی دڕک وردە لە نێو گەنم و جوێ بەرئاوداگەشە دەکات، دانەکەی تاڵەو ئەگەر بکەوێتە نێو ئارد تاڵی دەکا، مرۆر.

مەزن = سەرۆک گەورەو ڕێزدار، سەرۆکی هێژاو بە ناو بانگ.

مەنە = دەفر، پەێمانە بۆ مەن.

مەودا = درێژی نێوان دوو شت.

مەینەت = بەڵا، ئازار، «محنت».

مێرچێر = چێرمێر، ئاشتی و دوسایه‌تی گیانگیانی نێوان مه‌ردم.

«ن»

نازناو = ناوێک بۆ که‌سێک که به ئه‌وه به ناو بانگه جیاله ناوی یه‌که‌می ئه‌و چ ئه‌و ناوه بۆ ڕێز گرتن یان سوک کردن ئه‌و ببێت.

ناسۆر = ماوه‌ی درێژ، نه‌خۆشی که ماوه‌ی درێژه‌ی ببێ تا ده‌رمان ئه‌کرێ.

ناسه‌رسه‌نگ = نالین، ناراضی، کاروفرمانێک که په‌سه‌ندی که‌سێک نه‌بێ.

نزا = دۆعا، پاڕانه‌وه بۆ تووش هاتن که‌سێک به‌ره‌و لای حه‌ز یان ناحه‌ز.

نواڕین = چاو لی بڕین، چاو لی کردن، ڕوانین، ته‌ماشا.

نوشوومه = نیشانه، دیارده «علامت».

نووستاک = جێگای خه‌وتن، ته‌خت یان دۆشه‌که‌ی که وا له سه‌ری ده‌خه‌ون «بستر».

نیازه‌ڵ = ئه‌وه‌ی که که‌سێک له ڕێگای خودا بیدات «نذر».

نینه‌ک = جامه‌ک، ئاوێنه.

«و»

واڕۆک = باڕۆکه، جووجه‌ڵه‌ی مریشک چوار پێنج مانگه که سه‌ره‌تای هێلکه کردنیه‌تی.

واول = واول کردن، خه‌به‌ردار بوون له ڕووداوێک «مطلع».

وایه = وایه‌دار بێدار، چاو له خه‌و کردنه‌وه‌و به هۆش هاتن.

وژدان = ویژدان، هه‌ستی ناخ و ده‌روون، هێزی ده‌روون که چاک و ناچاک له یه‌ک جیا ده‌کاته‌وه.

وله‌ژاو = گه‌وج، که‌م زان، بێ ئاوه‌ز.

وه‌رد = دوو هێشه کردن شێف جیاواز له به‌ره‌وگه‌ی یه‌ک هێڵ دانن.

وه‌رکزه‌ی = ڕێز گرتن له که‌سێک و له به‌ر پێی هه‌لسان «تواضع».

وه‌ڕه‌ز = بێزار، جاڕز.

وه‌ره‌نگه == ئارام، قه‌رار.

وه‌ره‌ی = په‌سه‌ند، قه‌بوڵ.

وه‌ڕین = پاس کردن، گه‌فین.

وێژه = فه‌رهه‌نگ و هه‌ڵبه‌ست، چونیه‌تی نه‌ریتی گه‌ل.

«ه»

هاره‌گیدیره‌ی = وشه‌یه‌کی تورکییه واتا بۆ کوی ده‌چی.

هاڵه = قۆره، ترێ ترش و کاڵ به‌رسیله.

هاوبه‌ش = شه‌ریک، دوو یان چه‌ن که‌س که له سه‌رمایه‌ی شتێک هاو به‌هره‌بین.

هاوپه‌را = به‌رانبه‌ر، هاو وه‌زن.

هریکه هر یک = پێ که‌نین به‌ده‌نگی به‌رز ژنان.

هۆڕ = تووره‌که، جانتا، کیسه.

هۆز = قه‌وم، عه‌شیره‌ت.

هۆژان = دەساژو، تەربییەت «تعلیم».

هوڵم = تین، گەرمای نمناک، گەرمای وەکو بۆقی ئاو داخ، گەرمی ئاگر.

هۆڵە = خەرمان کوتاندن.

هوول = مرۆڤی سوورسپی، کەسێک کە ڕوالەتی کاڵی هەیەو مووی، سەری سوورو نزیک بە سپی‌یە. عەرەبی: «اشقر».

هەژ = بتە، بتەی گژو گیا، هەژبژاڵ.

هەلا = هەرچی کەوا زۆر باشە، زۆر خاس.

هەڵکەوت = هەڵکەفت، پێش‌هات «اتفاق».

هەلۆگورد = هێزو توانایی زیرەکانە.

هەوەجە = ئەوەجە، نیاز، ئاتاج.

هێقم = زلەو پتەو، دورشت «محکم».

«ی»

یاسا = قانوون، داڵنگ، زاکۆن.

یەز = بەنەیی، خواپەرسی، پەرسین خوا «عبادت».